

ความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออก
ถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคอีสาน



นายธีระเดช ทองอินทร์

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

OPINIONS OF ART TEACHERS TOWARD ART INSTRUCTIONAL PROVISION
TO ENHANCE LOCAL IDENTITY EXPRESSION OF GRADE FOUR TO SIX STUDENTS
IN SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION,
NORTHEASTERN REGION



Mr. Theeradej Tongin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Art Education

Department of Art , Music and Dance Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

ธีระเดช ทองอินทร์ : ความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงผลงานถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน (OPINIONS OF ART TEACHERS TOWARD ART INSTRUCTIONAL PROVISION TO ENHANCE LOCAL IDENTITY EXPRESSION OF GRADE FOUR TO SIX STUDENTS IN SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION, NORTHEASTERN REGION.) อ. ที่ปรึกษา: รศ.ปิยะชาติ แสงอรุณ ,185 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงผลงานถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสานในด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน ด้านสาระการเรียนรู้ ด้านกระบวนการสอน ด้านการประเมินผล ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ครูผู้สอนศิลปศึกษาจำนวน 360 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ด้านเนื้อหา

ผลการวิจัย

ครูผู้สอนวิชาศิลปะมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงผลงานถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานดังนี้

1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเรื่องเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี
2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องกำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง
3. ด้านสาระการเรียนรู้ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น
4. ด้านกระบวนการสอน มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะ และควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น
5. ด้านการประเมินผล มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องคุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงผลงานถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงผลงานถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ครูผู้สอนเสนอแนะว่า ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นคว้างานศิลปะท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนของตนเอง ในการถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นและสัมผัสกับศิลปวัฒนธรรมไทยตลอดจนได้ร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทยด้วย และควรเปิดโอกาสให้ปราชญ์ท้องถิ่นและช่างศิลปะมาให้ความรู้กับนักเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่น

ภาควิชา.....ศิลปะ คนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา.....
สาขาวิชา.....ศิลปศึกษา.....
ปีการศึกษา.....2550.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4883687727 : MAJOR ART EDUCATION

KEY WORD : OPINIONS OF ART TEACHERS / INSTRUCTIONAL MANAGEMENT / LOCAL IDENTITY

THEERADEJ TONGIN : OPINIONS OF ART TEACHERS TOWARD ART INSTRUCTIONAL PROVISION TO ENHANCE LOCAL IDENTITY EXPRESSION OF GRADE FOUR TO SIX STUDENTS IN SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION, NORTHEASTERN REGION. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. PIYACHART SANGARUN , 185 pp.

The purposes of this research was to study art teacher's opinion towards art instructional provision to enhance the supports local identity of Pratom 4-6 students in the northeastern foundation education including setting the learning objectives, preparing student with art experience, instructing process, and evaluating the result. The subjects of this study consist of 360 art teachers. The instruments include questionnaire for analyzing percentage, average, and standard of deviation and also combine with analyzing the contents.

The result of the research

Most art teachers had opinion the art instructional management to enhance local identity expression of grades four to six students in schools under the office of basic education commission northeastern region

1. Learning objectives, Most art teachers agree at the high level . Specific the student learn art local wisdom of traditional area.
2. Instructional management. Most art teachers agree . Specific the student had expienced co-operation culture local wisdom had to work art.
3. Content. Most art teachers agree . Specific the way of creative art to the research and learn culture local by your self.
4. Process of instructional. Most art teachers agree. Specific should be create conscious of value in the cultural wisdom in the art. And art teachers should be see content in the local art as the identity.For proud,appreciate to the local art.
5. Measurement evaluation. Most art teachers agree in the value of local art identity expression.

The suggestion of the art instructional management art to enhance local identity expression of grade four to six students in schools the teacher suggestions that should be opportunities student study research local art identity indoor and outdoor themselves . The transmission and develop culture in the school. The teacher had chance student learned your culture and join in the part of culture. And the teacher had chance expert of local wisdom and artisan teach to the student in local art.

Department : Art, Music and Dance Education
Field of study : Art Education
Academic Year : 2007

Student's signature.....
Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็ด้วยความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ ปิยะชาติ แสงอรุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาช่วยเหลือ แนะนำ ตรวจสอบแก้ไขให้กำลังใจ และให้ความห่วงใยมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อำไพ ตีรณสาร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุกฤษณ์ ศรีบุรี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาตรวจสอบ ให้ข้อคิด แก้ไข และมีข้อเสนอแนะในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งครู และผู้บริหาร ในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดเลย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานีทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา คุณน้ำ คุณอารวมถึงพี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาควิชาศิลปศึกษาทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา

ความดีที่บังเกิดขึ้นเกิดจากการวิจัยนี้ ขอมอบแก่บิดา มารดา ตลอดจนพี่ๆทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ด้วยความสำนึกในพระคุณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
1.5 คำจำกัดความในการวิจัย.....	8
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษา.....	11
2.1.1 ศิลปะศึกษากับการส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆ ของผู้เรียน.....	11
2.1.2 คุณค่าของศิลปะศึกษา.....	14
2.1.3 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษา.....	16
2.1.4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ.....	19
2.1.5 การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในระดับ ประถมศึกษาตอนปลาย.....	44
2.1.6 แนวคิดการจัดการเรียนการสอนศิลปะตาม พรบ.การศึกษาแห่งชาติ.....	57
2.2 การส่งเสริมการแสดงออกของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย.....	62
2.2.1 ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก.....	63
2.2.2 ศิลปะเด็กเพื่อการแสดงออก.....	66
2.2.3 ผลของการแสดงออกที่มีต่อบุคลิกภาพ.....	67
2.2.4 พื้นฐานการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก.....	69

	๗
2.2.5 การแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม.....	70
2.2.6 สภาพแวดล้อมกับการสร้างสรรค์ศิลปะ.....	73
2.2.7 จิตวิทยาการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการแสดงออกของผู้เรียน.....	75
2.3 เอกลักษณ์ท้องถิ่น.....	86
2.3.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเอกลักษณ์ท้องถิ่น.....	87
2.3.2 ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคอีสาน.....	89
2.3.3 สภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน.....	102
2.3.4 บทบาทภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการศึกษา.....	105
2.3.5 การมีส่วนร่วมของภาคองค์กรส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริม เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม.....	113
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	122
2.4.1 งานวิจัยในประเทศ.....	122
2.4.2 งานวิจัยต่างประเทศ.....	125
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	134
3.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.....	135
3.2 การกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากร.....	136
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย.....	138
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	138
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	138
3.6 การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	140
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	141
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	152
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	153
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	156
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	161
5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	163
รายการอ้างอิง.....	164
ภาคผนวก.....	170
ภาคผนวก ก.....	171
ภาคผนวก ข.....	173
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	185

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ศิลปะศึกษา).....	142
2 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ ครูศิลปะศึกษาด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน.....	144
3 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ ครูศิลปะศึกษาด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน.....	145
4 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ ครูศิลปะศึกษาด้านสาระการเรียนรู้.....	147
5 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ ครูศิลปะศึกษาด้านกระบวนการสอน.....	148
6 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ ครูศิลปะศึกษาด้านการประเมินผล.....	150
7 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูศิลปะศึกษา.....	151

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปวัฒนธรรมเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นประเทศ ประเทศใดที่ไม่มีวัฒนธรรมของคน ประเทศนั้นจะได้ชื่อว่ามีไม่มีความเจริญเท่าเทียมกับประเทศอื่นๆ ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิและความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทยและเป็นปัจจัยให้คนในชาติประพฤติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติซึ่งก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สำนักงาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2540) อันความเจริญก้าวหน้าของชาตินั้น ย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากความเสื่อมทางวัฒนธรรมก็ย่อมเป็น ความเสื่อมของชาติด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ(ณรงค์เส็งประชา 2539) อีกทั้งวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้คนสามารถรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวได้

(วิรุณช ไม้ไทย, 2541) ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาถึงศิลปวัฒนธรรมในด้านต่างๆเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ อันจะนำมาซึ่งการทำนุบำรุงรักษาและอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป

การศึกษาจัดเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมและเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์และการถ่ายทอดวัฒนธรรมนอกจากนั้นยังเป็นกระบวนการสำคัญในการทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรมให้เกิดการดำรงอยู่ การศึกษายังมีหน้าที่ช่วยในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมให้มีการขยายวงกว้างออกไป บทบาทของการศึกษาในเรื่องดังกล่าวที่นับได้ว่ามีความสำคัญมาก คือกระบวนการศึกษาที่ผ่านทางสถาบันการศึกษาต่างๆจากระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาและผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ ครู อาจารย์ ในสถาบันการศึกษานั้น โดยที่ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการเรียนการสอนและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อตนเอง ต่อท้องถิ่นและชาติบ้านเมืองตลอดจนสามารถที่จะเลือกสรรวัฒนธรรมมาถ่ายทอดให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาของผู้เรียน(ยนต์ ชุ่มจิต, 2528) อีกทั้งการเรียนรู้คุณค่าของงานศิลปกรรมและยังมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาติโดยตรง เพราะการรับรู้ในคุณค่าจะเป็นดุจกำแพงหรือเขื่อนช่วยป้องกันไม่ให้ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติต้องเสื่อมสลายไป

(สงวน รอดบุญ, 2514 อ้างจาก สุทธิรักษ์ สาคร, 2545) เป็นที่ยอมรับกันว่าศิลปะเป็นวิชาที่ส่งเสริมการแสดงออกเฉพาะบุคคลตามความคิดความสามารถ ซึ่งการแสดงออกนั้นจะถ่ายทอดโดยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น และวิธีการสร้างสรรค์ต่างๆ ที่ช่วยให้เด็กได้ฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ต่างๆ ที่ช่วยให้เด็กได้ฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ มีประสบการณ์ตรงต่อการปฏิบัติงานและการที่เด็กได้ปฏิบัติงานทางศิลปะจะช่วยให้มีพัฒนาการในด้านสุนทรียภาพ การรับรู้ สติปัญญา อารมณ์ สังคมและการสร้างสรรค์ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ ช่วยให้เด็กได้แสดงออกตามความรู้สึกรับทางสุนทรียภาพ กิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กซึ่งไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อมือและตา การผ่อนคลายทางอารมณ์เท่านั้นแต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความคิดจินตนาการและการแสดงออกของเด็กวัยต่างๆ ได้อย่างไม่จำกัด (จิรศักดิ์ ส่งแสงจร, 2532) ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษา จึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีการจัดขึ้นให้แก่เด็กทุกกลุ่มทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเด็กในโรงเรียนนอกระบบโรงเรียนรวมทั้งเด็กด้อยโอกาสต่างๆ (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2535)

ปัจจุบันคนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลกระทบมาจากการเลือนไหลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนยังขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมที่ดี ปัจจุบันการนำเสนอในด้นสารสนเทศในประเทศไทยขยายตัวสูงขึ้นนอกจากนี้สื่อสารมวลชนอื่นๆ ทั้งสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ อิเล็กทรอนิกส์จำนวนมากขาดความเข้มงวดทางจรรยาบรรณในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงลบ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะให้ความสำคัญกับส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ผลคือคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลงนำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ วัฒนธรรม ค่านิยมที่ดิ่งงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่มีน้อย ประกอบกับระบบคุณค่าที่ดิ่งงามของไทยเสื่อมถอยลงทั้งในด้านจิตสำนึกสาธารณะความเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตามสังคมไทยมีผู้พร้อมเป็นผู้นำการพัฒนาโดยเฉพาะผู้นำปราชญ์ชุมชนกระจายอยู่ทุกพื้นที่ 1.7 ล้านคนอยู่:นภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดจำนวน 987,513 คน รองลงมาเป็นภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้จำนวน 383,729 , 174,537 และ 131,892 คนตามลำดับ บุคคลเหล่านี้ล้วนมีจิตสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ตลอดจนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนและระดับประเทศและมีบทบาทอย่างยิ่งในการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการอย่างหลากหลาย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10) ดังนั้นในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมส่วนรวมของชาตินั้น สิ่งทีละเลยมิได้โดยคือวัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นรากฐานหรือบ่อเกิดของวัฒนธรรมแกนหรือวัฒนธรรมหลักของชาติ ดังที่กึ่งแก้ว อรรถจักร (กรกฎาคม 2518 : 99) กล่าวว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตอันเป็นพฤติกรรมส่วนรวมของกลุ่มชนนั้นและ พระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึงความจำเป็นในการศึกษาวัฒนธรรมระดับชาวบ้านว่า เพราะว่าพวกเขาชาวบ้านรักษาความคิดและจารีตประเพณีเดิมตามส่วนแห่งความเจริญไว้ได้นานกว่าชาวเมืองกรุง(ชานาญ แก้วกะตา,2526)

ทั้งนี้การศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและควรมีการอบรมฝึกฝนสั่งสอนในด้านความรู้และเจตคติที่ดีในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและท้องถิ่นให้คงอยู่ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าในวัยระดับประถมศึกษาเป็นวัยที่สมควรได้รับการวางรากฐานทางความคิดและปลูกสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเพื่อให้เป็นไปในแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 27 และ มาตรา 31 ซึ่งได้กำหนดการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตามแนวนโยบายซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ รัฐมีหน้าที่สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ในการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้และกระบวนการในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนและสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกๆวิชา เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ ระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดเป้าหมายหลักในการพัฒนาการศึกษาอบรม การพัฒนาศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นขนานศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และของท้องถิ่น ให้ได้รับการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบสานนำมาปฏิบัติในวิถีชีวิต เพื่อให้เกิดสังคมวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งบูรณาการ ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมในการกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมโดยผ่านสถาบันครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน และสถาบันทางสังคมอื่น(อรรถจักร ดวงลีไส ,2546) นอกจากนั้นมะลิฉัตร เอื้ออนันท์ (2537) ได้เสนอแนะไว้ว่า ครูศิลปะไม่ว่าจะในระดับใดคงมิใช่เพียงหน้าที่ในการพยายามสอดแทรกคุณค่าของศิลปะไทยเท่านั้นครุน่าจะใช้ออกาสสอดแทรกค่านิยม แนวคิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาและคตินิยมพื้นบ้านไทยไว้ด้วย

เนื่องจากสถาบันการศึกษาเป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญในระยะยาวในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีงามต่างๆของนักเรียนทุกคน อันจะก่อให้เกิดค่านิยมในคุณงามความดี และเจตคติที่ดีที่มีต่อส่วนรวมในอนาคต ซึ่งค่านิยมของคนทั่วไปจะให้ความสำคัญกับโรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษาว่าเป็นองค์กรที่มีค่าของชุมชน ดังนั้นการบ่มเพาะความรู้ ค่านิยม และวิถีทัศน์จึงเป็นปัจจัยแฝงอยู่ซึ่งลักษณะการเรียนการสอนของครู และรูปแบบของ

โรงเรียน (รัตน กาญจนพันธุ์และคณะ, 2544) ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่แนวทางที่คาดหวังไว้ การมีปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของความสำเร็จในการแสดงออกถึงภาพลักษณ์ของการศึกษา และฐานะของโรงเรียนที่มีศักยภาพ ลักษณะของการร่วมมือโดยการระดมความคิดในฐานะโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีในรูปแบบความสามัคคีซึ่งมีผลต่อการพัฒนาที่ดีต่อกันทั้งชุมชน และโรงเรียนมากกว่าการร่วมมือแบบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการพัฒนา ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ภายในสถานศึกษาหรือโรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวทางที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติหลักสูตรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539) จึงมีบทบาทในการชี้นำแนวทางการศึกษาในการจัดความรู้ และประสบการณ์แก่ผู้เรียนที่ครูปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน เมื่อหลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม และมวลประสบการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรที่ดีที่สุดสำหรับโรงเรียนแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันตามสภาพสิ่งแวดล้อม หรือยุคที่แตกต่างกันจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปมากหรือน้อยตามความเหมาะสม การจัดการศึกษาไทยเป็นความรู้สากลเพียงอย่างเดียวไปสู่การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยโดยเน้นให้ผู้เรียนทุกคนเห็นความสำคัญของวิทยาการสมัยใหม่ควบคู่กับภูมิปัญญาไทย(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2537)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นกลไกสำคัญในการจัดกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่สามารถเชื่อมโยงกับสภาพความเป็นจริงไปสู่ท้องถิ่น โดยยึดหลักการจัดการศึกษาเน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนสอดคล้องกับธรรมชาติของวิชาศิลปศึกษาที่มีบทบาทสำคัญ และการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กคือเริ่มตั้งแต่การแสดงออกอย่างอิสระ การวาดภาพ การเขียนแบบวัตถุสิ่งแวดล้อมจนถึงพัฒนาการไปสู่แนวโน้มของงานจิตรศิลป์ในวัยที่เติบโตขึ้นจุดมุ่งหมายอาจเกิดขึ้นได้แตกต่างกันไปตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ทางด้านศิลปะ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองการสร้างเสริมประสบการณ์ที่กว้างขวาง กระตุ้นบุคลิกภาพด้วยกลวิธีต่างๆ รวมทั้งการโยนโยนความคิดไปสู่ประสบการณ์สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่ค้ำจุน(วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526)

เด็กในช่วงอายุ 9-11 ปีหรืออยู่ในช่วงประถมศึกษาตอนปลายที่อยู่ในช่วงเวลาแห่งความตั้งใจในการสร้างงานศิลปะนานกว่าเมื่อครั้งอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้นที่ผ่านมา เด็กมีความต้องการที่จะรับรู้ในเรื่องที่จะเป็นพื้นฐานในการสร้างงานศิลปะที่กว้างขวางลึกซึ้งมากขึ้น ครูผู้สอนจึงไม่ควรละเลยหน้าที่ที่จะสร้างความรู้ที่ถูกต้องและเสริมทักษะในการทำงานศิลปะให้แก่เด็ก เพื่อที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางศิลปะที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางศิลปะที่ดีขึ้นและจะทำให้เด็กมีความสนใจในงานที่ทำมากขึ้น(ประเทิน มหาจันทร์, 2531) ซึ่งการจัดการเรียนการในปัจจุบันนี้ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งวิชาการต่างๆรวมไปจนถึงมีความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมหลักคือวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอิทธิรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญมากคือวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองซึ่งในปัจจุบันนี้ยังเป็นเพียงก้าวแรกที่เพิ่งเริ่มต้นเท่านั้นซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนในขณะนี้ อาจเกิดจากภาพลักษณ์ของงานศิลปะพื้นบ้านที่ขาดการสนับสนุนที่ดีจึงมีส่วนที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงคุณค่าของงานค่อนข้างน้อยประกอบกับค่านิยมสินค้าต่างประเทศและลักษณะผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากโรงงานและใช้เทคโนโลยีตะวันตกมีอิทธิพลมากจึงทำให้ตลาดของศิลปะพื้นบ้านลดความสำคัญลงในสังคมปัจจุบัน

แม้ว่าปัจจุบันจะมีการสนับสนุนสินค้าพื้นบ้านจากรัฐบาล แต่การสร้างจิตสำนึกให้กับคนไทยควรเริ่มจากการปลูกฝังความคิดตั้งแต่วัยเด็ก การสร้างจิตสำนึกควรเริ่มจากศรัทธาของผู้ผลิตจากแหล่งผลิตและเผยแพร่ออกไปตามชุมชนต่างๆนอกจากส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปเห็นความสำคัญของสินค้าไทยแล้วเด็กที่จะกลายเป็นกำลังของชาติในอนาคตควรมีส่วนรับผิดชอบสังคมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงามไว้และพัฒนาองค์ความรู้ให้สืบทอดต่อเนื่องอย่างยั่งยืนสืบไป (ณริศรา พฤษะวัน, 2547) โดยเฉพาะการพัฒนาการเรียนการสอนในส่วนภูมิภาคในส่วนภาคตะวันออกเฉียงซึ่งดูเหมือนจะมีปัญหาในพัฒนาในด้านต่างๆมากกว่าทุกภาคในประเทศไทยอันนำไปสู่ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐาน ปัญหาการขาดการสานต่อการพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์และเพิ่มมูลค่าสูงสุดต่างๆที่ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานนั้นมีเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเด่นของตนเองทั้งสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบสูงที่แยกตัวเองออกจากภาคอื่นๆอย่างชัดเจนนอกจากนี้เมื่อมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ทั้งใต้ดินและตามเพิงผาและ โบราณสถานต่างๆก็ทำให้เราได้ตระหนักถึงความสำคัญในด้านวัฒนธรรมของพื้นที่แห่งนี้มากยิ่งขึ้นไปอีก

นอกจากนั้นกลับพบว่าดินแดนอีสานที่แล้งกันดารแห่งนี้กลับร่ำรวยทางวัฒนธรรมและเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวสูงและมีการสั่งสมสืบทอดต่อกันเป็นภูมิปัญญา จนเกิดเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าอันเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากการสร้างศิลปหัตถกรรมที่ท้องถิ่นต่างๆมีวิธีการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับการใช้สอย และคตินิยมในท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและความงามที่สมบูรณ์ที่สุดซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็จะมีคตินิยมในด้านความงามต่างกันจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น(วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2527) นอกจากนี้งานศิลปะ

กระบวนการรับรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการทำงานศิลปะที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้เรียน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเห็นคุณค่าของตนเองและท้องถิ่นไปด้วยกัน จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งประเด็นในการวิจัยที่จะทำการศึกษาประกอบด้วย

1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน
3. ด้านสาระการเรียนรู้
4. ด้านกระบวนการสอน
5. ด้านการประเมินผล

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่4-6สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน

3. ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน ได้แก่ เขตพื้นที่การศึกษาเลยเขต 1 จำนวน 90 โรงเรียน พื้นที่การศึกษาศุภราชธานี เขต 1 และ เขต 4 จำนวน 90 โรงเรียน พื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 1 และเขต 3 จำนวน 90 โรงเรียน พื้นที่การศึกษาศุภราชธานี เขต 1 และเขต 4 จำนวน 90 โรงเรียน รวมจำนวนโรงเรียนทั้งหมด 360 โรงเรียน จำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 360 คน

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ถือว่าผู้ตอบแบบสอบถามตอบตามความเป็นจริงโดยไม่มีวัตถุประสงค์อื่นใดนอกจากเพื่อการศึกษาเท่านั้น

5. คำจำกัดความในการวิจัย

เอกลักษณ์ท้องถิ่น หมายถึง ลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนภาคอีสานในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงงานศิลปหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะในท้องถิ่นนั้น

การส่งเสริมการแสดงผลงาน หมายถึง ปัจจัยต่างๆที่ครูศิลปศึกษากระทำต่อผู้เรียนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการส่งเสริมแสดงผลงานซึ่งผลงานศิลปะ เช่น การใช้หลักจิตวิทยาในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูล จากเอกสาร ตำรา และผลงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางศิลปะ วิชาทัศนศิลป์ นักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนประถมศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสาระการเรียนรู้ศิลปะและขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ

2. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในเรื่องความครอบคลุมเนื้อหา ความถูกต้องชัดเจนของภาษา การใช้ถ้อยคำ ตลอดจนความน่าสนใจของแบบสอบถาม เพื่อปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบ แก้ไขความตรงของเนื้อหา ความครอบคลุมของเนื้อหา และการใช้ภาษาของแต่ละข้อความ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยมีเกณฑ์พิจารณาเลือกผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจแก้ไขเครื่องมือในครั้งนี้ ดังนี้

3.1 เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านทัศนศิลป์ มีการผลิตตำราและเอกสารวิชาการด้านทัศนศิลป์

3.2 เป็นนักวิชาการทางศิลปศึกษา ที่มีประสบการณ์ในการสอนระดับอุดมศึกษาไม่ต่ำกว่า 5 ปี

3.3 เป็นครูผู้สอนศิลปศึกษาระดับช่วงชั้นที่ 2 วิชาทัศนศิลป์ ประถมศึกษาตอนปลาย ที่มีประสบการณ์ในการสอนดีเด่น

4. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบอีกครั้ง

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Tryout) กับ ประชากรอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษา คือ ผู้สอนในวิชาทัศนศิลป์ ระดับชั้น ประถมศึกษาตอนปลาย ที่ไม่ใช่กลุ่มประชากร จำนวน 20 คน เพื่อหาข้อบกพร่องของแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยที่อาจเกิดขึ้นในการตอบคำถาม เช่น ความยากง่ายของข้อความ การใช้ภาษาและถ้อยคำ รวมทั้งเวลาเฉลี่ยของการตอบแบบสอบถาม เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บข้อมูลกับกลุ่มครูผู้สอนวิชา ศิลปศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม เรื่องการศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน เก็บข้อมูลจากกลุ่มครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ สร้างและตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ นำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไข และทำการทดลองใช้เพื่อหาค่าความเที่ยง เมื่อได้ค่าความเที่ยงเป็นที่พอใจ จึงนำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์บนเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (SPSS/ PS+ Statistical Package for the Social Sciences / Personal Computer) หาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ร้อยละ (Percent) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ตามลักษณะของเครื่องมือขึ้นต้น ส่วนข้อมูลจากข้อมูลปลายเปิดวิเคราะห์และนำเสนอในตารางประกอบความเรียง นำเสนอข้อมูลที่วิเคราะห์ได้ทั้งหมด สรุป และอภิปรายผลต่อไป

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. สามารถนำไปใช้พัฒนาการจัดการเรียนรู้ ปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะที่ส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
2. เป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นกับโรงเรียน
3. ความคิดเห็นของผู้สอนเกี่ยวกับการเรียนการสอนทัศนศิลป์จะเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรศิลปะที่เน้นการรักษาและเผยแพร่ลักษณะอันดีงามของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การรับรู้ทางการแสดงออกทางวัฒนธรรมโดยใช้ศิลปะเป็นสื่อได้อย่างแท้จริง
4. สร้างจิตสำนึกให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปะและเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคอีสาน ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมจากเอกสาร บทความ หนังสือ วารสาร งานวิจัยและได้นำเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำแนกไว้ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา
2. การส่งเสริมการแสดงออกของเด็กในระดับประถมศึกษา
3. เอกลักษณ์ท้องถิ่น
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษา

1.1 ศิลปะศึกษากับการส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆของผู้เรียน

วิชาศิลปะศึกษาเป็นเครื่องมือทางการศึกษา ซึ่งจะนำผู้เรียนไปสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชีวิต สังคมและสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงามให้แก่ผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การรู้คุณค่าทางศิลปะ การรักษาความสะอาด รักความสวยงาม และความเป็นผู้มีรสนิยมที่ดี ศิลปะศึกษาจึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการของผู้เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนอย่างถูกต้องจะช่วยพัฒนาความรู้สึกร่างกายต่างๆ ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

วิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนและแนวปฏิบัติในการจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตลอดจนพัฒนาการด้านต่างๆ วิธีการสอนศิลปะศึกษาจึงต่างจากการสอนวิชาสามัญทั่วไป เพราะว่าลักษณะวิชาศิลปะศึกษาเกี่ยวข้องกับการฝึกฝนปฏิบัติพร้อมกับการลงมือทำจริงและการคิดค้นแก้ปัญหา

(อารี สุทธิพันธ์, 2535) ซึ่งในการฝึกปฏิบัติทางศิลปศึกษานั้นได้จัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นรูปแบบต่างๆ ให้เลือกนำไปให้ผู้เรียนได้แสวงหาประสบการณ์ ด้วยการให้วาดภาพระบายสี ปั้น แกะสลัก พิมพ์ภาพ สร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่าง ๆ ฯลฯ กระบวนการเรียนการสอนนั้นได้ใช้ลักษณะให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการคิดด้วยการศึกษา สังเกต ค้นคว้า วิเคราะห์ สืบค้น เปรียบเทียบ ทดลอง และแก้ปัญหา โดยนำเทคนิคต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ และแสดงออกทางศิลปะ (กรมวิชาการ, 2533) การเริ่มเรียนศิลปะศึกษาในช่วงแรก จึงควรฝึกให้ผู้เรียนได้สังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม สะอาด มีระเบียบ เพื่อฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกจากกาสังเกตสิ่งอื่น ๆ เหล่านี้ฝึกให้ผู้เรียนเปรียบเทียบด้วยการให้สังเกตธรรมชาติ ที่มีลักษณะตรงกันข้าม เช่น ธรรมชาติที่เหี่ยวแห้ง ขาดความมีระเบียบรกรุงรังให้บอกความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วนำความรู้สึกในความงาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2527) ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปะศึกษาจึงควรให้ผู้เรียนได้เรียนจากประสบการณ์และการกระทำที่มากที่สุด ส่งเสริมความต้องการของเด็กตามธรรมชาติ เช่น ตามนิสัยของเด็กทั่วไปอยากรู้อยากเห็น ต้องการรู้ในสิ่งที่พบเห็น หรือได้ยินได้ฟัง หรือจากเหตุการณ์ แวดล้อมในชีวิตประจำวัน ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบเคลื่อนไหว อย่างเสรี ประสบการณ์เหล่านี้ถ้าจัดให้มีขึ้นในวิชาศิลปะศึกษาย่อมจะพัฒนาและเสริมสร้าง ความเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนดังที่ เกษร ธิตะจารี (2542) ได้กล่าวไว้คือ

1. พัฒนาการด้านสติปัญญา (Intellectual Growth) หมายความว่า การเป็นผู้รอบรู้ในการทำงานทั้งเป็นผู้เริ่มสร้างสรรค์และประคองผลงานให้ดีขึ้นตามลำดับ เป็นการฝึกสติปัญญาให้เจริญงอกงามและรู้จักการแก้ปัญหาต่างๆ ในการทำงานได้ด้วยตนเอง มีความเชื่อมั่น ตลอดจนความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงด้วยดี และมีคุณภาพอย่างเฉลิยวฉลาด

2. พัฒนาทางอารมณ์ (Emotional Growth) สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความรู้สึกที่ต้องการแสดงออก รู้สึกสร้างจินตนาการในผลงานเพื่อให้ผู้พบเห็นเกิดอารมณ์สมจริง มีสุนทรียภาพในการทำงานและมีทัศนคติที่ดีต่องานศิลปะทั่วไป

3. พัฒนาทางสังคม (Social Growth) ศิลปะจัดเป็นสื่อกลางของมหาชนที่ช่วยเชื่อมโยความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อคนที่ต้องอยู่ร่วมกัน ศิลปะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ รู้จักรับผิดชอบร่วมกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจยุติธรรม

4. พัฒนาทางกาย (Physical Growth) การสร้างสรรค์งานศิลปะทุกชนิดจำเป็นต้องใช้กำลังกล้ามเนื้อบางส่วนในร่างกายในการทำงาน เช่น การขีด การเขียน การฉีก การตัด การคลึง การนวดและการปั้น ฯลฯ การทำงานจะต้องบังคับรูปร่าง รูปทรง ให้ได้ตามแบบที่กำหนดจึงต้องบังคับมือและกล้ามเนื้อ บางที่ต้องการออกแรงจึงมีส่วนในการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงและคล่องตัวในการทำงาน

5. พัฒนาทางการรับรู้ (Perceptual Growth) การทำงานที่ใช้ความสามารถ และความถนัดของตนเองด้วยการออกแบบและคิดค้นหาวิธีการสร้างงานแปลก ๆ ใหม่ ๆ ให้ดีขึ้น ทันสมัยขึ้น การคิดค้นและการสังเกตเพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงจะเป็นการช่วยพัฒนาการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

6. พัฒนาทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Growth) การเป็นผู้มีความรู้สึกละเอียดอ่อนและมีพรสวรรค์ในการสร้างหรือมองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งกว่าผู้อื่น และสามารถจำแนกแยกแยะอธิบายให้ผู้อื่นเกิดอารมณ์คล้อยตามได้

7. พัฒนาทางการสร้างสรรค์ (Creative Growth) มีความคิดที่เป็นอิสระในการสร้างสรรค์งาน ดังนั้นจึงรู้จักปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ ไม่ว่าในเรื่องรูปแบบหรือคุณภาพของงานที่ไม่ซ้ำงานของคนอื่น ซึ่งผลงานจะเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นอิสระ การรู้จักพลิกแพลงและหาวิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ ทั้งรูปแบบและวัสดุในการก่อสร้างตลอดจนการนำเอาไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และก่อให้เกิดความแปลก ๆ ใหม่ ๆ ต่อผู้พบเห็นสิ่งเหล่านี้ถือว่าการพัฒนาทางด้านทางความคิดสร้างสรรค์

ประเทิน มหาจันทร์(2531) ได้กล่าวว่าการที่จะสอนวิชาศิลปะให้แก่เด็กระดับประถมศึกษาให้ได้ผลจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวิชาศิลปะอย่างถูกต้อง สามารถสร้างงานทางศิลปะได้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอน และมีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กทั้งนี้ เพราะเหตุว่าการสอนวิชาศิลปะให้แก่เด็กนั้นแตกต่างจากการสอนให้กับผู้ใหญ่ ดังนั้นในการสอนศิลปะให้แก่เด็ก ครูผู้สอนจึงต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเด็กเพราะในการสอนนี้สามารถปลูกฝังทัศนคติ นิสัย ความคิด และแบบแผนแห่งพฤติกรรมให้แก่เด็ก เนื่องจากในช่วงระดับประถมศึกษาเป็นช่วงเวลาแห่งพัฒนาการที่มีความสำคัญยิ่ง และพัฒนาการต่างๆ ที่ครูผู้สอนศิลปะเป็นผู้ประพันธ์ผู้ช่วยสร้างเสริมขึ้นนี้จะติดตัวเด็กต่อไปจนเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

เกษร ธิตะจารี (มป.ป.) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนศิลปะศึกษาว่าประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. สื่อการสอน
5. การประเมินผล

โรเบิร์ต เซอร์มาเชอร์(Robert Schirrmacher, 1964) ได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางศิลปะของเด็กดังนี้

1. การที่ครูกระตุ้นให้นักเรียน ได้สำรวจ สมุดที่รวมความคิดด้านศิลปะอย่างเผิน ๆ จะช่วยพวกเขาได้ในเวลาที่นักเรียนติดขัดด้านความคิดว่าจะใช้สี วัสดุภาพ ระบาย หรือทำงานศิลปะของตนได้อย่างไรโดยสมุดนั้นๆ จะทำหน้าที่เสมือนต้นแบบ เพื่อกระตุ้นใจและให้คำแนะนำในการสร้างงานศิลปะ

2. การจัดเวลาเพื่อ วิเคราะห์ วิวิจารณ์ งานศิลปะเป็นกลุ่มนั้น เหมาะต่อนักเรียนเด็ก ๆ ผู้เขียนให้ความสำคัญต่อการจัดกลุ่ม เพื่อแสดงผลงานศิลปะและบรรยายผลงานนั้น ๆ เนื่องจาก กิจกรรมนี้มีส่วนสนับสนุน พัฒนาการด้านภาษา, สังคมและการสังเคราะห์ข้อมูล

3. การจัดวางที่รองและใส่กรอบงานศิลปะนั้นมีเพื่อเสริมสร้างสุนทรียภาพของงานนั้น ๆ อีกทั้งยังมีส่วนทำให้นักเรียนได้รู้สึก ว่า งานของตนเองสำคัญอีกด้วยส่วนอุปกรณ์ที่นำมาใช้มีหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผ้า กลู่มไหม, กระดาษลายต่าง ๆ ซึ่งนำมาสร้างเป็นกรอบ โดยครูเป็นผู้ช่วยเหลือทำกรอบที่เหมาะสมต่องานศิลปะ

4. การจัดแสดงผลงานศิลปะนั้นอาจใช้ในบริเวณใดๆที่มีที่ว่าง และจัดวางได้ในหลากหลายวิธีเพื่อทำให้นักเรียนได้รู้การจัดแสดงผลงาน โดยไม่มีขีดจำกัด ซึ่งวิธีหนึ่ง อาจจะมีการจัดพื้นที่เฉพาะเพื่อแสดงผลงาน ในระดับสายตาของนักเรียน เพื่อให้เด็กได้รู้การจัดแสดงผลงาน โดยไม่มี

จิตจำกัด ซึ่งวิธีหนึ่งอาจจะมีการจัดพื้นที่เฉพาะเพื่อแสดงผลงาน ในระดับสายตาของนักเรียนเพื่อทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมเช่น การใช้แผง หรือ ศาลา (Kiosk) เพื่อเป็นที่เฉพาะในการจัดแสดงผลงานศิลปะ คืออีกความคิดหนึ่งในการแสดงผลงานของนักเรียน

จากความหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆของผู้เรียน จึงพอกกล่าวสรุปได้ครุควรคำนึงถึงพัฒนาการของเด็ก ควบคู่ไปกับเนื้อหาวิชาซึ่งการพัฒนานุคลิกนั้น ได้แก่ การพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา การรับรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งทางสุนทรียศาสตร์ ครูพึงควรค้นหาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาเพื่อไปถึงศักยภาพสูงสุด อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม และไปสู่เป้าหมาย อนาคตคุณภาพทางการศึกษา การสอนศิลปศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญาและความคล่องตัวในการใช้ส่วนต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมั่นคงและทันโลกก็คือ การที่ประชากรในประเทศได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ประเทศใดที่มีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถทางสติปัญญา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และทางใจ ประเทศนั้นย่อมมีกำลังคนที่มีคุณภาพที่พร้อมต่อการพัฒนาประเทศ พร้อมต่อการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และพร้อมต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับระบบใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 คุณค่าของศิลปศึกษา

วิชาศิลปศึกษามีได้มุ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กเป็นศิลปินแต่ศิลปช่วยพัฒนาชีวิต สังคม และสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงามให้แก่เด็กในด้านต่างๆดังนั้นศิลปะจึงนับได้ว่ามีคุณค่าอย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งต่อเด็กซึ่ง อุบล ผู้จินดา (2532) ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะไว้ดังนี้

1. คุณค่าของศิลปะในทางนิมิต (Positive Value) ในแง่ที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจ ความเจริญ งอกงามและพัฒนาการ

1.1 พัฒนาการทางด้านร่างกาย ศิลปะช่วยพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว การฝึกหัดใช้มือ แขน กล้ามเนื้อ ความสัมพันธ์ระหว่างมือกับประสาทตา

1.2 พัฒนาการทางด้านอารมณ์ การทำงานศิลปะเป็นกิจกรรมที่ได้แสดงออกอย่างเสรี เพลิดเพลิน สนุกสนาน และภาคภูมิใจ จะช่วยพัฒนาอารมณ์ ให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง

1.3 พัฒนาการทางสังคม ศิลปะ เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างผู้สร้างงานและผู้ชมงาน ระหว่างครูและนักเรียนในห้องเรียน การแสดงออกทางศิลปะส่วนใหญ่จึงเน้นสาระเกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว อีกทั้งยังฝึกนิสัยการทำงานกลุ่ม การวางแผนความร่วมมือและความรับผิดชอบ

1.4 พัฒนาการทางด้านสติปัญญา คือ เครื่องสะท้อนให้เห็นความสามารถของบุคคลที่จะใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล การแสดงออกของเด็กแต่ละวัยแต่ละบุคคล แต่ละช่วงเวลาย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางสติปัญญาด้วย จะปรากฏในแง่รายละเอียดของรูปทรง การออกแบบ สี ความคิด หรือจินตนาการ

1.5 พัฒนาการทางด้านความรู้ การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่ตนได้รับความรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส

1.5.1 การรับรู้ทางด้านวัตถุ จากสิ่งแวดล้อม เช่น สี แสง เงา ตำแหน่งสัดส่วน การเคลื่อนไหว

1.5.2 การรับรู้ด้านความคิดคำนึง จินตนาการเป็นผลที่เกิดจากการรับรู้สิ่งต่างๆ แล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะขึ้น

1.6 พัฒนาการทางด้านสุนทรียศาสตร์ เกี่ยวข้องจากการรับรู้จากประสาทสัมผัสที่บูรณาการประสบการณ์และแสดงออกเป็นผลงาน จะแสดงได้จากการจัดองค์ประกอบภาพ การคิดและแสดงออกที่น่าสนใจ ส่งเสริมสุนทรียภาพ ให้เกิดแก่นักเรียนได้โดยชื่นชมผลงานของตนเองและผู้อื่น ชื่นชมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.7 พัฒนาการทางด้านสร้างสรรค์ คือ การแสดงออกที่อิสระมีลักษณะเฉพาะตัว แสดงให้เห็นได้จากการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือสร้างสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเก่า

2. คุณค่าทางศิลปะในทางนิเสธ (Negative Value) ช่วยในการปรับตัวแก้ปัญหา ศิลปะจะทำหน้าที่บำบัด คือ

2.1 ศิลปะเป็นทางระบายอารมณ์จากความเคร่งเครียด ความเกลียด ความกลัว ความกังวลใจ

2.2 ศิลปะเป็นวิธีการขจัดปมด้อย เช่น ความขลาดอาย ความพิการ ศิลปะจะทำให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง

2.3 ศิลปะในทางบำบัด เช่น กิจกรรมศิลปะเป็นวิธีการหนึ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงความปรารถนา ความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด และปัญหาต่าง ๆ ของเด็กที่มีความผิดปกติ เช่น จากการ วาดภาพ ระบายสีเป็นสิ่งที่ช่วยให้รู้จักเด็กดีขึ้นเพราะงานศิลปะจะบอกความรู้สึกภายในของเด็ก

ก่อน สวัสดิ์พาณิชย์ (2519) ได้กล่าวถึงศิลปะศึกษาที่มีคุณค่าในการช่วยพัฒนาประเทศชาติอยู่ 5 ประการ ดังนี้

1. ศิลปะศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติทำให้เกิดลักษณะประจำชาติ ซึ่งคนในชาตินั้นควรภูมิใจ

2. เมื่อศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ วัฒนธรรมที่เรารักษาไว้นี้จะช่วยให้เกิดความมั่นคงของชาติขึ้นได้ เพราะคนในชาตินั้นจะรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนและอยู่รวมกันโดยอาศัยวัฒนธรรมชนิดเดียวกัน

3. ศิลปศึกษาช่วยฝึกให้เยาวชนของชาติมีความคิดริเริ่มอันจะเป็นทางนำไปสู่การพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม

4. ศิลปศึกษาช่วยทำให้คนจนจำนวนหนึ่งมีอาชีพ โดยอาศัยศิลปะที่ตนเล่าเรียนมา

5. ศิลปศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงหลายเรื่อง เช่น การออกแบบโฆษณา เป็นต้น

จากความหมายของคุณค่าทางศิลปศึกษาจากที่กล่าวมาข้างต้นจึงพอสรุปได้ว่า คุณค่าทางศิลปศึกษาเป็นการใช้ศิลปะเพื่อพัฒนาในด้านจิตใจของผู้เรียน ด้านร่างกายไปพร้อมกันซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งซึ่ง ซึ่งแบ่งเป็นคุณค่าในด้านการส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจและคุณค่าในการใช้ศิลปะในการบำบัดแก้ปัญหา

1.3 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา

ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษานั้น ผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จนั้นก็คือ “ครูผู้สอน” ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานการศึกษาและเป็นปัจจัยหลักของความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพทุกด้านของการศึกษา เพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสอนและพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงาน, 2540) แต่ปรากฏว่าจากข้อค้นพบของงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษาได้ค้นพบปัญหาและอุปสรรคมากมายจึงขอสรุปปัญหาการสอนวิชาศิลปศึกษาดังนี้

ในด้านการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่นักเรียนใช้วิธีการสอนแบบเก่าที่เคยปฏิบัติมาหรือสอนตามประสบการณ์ครูโดยมากจะสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตามคำสั่งของครูยังยึดครูเป็นจุดศูนย์กลางเด็กนักเรียนจะไม่มีโอกาสได้แสดงออกทั้งความคิดและการริเริ่มสร้างสรรค์หรือบางครั้งเน้นการสอนด้านฝีมือมากเกินไป ดังที่ นภดล สายทองยนต์(2536) ที่พบว่าครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและสั่งให้นักเรียนทำตามซึ่งแสดงว่าครูยังมีพฤติกรรมการสอนที่ไม่สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ นักเรียนไม่มีส่วนร่วมและครูจะมีปัญหาในด้านการสอนแบบสาธิต และส่วนมากครูจะไม่ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ดังที่ต่อต้าน ธานี เกษ(2537)พบว่าครูมีปัญหาในเรื่องวิธีการสอนโดยเน้นทักษะกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ได้จริง พิภพ ปิติ(2533) พบว่าครูศิลปศึกษาประสบปัญหาในเรื่องความเหมาะสมของเนื้อหา

กับเวลาที่ใช้สอน เนื่องจากในบางเนื้อหาและกิจกรรมมีการกำหนดเนื้อหาไว้มากแต่กำหนดเวลาให้น้อยบางเนื้อหาที่ยังคงต้องใช้เวลาในการทำกิจกรรมมากทำให้ครูไม่สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร สุदारัตน์ เพชรรุจี(2539) พบว่า ครูศิลปศึกษามิงานการสอนและงานด้านอื่นๆ มากจึงมีปัญหาในการจัดเตรียมกิจกรรมหลายๆ อย่างให้เด็กเลือกทำ และสันทนีย์ ผาสุก (2534) พบว่าครูศิลปศึกษามีปัญหาในด้านวิธีการสอน และเทคนิคการสอนทุกรายการในระดับปานกลาง และมีปัญหาในระดับมากในด้านทักษะ และประสบการณ์ทางศิลปะซึ่งมีผลต่อการสอนของครูผู้สอนศิลปศึกษาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสนา ณ นคร (2533) ที่ศึกษาพบว่าครูขาดแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีสอน

ในด้านการสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ในวิชาศิลปศึกษาของนักเรียนเป็นสิ่งจำเป็นทั้งสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน สิ่งแวดล้อมที่บ้านและตลอดจนสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพราะสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวสนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนกระตือรือร้นในการแสดงออกอย่างมีอิสระทั้งด้านร่างกายและความคิดสร้างสรรค์ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาศิลปศึกษาที่มีลักษณะธรรมชาติของการเรียนการสอนที่แตกต่างจากวิชาอื่น ๆ หากผู้เรียนได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ เหล่านี้ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดจินตนาการ และมีพัฒนาการทางลักษณะนิสัยที่ดี แต่จากงานวิจัยของ พิภพ ปิติ (2533) พบว่า โรงเรียนยังไม่พร้อมเพราะขาดแคลนเรื่องอาคารสถานที่และจำนวนห้องเรียนทำให้ไม่สามารถจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามที่ครูต้องการได้และประกอบกับครูต้องสอนหลายวิชา จึงไม่ค่อยมีเวลาจัดเตรียมสถานที่ วาสนา ณ นคร (2533) พบว่าโรงเรียนประถมศึกษาขาดแคลน ห้องปฏิบัติการศิลปศึกษาและจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนศิลปศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สรุปได้ว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับห้องเรียนศิลปศึกษารวมถึงอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ บอร์ด อ่างน้ำ ตู้ ซึ่งมีสาเหตุมาจากจำนวนห้องเรียนไม่เพียงพอห้องเรียนทุกห้องจะใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในทุกกลุ่มวิชาไม่สามารถจัดเป็นห้องเฉพาะรายวิชาได้ และงบประมาณในการจัดซื้อครุภัณฑ์ที่ได้รับจัดสรรมาน้อย อีกทั้งพื้นที่ที่ตั้งของโรงเรียนจะมีอาณาบริเวณที่จำกัดไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนผู้ปกครองมีฐานะยากจนไม่สามารถสนับสนุนจัด สิ่งแวดล้อมที่บ้าน และอุปกรณ์ในการเรียนวิชาศิลปศึกษาได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) ที่พบว่าผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนไม่สามารถจัดหาสื่อการเรียนมาให้เด็กที่อยู่ในความดูแลของตนได้

ในด้านการแนะแนวและจิตวิทยาในวิชาศิลปศึกษาซึ่งจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสิ่งหนึ่ง ที่ครูผู้สอนต้องรู้จักนำมาใช้เพื่อค้นหาความสามารถและพรสวรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็ก หาหนทาง เสริมสร้างพัฒนาความสามารถ รวมทั้งการให้แรงเสริมและแก้ไขข้อบกพร่องของเด็ก ครู ศิลปศึกษาต้องเข้าใจเด็กเข้าใจจิตวิทยาพัฒนาการเด็ก เข้าใจถึงความสามารถ ตลอดจนการเสริมแรง เพื่อเป็นกำลังใจและการจูงใจให้ผู้เรียน ฝึที่ที่จะเรียนรู้และกล้าที่จะแสดงออกแต่จากงานวิจัยของ พิภพ ปิติ (2533) พบว่า ครูศิลปศึกษาประสบปัญหามากในเรื่องการจูงใจให้นักเรียนแสดงออก อย่างสร้างสรรค์

ในด้านวัดผลและประเมินผลการเรียนวิชาศิลปศึกษา บรรจง บุญกาวี (2532) พบว่า ครู ศิลปศึกษาไม่เข้าใจปรัชญา และจุดประสงค์ของการให้การศึกษาทางศิลปศึกษาแก่เด็กในระดับ ประถมศึกษาและจุดประสงค์ที่กำหนดให้วัดผลมีมากเกินไปทำให้เกิดความยุ่งยากและทำการวัด ไม่ได้ครบทุกจุดประสงค์ เพราะครูผู้สอนไม่มีเวลาเนื่องจากมีชั่วโมงสอน พิภพ ปิติ (2533) พบว่า ครูมีปัญหาในการสร้างเครื่องมือวัดผล นกคณ สหายทองยงค์ (2536) พบว่า ครูมีปัญหา มากในการทำแบบทดสอบมาตรฐาน การตรวจวัดผลงานและประเมินผลโดยคำนึงถึงพัฒนาการ ของเด็กด้านต่าง ๆ และวรสุดา ขวัญสุวรรณ(2539) พบว่า ครูศิลปศึกษามีปัญหาในการให้นักเรียน อธิบายและนำเสนอผลงาน สันตนิษฐ์ ผาสุก (2534) พบว่า ครูศิลปศึกษามีปัญหาด้านการวัดและ ประเมินผลทุกเรื่องในระดับปานกลางเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีปัญหามากที่สุดคือ เรื่องการได้รับความช่วยเหลือจากทางจังหวัดต้นสังกัดในการจัดทำแบบสอบมาตรฐาน แสดงว่าครูผู้สอนวิชา ศิลปศึกษาส่วนใหญ่ไม่ผ่านการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตรประถมศึกษาในวิชาศิลปศึกษาใน ด้านการวัดและประเมินผล ไม่มีความรู้วิธีการวัดและประเมินผล สอดคล้องกับผลงานวิจัย ของ วาสนา ณ นคร (2533) และเทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) พบว่า ครูไม่มีเวลาพอสำหรับการ สร้างเครื่องมือผ่านจุดประสงค์ เอกสารเกี่ยวกับการประเมินผลไม่เพียงพอกับความต้องการครูขาด ความชำนาญและต้องการแบบประเมินผลสำเร็จรูป ครูมีปัญหาในการตรวจสอบ ผลงาน การ ประเมินผลโดยการคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพิระศักดิ์ เทพไตรรัตน์ (2534) ที่พบว่าครูขาดความรู้ในด้านการวัดและประเมินผลให้ความสำคัญกับผลงาน สำเร็จมากกว่าพฤติกรรมแสดงออกทางศิลปะของนักเรียน พฤติกรรมเช่นนี้เป็นสาเหตุให้ ครูผู้สอนไม่สามารถนำ ข้อบกพร่องในการสอนมาปรับปรุงประสิทธิภาพในการสอนได้

การสอนวิชาศิลปศึกษาในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น สรุปได้ว่าการจัดการศึกษา วิชาศิลปศึกษายังขาดประสิทธิภาพส่งผลให้การเรียนการสอนไม่ประสบผลสำเร็จตามความมุ่ง หมายในจุดประสงค์ของหลักสูตรดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ทั้งของครูผู้สอนรวมถึง

1.4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระศิลปะ

ศุมน ออมรวิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระศิลปะตามแนวปฏิรูปการศึกษาของครุต้นแบบ โดยยึดแนวการจัดการศึกษาหมวด 4 มาตรา 24 ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งประกอบด้วยวิธีการสอนศิลปะที่หลากหลายและน่าสนใจ โดยได้สรุปไว้ทั้งหมด 4 รูปแบบดังนี้

1. กลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบการพัฒนากระบวนการคิดและการจัดการ
2. กลุ่มรูปแบบการดกระบวนการเรียนรู้ แบบใช้ประสบการณ์จริง
3. กลุ่มรูปแบบการดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ
4. กลุ่มรูปแบบการดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการ

ซึ่งรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปทั้ง 4 กลุ่มรูปแบบนั้นมีรายละเอียดคือ

1. กลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบการพัฒนากระบวนการคิดและการจัดการ

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้จะพัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ พัฒนากระบวนการคิดและการจัดการสร้างสรรค์ผลงานและให้เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อการแสดงออกอย่างอิสระปฏิบัติโครงการตามศักยภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียนและแสวงหาความรู้ได้ตามความต้องการ โดยใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนต้องมีการใช้ข้อมูลทางศิลปะกับกระบวนการคิดของตนเองและการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการตัดสินใจ เลือกลยุทธ์ กระบวนการ ประเมินตนเอง วางแผนปฏิบัติงาน ลงมือปฏิบัติ ตรวจสอบและปรับปรุงผลงานอยู่เสมอซึ่งประกอบด้วย

- คิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ด้วยการสร้างแนวคิดใหม่ แสวงหาพิจารณาทางเลือกอย่างหลากหลาย ประยุกต์ปรับเข้าหาแนวทาง สรรวจทางเลือกที่เหมาะสม ตั้งข้อตกลงร่วมกัน

- คิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ด้วยกระบวนการตรวจสอบให้ชัดเจน จัดระบบให้เหตุผล วิเคราะห์ ทำให้กระจ่างชัดตั้งสมมุติฐาน ทำนาย ประเมิน สังเคราะห์

- คิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) วิธีนี้จะคิดด้วยการตั้งคำถาม ถามตนเอง เชื่อมโยงความคิดก่อนหน้าความคาดหวังและประสบการณ์ปัจจุบันเข้าด้วยกัน ประเมิน วิเคราะห์ตั้งสมมุติฐาน แสวงหาพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามกลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนากระบวนการคิดและการจัดการของผู้เรียนนี้ ประกอบด้วยรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบต่างๆดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบสร้าง ทำให้เป็นนักค้นคว้าวิจัยทางศิลปะ

รูปแบบนี้เป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนศิลปะได้เรียนรู้และปฏิบัติงานศิลปะด้วยสมองสองซีกทั้งด้านซ้ายและด้านขวา เชื่อมโยงกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนววัฏจักรการเรียนรู้ (4 MAT) ซึ่งผู้เรียนได้ฝึกคิดหลายๆแบบ ได้วิเคราะห์ควบคู่กับการได้ใช้อารมณ์และความรู้

ขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ

1) ขั้นสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่า

เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นความสนใจและตั้งใจให้ผู้เรียนอยากเรียน โดยเน้นพัฒนาสมองซีกขวาของผู้เรียน เช่น ให้ผู้เรียนชมผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์จากวัสดุต่างๆ โดยผู้สอนให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2) ขั้นคิดวิเคราะห์ประสบการณ์

เป็นขั้นที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ ความคิด และประสบการณ์ เป็นการพัฒนาสมองซีกซ้ายของผู้เรียน เช่น ผู้เรียนระดมความคิดการใช้วัสดุสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยการสร้างแผนผังความคิด

3) ขั้นสร้างความคิดรวบยอด

เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมองซีกขวา โดยอาศัยการสังเกตและเชื่อมโยงความรู้ ความเข้าใจ ไปสู่ความคิดรวบยอด เช่นผู้เรียนเลือกใช้วัสดุสร้างสรรค์งานศิลปะ และจินตนาการเป็นรูปภาพโดยร่างรูปแบบที่ต้องการ โดยผู้สอนคอยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4) ขั้นศึกษาข้อมูลรายละเอียด

เป็นขั้นที่ผู้สอนให้สาระการเรียนรู้โดยอาศัยสื่อ อุปกรณ์หรือเทคนิคการสอนต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น ร่วมกันศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของวัสดุและค้นคว้าทดลองวิธีการสร้างสรรค์

5) ขั้นวางแผนปฏิบัติงาน

เป็นขั้นที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดด้วยการลงมือปฏิบัติ เช่น ร่วมกันกำหนด แนวคิด ปรัชญาและแรงบันดาลใจ พร้อมวางแผนปฏิบัติงานและแบ่งภาระหน้าที่

6) ขั้นปฏิบัติงานด้วยความสุข

เป็นขั้นที่ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนงานด้วยความสุข โดยผสมผสานหลักการ จินตนาการ และอารมณ์ ความรู้สึก พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

7) ขั้นประเมินเพื่อการพัฒนา

เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้สมองซีกซ้ายเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์ หรือหาข้อเด่น ข้อด้อย และพัฒนาปรับปรุงให้สมบูรณ์

8) ขันนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

เป็นขั้นผู้ที่สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมองซีกขวา โดยร่วมกันแลกเปลี่ยน ข้อความที่พบ หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่นนำเสนอผลงาน แสดงความรู้สึก เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกลุ่ม หรือแสดงนิทรรศการ

1.2 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมกันคิดอย่างสร้างสรรค์

รูปแบบนี้เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มประกอบด้วย สมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถแตกต่างกันแต่ละคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นช่วยเหลือ ร่วมมือกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ชิ้นงานที่ได้เกิดจากความสำเร็จของกลุ่มที่ ได้ร่วมกันคิดอย่างสร้างสรรค์

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ

1) ขั้นการศึกษาจากสื่อ

ผู้เรียนศึกษาใบงาน ใบความรู้ ฯลฯ ในเรื่องที่คุณสอนกำหนดตามจุดประสงค์หรือ ประเด็นที่จะให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ หรือจะให้ผู้เรียนกำหนดเองก็ได้ การคิดอย่างสร้างสรรค์มี วิธีการหรือกระบวนการทำงานอย่างมีขั้นตอนตลอดจนคิดแก้ปัญหาได้สำเร็จ เป็นการคิดที่ ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆหรืออาจเกิดจากการนำความรู้เดิมมาดัดแปลงและประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้น ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนทุกกิจกรรมที่คุณสอน จะสอนให้ ผู้เรียนปฏิบัติจึงต้องเน้นการเสริมสร้างความคิดอย่างสร้างสรรค์

2) ขั้นช่วยกันคิด

เมื่อศึกษาจากสื่อแล้วกลุ่มผู้เรียนช่วยกันคิด สรุปถึงกระบวนการปฏิบัติงาน
ขั้นตอนวิธีการปฏิบัติงาน

3) ขั้นช่วยกันทำ

กลุ่มผู้เรียนช่วยกันคิด เกิดเป็นองค์ความรู้แล้วจะต้องร่วมมือกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือกันสร้างชิ้นงานให้เกิดความสำเร็จ ชิ้นงานที่ได้เป็นความสำเร็จของกลุ่ม ไม่ใช่บุคคลใด บุคคลหนึ่ง

1.3 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบก่อนทำ แล้วนำมาจัดคุณภาพ

รูปแบบนี้ เป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นทักษะกระบวนการด้านการสร้างความตระหนักใน ปัญหา การคิดวิเคราะห์ วิจัย การสร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย การประเมินและเลือก ทางเลือก การกำหนด ขั้นตอนการปฏิบัติ การปฏิบัติด้วยความชื่นชม การประเมินระหว่างปฏิบัติ การปรับปรุงให้ดีขึ้น และการประเมินผลรวม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1) ขั้นสร้างความตระหนัก

แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ ในขั้นนี้ ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องร่วมกันแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ เพื่อให้เห็นคุณค่าของเนื้อหาที่เรียนรู้ ด้วยเทคนิควิธีการหรือสถานการณ์ต่างๆ เพื่อนำเข้าสู่การเรียนรู้ เช่น เล่นเกม ร้องเพลง อภิปรายกระบวนการคิด เป็นต้น

2) ขั้นวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน ในแต่ละแผนการสอนที่กำหนดไว้เป็นแนวทางให้ผู้เรียน โดยส่วนรวมจะกำหนดไว้อย่างกว้างๆ ในสภาพจริงอาจจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนที่เป็นรายบุคคลด้วย

3) ขั้นปฏิบัติ

เป็นการปฏิบัติตามความถนัด ความสนใจ กิจกรรม ศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้แสดงออกด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ควรให้โอกาสผู้เรียนเลือกหัวข้อเรื่องเทคนิค วิธีการสร้างสรรค์ที่ตนสนใจ หรือตามความถนัดของตนเองได้ ไม่จำเป็นว่าผู้เรียนจะต้องสร้างงานเหมือนกันทั้งห้อง ผู้เรียนจะปฏิบัติงานตามขั้นตอน คือ ได้เรียนรู้จากใบงานหรือร่วมกันสรุปจากการอภิปรายกระบวนการกลุ่ม

4) ขั้นอำนวยความสะดวก แนะนำให้คำปรึกษา

ผู้สอนจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในเรื่องที่ผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือหรือคำแนะนำ คอยให้คำชมเชยกับชี้แนะเท่านั้น ไม่ควรไปกำหนดกฎเกณฑ์หรือดำเนินผลงานของผู้เรียนผู้สอนจะต้องระมัดระวังตนไม่ครอบงำความคิดของผู้เรียน

5) ขั้นนำเสนอผลงาน

เป็นการบูรณาการทักษะการใช้ภาษา เพื่อการสื่อสารผลัดเปลี่ยนให้ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มและรายละ ออกได้นำเสนอผลงานถ้าผู้เรียนยังไม่กล้าแสดงออก ให้ออกไปแสดงผลงานเป็นกลุ่มก็จะช่วยแก้ปัญหาผู้เรียนที่ไม่กล้านำเสนอผลงานได้

6) ขั้นสรุป และเสนอแนะเพิ่มเติม

เมื่อผู้เรียนนำเสนอผลงานจบลง ผู้ชมผลงานควรจะได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน วิจารณ์ผลงานร่วมกัน โดยชื่นชมในส่วนดีผู้สอนทำหน้าที่แนะนำเพิ่มเติมในส่วนที่จะนำไปปรับปรุงและเพิ่มเติมในส่วนที่จะนำไปปรับปรุงและเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ได้ให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปสาระที่ได้จากกิจกรรม เช่น การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การนำไปใช้ประโยชน์สำหรับการแก้ไขปัญหาขณะปฏิบัติ เป็นต้น

7) **ขั้นเสริมศักยภาพผู้เรียน**

โดยจัดให้มีโครงการชมรมศิลปะเด็กและเยาวชนขึ้น โครงการดังกล่าว เป็นเทคนิควิธีการที่นำมาพัฒนาผู้เรียนที่ร่วมกลุ่มสนใจด้านศิลปะ มาเรียนรู้เสริม ทั้งฝึกทักษะให้ชำนาญและซ่อมเสริมกับผู้เรียนที่ต้องการพัฒนาด้านศิลปะ การจัดการชมรมจะฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำทั้งสิ้น เช่น กำหนดหลักสูตรที่ต้องการเรียน เวลาเรียน ผู้สอนมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ เป็นการนำมาจัดคุณภาพ คือ นำผลงานที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานจนแล้วเสร็จมาวัดผลและประเมินผลงาน เพราะจุดมุ่งหมายของการเรียนศิลปะ มิใช่การมีผลงานดีเด่น แต่ต้องการให้มีความชื่นชมในงานศิลปะ มีความเพลิดเพลินในขณะที่ปฏิบัติงาน ความงามของศิลปะเป็นเรื่องอัตนัยที่แต่ละคนมองไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องยอมรับผลงานทุกชิ้นที่เกิดจากแนวความคิดของผู้เรียน ไม่นำผลงานผู้เรียนมาเปรียบเทียบกัน เพื่อจัดอันดับหรือใช้ค่านิยมของผู้สอนมาประเมินการให้คะแนน ในเชิงรายงานความก้าวหน้าของแต่ละบุคคล จะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบสิ่งใหม่ๆด้วยตนเอง ย่อมทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการสร้างสรรค์ผลงานตามแนวทางที่ตนถนัดและสนใจ

การวัดผลและประเมินผล เป็นทักษะอย่างหนึ่งที่ผู้สอนศิลปะควรได้ฝึกการสร้างเครื่องมือ ฝักวิจารณ์เครื่องมือที่ผู้อื่นสร้างแล้วทดลองนำไปใช้ พร้อมพิจารณาหาข้อปรับปรุง เพื่อพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเครื่องมือ เช่น แบบประเมินผลงาน แบบสังเกตพฤติกรรม (กระบวนการกลุ่มรายบุคคล) เป็นต้น

8) **ขั้นการประเมินผล**

แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) เป็นแนวทางหนึ่งของการประเมินตามสภาพจริงที่ใช้ในการประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียนสามารถสะท้อนให้เห็นผลที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างชัดเจน เหมาะสมอย่างยิ่งกับการนำมาใช้ประเมินผลและวัดผลในวิชาศิลปะศึกษา

9) **ขั้นการจัดนิทรรศการศิลปะ**

เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการจัดกระบวนการสอนศิลปะเพราะเมื่อผู้เรียนทำงานสำเร็จแล้ว ควรจะได้นำเอาผลงานมาจัดแสดงหรือจัดนิทรรศการในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน เช่น ห้องประชุมได้ร่มไม้ (ห้องเรียนธรรมชาติ) เพื่อประโยชน์ในการประเมินผล และกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจชื่นชมในผลงานของตนเองและผู้อื่น ทั้งนี้ต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการศิลปะนอกห้องเรียนควรจัดเป็นงานที่มีรูปแบบมาตรฐาน อาจทำเป็นโครงการในแต่ละปีการศึกษาอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริงได้แก่ การจัดกิจกรรมศิลปศึกษาแบบโครงงาน จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์โดยตรง ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนจะได้ทำการทดลอง ได้พิสูจน์สิ่งต่างๆด้วยตนเอง รู้จักหาวิธีการต่างๆมาแก้ปัญหาผู้เรียนจะทำงานอย่างมีระบบขั้นตอน รู้จักวางแผนในการทำงาน ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ฝึกการคิดวิเคราะห์ และประเมินตนเอง

1.3 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบการสอนแบบโครงงาน

รูปแบบนี้ เป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ฝึกปฏิบัติกระบวนการทำงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติกิจกรรมตามความสามารถและความก้าวหน้า และฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คือ

1) ขั้นการคิดและเลือกโครงการดำเนินการ โดยใช้ใบงานดังนี้

ใบงานที่ 1 ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มแต่ละกลุ่ม ประธาน เลขานุการ และกรรมการกลุ่ม เขียนชื่อทุกคนลงในใบงานให้เรียบร้อย

ใบงานที่ 2 ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มประชุมกันเลือกหัวข้อที่อยู่ในเนื้อหาที่ผู้เรียนสนใจจะจัดทำโครงการโดยระดมสมอง คือทุกคนในกลุ่มแสดงออกความคิดเห็น พร้อมกับข้อสรุปของกลุ่มว่าตกลงเลือกเรื่องใด

2) ขั้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานที่จัดทำโครงการ

ขั้นตอนนี้ ผู้เรียนจะต้องค้นเอกสารจากห้องสมุด มุมค้นคว้า ตลอดจนระบุแหล่งความรู้ในชุมชน ถ้าเป็นโรงเรียนขนาดกลางหรือขนาดเล็กเอกสารไม่เพียงพอ ผู้สอนต้องจัดหนังสือหรือเอกสารไว้บริการผู้เรียน ขั้นตอนนี้ ผู้สอนต้องมีใบงานให้ผู้เรียน

ใบงานที่ 3 ให้ผู้เรียนสำรวจเอกสารที่มีเนื้อหาหรือบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวข้องกับโครงการที่ผู้เรียนจัดทำโดยบอกชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ สถานที่พิมพ์ โรงพิมพ์/สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ เรียงลำดับชื่อผู้แต่งตามตัวอักษรไทย

3) ขั้นเขียนเค้าโครงของโครงการ

โดยมีใบงานเป็นรูปแบบ โครงการที่ผู้สอนจัดทำขึ้น

1. โครงการ (ชื่อโครงการ)
2. ผู้จัดทำโครงการ (รายบุคคล หรือกลุ่ม)
3. ที่ปรึกษาโครงการ (ครู-อาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีในท้องถิ่น)
4. ระยะเวลาดำเนินงาน
5. หลักการและเหตุผล
6. วัตถุประสงค์

7. สมมติฐานของการศึกษา (เป็น โครงการที่มีการทดลอง)
8. ขั้นตอนการดำเนินงาน
9. ปฏิบัติ (ปฏิทินการปฏิบัติงาน)
10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ
11. เอกสารอ้างอิง (ชื่อเอกสาร รวมทั้งชื่อบุคคลที่ผู้เรียนไปสัมภาษณ์)

4) ขั้นการปฏิบัติ

เมื่อผู้เรียนจัดทำโครงการ โครงการเรียบร้อยแล้วนำเสนอเพื่อให้ผู้สอนตรวจ และให้ผู้เรียนดำเนินการ ถือเป็นการเรียนรู้เนื้อหาฝึกทักษะ

5) ขั้นการเขียนรายงาน

เช่น สรุปรายงานผล ที่ประกอบด้วยบทคัดย่อ บทนำเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิธีการดำเนินงาน ผลการศึกษา สรุปอภิปรายผล

6) ขั้นการแสดงผลงาน

การนำผลงานมาแสดงนั้นจะทำได้โดยวิธีต่างๆที่เหมาะสมกับเนื้อหาของโครงการ เช่น การประดิษฐ์ วัสดุรูปเล่มการทำรายงาน จัดนิทรรศการขั้นตอน การคิดประดิษฐ์ วัสดุทัศน หรือ แสดงสด นำเสนอด้วยวาจา

การประเมินผลโครงการ

สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่ ด้านความรู้ความคิด ด้านทักษะ ด้านจริยธรรม ค่านิยม ด้านกระบวนการ ผลงาน

เวลาในการประเมิน โดยประเมินตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด ให้เป็นธรรมชาติตามสภาพจริง และประเมินทุกระยะ

ผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้เรียน เพื่อน ครู ผู้ปกครอง

วิธีประเมิน เป็นการสังเกต ตรวจสอบ (รายงาน,ผลงาน) สัมภาษณ์ ใช้แบบทดสอบ

2. กลยุทธ์แบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบสืบเสาะการค้นคว้า

กลยุทธ์ ๒ แบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ แบบใช้ประสบการณ์จริง ประกอบด้วย รูปแบบและขั้นตอนในการจัดกิจกรรมต่างๆดังต่อไปนี้

2.1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบโครงสร้าง ประสบการณ์ใหม่

รูปแบบนี้เป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สร้างทางเลือก และเลือกทางเลือกด้วยตนเอง และเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ

1) ชั้นเรียนรู้หลักการ

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า หาคำตอบด้วยตนเอง จากตัวอย่างของจริง ประสบการณ์ หรือเรื่องราวที่กำหนดให้โดยร่วมกันอภิปรายหาหลักการของเรื่องที่กำลังจะศึกษา เช่น ผู้เรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาหลักการของเรื่องที่กำลังจะศึกษา

2) ชั้นการไตร่ตรอง

ผู้เรียนนำองค์ความรู้ที่ได้รับและปรับปรุงมาแล้ว มาร่วมกันพิจารณาคิดค้นหาแนวทางจากตัวอย่าง ของจริง ประสบการณ์ หรือเรื่องที่ได้ศึกษา โดยนำสิ่งที่ค้นพบหรือหลักการวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทการปฏิบัติงานของตนเอง หาแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน วิเคราะห์รายละเอียดของการทำงาน เช่น

การวิเคราะห์งานว่าจะต้องทำสิ่งใดบ้าง

- ลำดับขั้นตอนการกระทำอย่างไร
- มีเทคนิคในการปฏิบัติอย่างไร
- จะเตรียมการปฏิบัติอย่างไรบ้าง

3) ชั้นทดลองและวางแผน

ผู้เรียนนำผลที่ได้ศึกษามากำหนดแนวการปฏิบัติ หรือวางแผนการปฏิบัติงานของตน

4) ชั้นนำแก่นความรู้มาสร้างสรรค์

ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าและวางแผนมาปฏิบัติงาน และสร้างสรรค์ ชิ้นงานของตน

2.2 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบใช้กระบวนการกลุ่ม แบบเพื่อนช่วยเพื่อน

รูปแบบนี้เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่น ฝึกการคิดอย่างมีเหตุผล ได้ช่วยเหลือกันในขณะที่ทำงานได้ค้นหาข้อบกพร่อง และรู้จักวิธีการแก้ไข ปัญหาพร้อมกันจนสามารถ ปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ อย่างมั่นใจจนก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ มีความเชื่อมั่นและกล้าที่จะแสดงผลงานทางศิลปะออกมอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมเรียนรู้คือ

(1) ขั้นนำ

เป็นขั้นเตรียมความพร้อม หรือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน ควรหาสิ่งที่เร้าความสนใจของผู้เรียน ให้อยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินต่อไป เช่น นำของจริง มาให้ดูตั้งคำถามที่ท้าทายชวนให้คิดและติดตามหาคำตอบ โดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยแนะนำวิธีการ หรือ กฎเกณฑ์การทำงานร่วมกัน

(2) ขั้นการจัดกิจกรรม

เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน โดยสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ร่วมมือทำงานไปพร้อม ๆ กัน โดยผู้สอนเป็นผู้จัดกิจกรรม และคอยส่งเสริมช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างอิสระ จนประสบความสำเร็จในการทำงาน โดยผู้สอนอาจใช้เครื่องมือในการช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น เช่น ใบความรู้ ใบงาน แบบฝึก สื่อการสอนต่างๆ ฯลฯ

(3) ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันสรุปผล จากการปฏิบัติกิจกรรมที่ผ่านมาทั้งพฤติกรรม ตลอดจนความร่วมมือในการทำงาน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองและผู้อื่นมองเห็นปัญหา และวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน

(4) ขั้นประยุกต์ใช้และสรุป

เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันระดมความคิด และแนวทาง นำข้อสรุปจากเนื้อหาที่เรียนและประสบการณ์ในการทำงานกลุ่มไปประยุกต์ใช้ให้กับตนเองและผู้อื่น รู้จักแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันและสามารถนำประสบการณ์ ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานกลุ่มไปใช้ประโยชน์สำหรับตนเอง และครอบครัว และสังคม

(5) ขั้นประเมินผล

เป็นขั้นที่พิจารณาผลของการปฏิบัติกิจกรรมว่า ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการทำงานมากน้อยเพียงใด โดยประเมินทั้งด้านเนื้อหาวิชาและพฤติกรรมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งทำได้ทั่วไประหว่างการปฏิบัติกิจกรรมและหลังจากปฏิบัติกิจกรรมไปแล้วควรใช้เทคนิค และเครื่องมือในการประเมินผล ที่หลากหลาย และเหมาะสมกับกิจกรรม เช่น แบบทดสอบการสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น แฟ้มสะสมผลงาน ฯลฯ

การประเมินผลสำเร็จของผู้เรียนหลังจากที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ไปแล้ว ผู้สอนและผู้เรียนสามารถประเมินร่วมกันได้ในลักษณะการประเมินผลควรให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในส่วนของผลงานและกระบวนการทำงาน แนวทางการประเมินผลไว้ 3 ด้าน

1) ด้านจิตวิสัย เป็นการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น ความสนใจ ความกระตือรือร้น การตั้งใจฟัง การตอบคำถาม ความพร้อมในการทำงาน การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับเพื่อน

2) ด้านพุทธิพิสัย เป็นการประเมินความรู้ของผู้เรียน หลังจากได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ไปแล้ว เช่น การตอบคำถามได้ถูกต้องการปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนดให้ได้อย่างถูกต้อง หรือประเมินจากผลงานที่ปรากฏของผู้เรียน ว่าเข้าใจบทเรียนมากน้อยเพียงไร

3) ด้านทักษะพิสัย เป็นการประเมินทักษะการทำงาน ว่าผู้เรียนมีความสามารถในการทำกิจกรรมมากน้อยเพียงไร นอกจากประเมินผลงานที่สวยงามแล้ว ยังต้องประเมินทางด้านความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ความสะอาด ความประณีต ละเอียดถี่ถ้วนในการทำงาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีทักษะในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น

2.3 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบรับผิดชอบร่วมกัน (กิจกรรมละครหุ่น)

รูปแบบนี้ เป็นการจัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบทำงานรับผิดชอบร่วมกัน ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากภาระงานที่กลุ่มช่วยกันคิด จนได้ผลงานในระดับนำไปแสดงได้จริงในความคิดสร้างสรรค์ การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนว่าทุกคนมีความสามารถ มีความแตกต่างกันทุกคนสร้างสรรค์งานได้ เป็นการนำความรู้จากภาคทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ปฏิบัติจริง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ

1) ขั้นการศึกษาจากสื่อ

เป็นการเสนอเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และวิธีการทำงานกลุ่ม โดยให้กลุ่มผู้เรียนช่วยกันศึกษาจากสื่อการเรียนการสอนเป็นการสร้างความรู้

2) ขั้นการช่วยกันคิด

เป็นการระดมพลังสมองของกลุ่มโดยใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสื่อเกี่ยวกับหลักการทฤษฎีการทำงานกลุ่ม มาบูรณาการเป็นผลงานของกลุ่ม

3) ขั้นการรวมกันทำ

เป็นการปฏิบัติจริง โดยกลุ่มผู้เรียนร่วมกันดำเนินงานตามแผนที่ได้ร่วมกันวางไว้และนำไปใช้ได้จริง

3. กลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานองค์ความรู้ทางศิลปะ การคิด ทักษะ กระบวนการ ประสานสัมพันธ์อย่างสอดคล้อง ทั้งด้านสาระทางศิลปะ และกลุ่มสาระอื่นๆ สู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบ 5 นวัตกรรมการสอน ศิลปศึกษา

รูปแบบนี้ เป็นการจัดกิจกรรมโดยใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อกลางเพื่อบูรณาการกับกิจกรรมในวิชาอื่นๆ เพื่อพัฒนาเด็กให้เต็มศักยภาพ โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายวิธี เพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพ ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของเด็กแต่ละคน กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาคนได้จริง พัฒนาสมองซีกขวาหรือที่นักวิจัยเรียกว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หากคนเราได้พัฒนาสมองทั้งสองซีกโดยมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จะทำให้บุคคลนั้นมีความสมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ คือ พัฒนาทั้งไอคิว และอีคิว จะนำมาซึ่งคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นความต้องการของสังคมไทยและของโลก

การเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจ หมายถึง หากผู้สอนยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว เด็กจะเรียนอย่างมีความสุข และเต็มตามศักยภาพ ทั้ง 5 นวัตกรรมการสอนศิลปศึกษา ผู้สอนต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเด็กได้แก่

นวัตกรรมที่ 1 การจัดการเรียนรู้แบบหลักวิชา ซึ่งเป็นทฤษฎีเดิม แต่ใส่รายละเอียดอย่างทีละชิ้นใหม่ลงไปเพื่อให้เหมาะสมกับวัยของเด็กระดับประถมศึกษา

นวัตกรรมที่ 2 การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกทักษะกระบวนการระบายสี เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นการค้นพบเทคนิคพิเศษเฉพาะที่ทำการสอน กลายมาเป็นหลักการที่ใช้สอนเด็ก ให้ระบายสีสวย สะอาด สดใส และง่ายต่อการเริ่มต้นการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ในระดับประถมศึกษา

นวัตกรรมที่ 3 การจัดการเรียนรู้แบบ DBAE เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นนวัตกรรมการสอนศิลปะที่ระดับอุดมศึกษาใช้อยู่ ได้นำมาเสนอในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เพราะเห็นว่าเป็นรูปแบบการสอนที่ดี สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ห้องถิ่นของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปคือ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยหรือศิลปะพื้นบ้าน กล่าวคือสอนให้ได้ครบทั้ง 4 แกน คือ ศิลปะปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ แต่ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ก็ไม่ใส่เนื้อหาหรือองค์ความรู้มากนัก

นวัตกรรมที่ 4 การจัดการเรียนรู้แบบพหุศิลปะศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย เป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในประเทศไทย นำมาจากแผนกลยุทธ์ เพื่อการพัฒนาพหุศิลปะศึกษาสำหรับสังคมไทย โครงการร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กับ คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปี 2544 เป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจแบบใหม่ให้แก่ บุคลากรคือ ครู ผู้ปกครอง คนทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับศิลปะศึกษาว่าเป็นเรื่องของอะไรหลายอย่าง เช่นเป็นเรื่องของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยกิจกรรมศิลปะ เป็นกระบวนการศึกษาจากการบูรณาการความคิดและการสร้างสรรค์ โดยการเลือกสรรสื่อแสดงออกที่หลากหลาย อาจเป็นสื่อสี สื่อร่างกาย วัตถุ สื่อเสียง สื่อภาษา จากสภาพการรู้คิดและจินตนาการ เพื่อสะท้อนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและสุนทรียะ ที่สัมพันธ์กับชุมชน ความเป็นชาติและความเป็นสากล หากผู้สอนและผู้ปกครองมีความเข้าใจแนวทางการจัดกิจกรรมแบบพหุศิลปะศึกษา จะทำให้เด็กเป็นผู้มีลักษณะอันถึงประสงค์ตามแนวการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

นวัตกรรมที่ 5 การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะ แนวการจัดกิจกรรมโดยจัดตั้งกลุ่มสนใจและเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2534 จนถึงปัจจุบัน แต่น่าทฤษฎีและหลักการมาจบบจากรายงานวิจัย รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

นวัตกรรมที่ 1 การจัดการเรียนรู้ศิลปะศึกษาแบบทฤษฎี

สาระสำคัญ (Concept) ของงาน

เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่เด็กสามารถเรียนรู้กระบวนการทำงานที่เป็นทฤษฎีหลักวิชาศิลปะ เป็นความรู้ ความเข้าใจ ที่เข้าใจง่ายให้เด็กสามารถสร้างสรรค์งานตามทฤษฎีเรื่ององค์ประกอบศิลป์การจัดภาพ ทฤษฎีการใช้สีแสดงออกแบบเหมือนจริง

ขั้นตอน/กิจกรรมสำคัญของงาน

1. จัดแบ่งกลุ่มเรียนแบบร่วมมือ แต่ละกลุ่มศึกษาจากสื่อหนังสือส่งเสริมการอ่าน “นั่นคือสี” “สนุกกับสี” แต่ละกลุ่ม ๒ และ นสนอ ทำงานปฏิบัติจากการเรียนรู้ของกลุ่ม นำเสนอประเมินกระบวนการและผลงานสำเร็จ หรือ
2. แต่ละกลุ่มศึกษาภาพตัวอย่างผลงานยอดเยี่ยม ศึกษาหลักทฤษฎีการจัดภาพ การใช้สีวิจารณ์งาน สรุป ปฏิบัติ นำเสนอประเมินผลกระบวนการและผลงานสำเร็จ

นวัตกรรมที่ 2 การจัดการเรียนการสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะกระบวนการระบายสี เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

สาระสำคัญ (Concept) ของงาน

เรียนรู้ทฤษฎีกระบวนการสร้างสรรค์งาน โดยใช้แบบฝึกทักษะการทดลอง การค้นพบกระบวนการหรือกลวิธีการใช้สี การจัดโครงสร้างของงานศิลปะ การบูรณาการความคิดเพื่อการแสดงออกโดยกลวิธีหนึ่งตามความถนัดและความสนใจ

ขั้นตอน/กิจกรรมสำคัญของงาน

1. แต่ละกลุ่มสมาชิกชุดฝึกทักษะกระบวนการระบายสีด้วยตนเอง โดยสรุป ระบายสีโดยใช้น้ำหนักอ่อน-แก่ ใกล้เคียงกันให้สวยงาม

วิธีระบายสี

- 1) ระบายให้มีระยะใกล้ไกล
- 2) ระยะใกล้แทนค่าด้วยสีเข้มสุด
- 3) ระยะกลางแทนค่าด้วยสีอ่อนลงมา
- 4) ระยะไกลแทนค่าด้วยสีอ่อนที่สุด ของกลุ่มสีนั้น ๆ
- 5) สีระยะใกล้ กลาง ไกล ควรเป็นสีอ่อน-แก่ ใกล้เคียงกัน

เช่น สีเขียวเข้ม (ใกล้) สีเขียวแก่ (กลาง) สีเขียวอ่อน (กลาง) สีเหลือง (ไกล) แล้วเกลี่ยให้กลมกลืนกัน

2. แต่ละกลุ่มทดลองปฏิบัติเพื่อค้นหากระบวนการระบายสี ตามชุดฝึก หรือที่แตกต่างจากชุดฝึก

3. ศึกษาวิธีการจัดภาพ/โครงสร้างของภาพ โดยสรุป

- มีจุดเด่น (ระยะใกล้) ตรงกับเรื่องที่กำหนดให้
- มีจุดรอง (ระยะกลาง) เพื่อส่งเสริมจุดเด่น
- มีฉากหลัง (ระยะไกล)
- ภาพเสร็จสมบูรณ์ สีสะอาด สด สวย
- มีความคิดสร้างสรรค์

4. คิดเรื่อง (การตีความ/โจทย์) เพื่อวาดภาพตามหัวข้อที่กำหนดขั้นนี้เป็นการบูรณาการความคิด เด็กต้องสามารถตีความได้ และรู้ว่าแหล่งความรู้เสริมจะได้อะไรมาจากที่ไหน เพื่อจะนำมาวาดภาพได้ตามโจทย์

5. ปฏิบัติเสร็จ นำเสนอผลงาน วิเคราะห์ ประเมินกระบวนการและงานสำเร็จ

นวัตกรรมที่ 3 การจัดการเรียนการสอนแบบ DBAE (Discipline-Based Arts Education) เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

สาระสำคัญ (Concept) ของงาน

เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาเชิงแบบแผน ที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยให้เด็กได้รับประสบการณ์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลป์วิจารณ์ ศิลปะสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างมีหลัก และเด็กสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ

ขั้นตอน/กิจกรรมสำคัญของงาน

กระบวนการเรียนการสอน ให้เด็กได้รับประสบการณ์ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลป์วิจารณ์ และศิลปะสร้างสรรค์ ตัวอย่างขั้นตอนการสอนแบบ DBAE สอนเรื่อง “การทอผ้าขาวม้าของชาวไทยเบิ่ง โลกสวย จังหวัดลพบุรี”

ต้องเขียนจุดประสงค์ให้ครบทั้ง 4 แกรน คือ หนึ่งรู้ความเป็นมาของการทอผ้า (ประวัติ) สองชื่นชมความงามของลายผ้าขาวม้า (สุนทรียศาสตร์) สามให้ฝึกวิจารณ์เสนอความคิดเห็นทางศิลปะ (วิจารณ์) สี่ให้ฝึกปฏิบัติ และออกแบบลวดลาย (ศิลปะสร้างสรรค์/ปฏิบัติ)

ให้ความรู้โดยเอกสาร หรือค้นหาความรู้จากแหล่งความรู้ในท้องถิ่น ว่าการทอผ้ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร ให้ฝึกวิจารณ์โดยการบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความ ตามวุฒิภาวะของเด็ก ใช้สื่อเสริม อาจไปดูของจริง

กิจกรรมปฏิบัติประเภทจิตรกรรม โดยการระบายสีซึ่งวิเคราะห์จากกลุ่มสีวาดลายผ้าขาวม้า อาจกำหนดเรื่องขึ้นมาใหม่ หรือพัฒนางานเป็นรูปแบบใหม่ตามความคิดของเด็กเอง

นวัตกรรมที่ 4 การจัดการเรียนการสอนแบบพหุศิลปศึกษา เจริญปัญญาไทย TWAE

(Thai Wisdom Art Education)

สาระสำคัญ (Concept) ของงาน

พหุศิลปศึกษา (Arts Education) หมายถึง กระบวนการศึกษาจากการบูรณาการความคิด และการสร้างสรรค์ โดยการเลือกสรรสื่อแสดงออกที่หลากหลาย สื่อแสดงออกอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น สื่อสี สื่อวัตถุ สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อภาษา เป็นการแสดงออกจากสภาพการรู้คิด (Cognition) และจินตนาการ (Imagination) เพื่อสะท้อนวัฒนธรรม (Culture) ภูมิปัญญา (Wisdom) และสุนทรียะ (Aesthetic) ของปัจเจกบุคคล ที่สัมพันธ์กับชุมชนความเป็นชาติและความเป็นสากล

ภูมิปัญญา หมายถึง ปัญญาที่ติดดิน (ภูมิ = แผ่นดิน) มีคุณค่าตามความเป็นจริง ภูมิปัญญา เป็นนามธรรม ภูมิปัญญาสะท้อนสู่พฤติกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวัตถุ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาไทย สามารถแยกพิจารณาได้เป็น 8 ด้าน

1. วิธีการดำรงชีวิต
2. ขนบธรรมเนียมประเพณี
3. ปรัชญาความเชื่อ
4. เรื่องเล่าพื้นบ้าน
5. ความเชื่อทางศาสนา
6. การละเล่นพื้นบ้าน
7. ศิลปะและงานช่าง
8. ภูมิปัญญาร่วมสมัย

การจัดการเรียนการสอนแบบพหุศิลปศึกษา สามารถเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาไทยทั้งที่สืบทอดมาจากอดีต ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาร่วมสมัย สามารถนำมาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนการสอน ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย

ขั้นตอน/กิจกรรมสำคัญของงาน

จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจ แสวงหาประสบการณ์ตรง สร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ กิจกรรมพหุศิลปศึกษา สามารถสร้างสรรค์ในเชิงบูรณาการสื่อการแสดงออก ทั้งนศิลป์การแสดง ดนตรี หรือวิชาอื่น ๆ เข้าด้วยกัน หรือบูรณาการสื่อที่หลากหลาย เช่น ศิลปะสร้างสรรค์โดยสื่อผสม การแสดงออกโดยใช้สื่อร่างกาย หรือระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ไทยกับสากลหรือบูรณาการกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่หลากหลาย

ตัวอย่าง ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน “การละเล่นของไทยเบ็งโลกสูง”

1. ให้แต่ละกลุ่มแสวงหาความรู้ภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นของตนเองเกี่ยวกับการละเล่นจากบุคคล ในรูปแบบการพูดคุย สอบถาม สัมภาษณ์ จากปราชญ์พื้นบ้าน พระสงฆ์ ผู้เฒ่า ศิลปิน ช่างพื้นบ้าน ผู้ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพ หรือจากเอกสารและบันทึกต่าง ๆ จากสมุดข่อย เป็นการเดินทางไปสู่แหล่งข้อมูลโดยตรง สามารถสัมผัสและเรียนรู้ภูมิปัญญาได้ทุกด้าน
2. นำเสนอโดยหลากหลายรูปแบบ สร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะจากข้อมูลที่ได้มาก โดยการเขียนภาพระบายสี กลุ่มสื่ออวีเคราะห์จากลวดลายสีของผ้าทอในท้องถิ่น โลกสูง เขียนภาพเป็นเรื่องราวโดยแนวคิดของเด็กเอง
3. นำเสนอผลงานของตนเอง โดยการบอกกระบวนการสร้างสรรค์มาตั้งแต่ การศึกษาข้อมูล แหล่งความรู้ กระบวนการสร้างสรรค์ การวิเคราะห์สิ่งที่ใช้สร้างงาน/และร่วมประเมินผลงาน ทั้งกระบวนการและผลงานสำเร็จ

นวัตกรรมที่ 5 การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความสามารถด้านศิลปะ

สาระสำคัญ (Concept) ของงาน

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ นับว่าเป็นหัวใจสำคัญ ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อระบบการศึกษาตระหนักถึงความแตกต่าง และสามารถตอบสนองเด็กแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษที่เหนือกว่าเด็กในวัยเดียวกัน กลุ่มผู้เรียนเหล่านี้มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาด้วยรูปแบบที่เหมาะสม ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 10 วรรคสี่ว่า “การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

เด็กที่มีความสามารถพิเศษ หมายถึง เด็กที่แสดงออกซึ่งความสามารถอันโดดเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้าน ในด้านสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ การใช้ภาษา การเป็นผู้นำ การสร้างสรรค์งานศิลปะ ด้านดนตรี กีฬา และความสามารถทางวิชาการ ในสาขาใดสาขาหนึ่ง หรือหลายสาขา อย่างเป็นที่ประจักษ์ เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่มีอายุระดับเดียวกัน สภาพแวดล้อมหรือประสบการณ์เดียวกัน

ขั้นตอน/กิจกรรมสำคัญของงาน

เด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะ หรือด้านใด ๆ ก็ตาม ผู้สอนควรจัดกิจกรรมพิเศษที่มากกว่าเด็กคนอื่น ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมและแก้ปัญหาไม่ให้เกิดอาการน่าเบื่อ ขั้นตอนกิจกรรมสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะ

1. จัดตั้งชมรมศิลปะเด็ก เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกด้านศิลปะให้เต็มตามศักยภาพ
2. ให้กิจกรรมเพิ่มมากขึ้น จัดหาสื่อที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อสนองส่งเสริมการแสดงผล

3.2 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบทฤษฎีแบบอัจฉริยะของโพล โจนส์ '๖๗ ปัญหา

รูปแบบนี้ เป็นการจัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้เลือกลักษณะที่อยากรู้ตามความสนใจ และวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ โดยมุ่งปลายทางที่แก้ปัญหา ที่จะเกิดกับผู้เรียนในด้านต่าง ๆ นอกจากศิลปะ เช่น ทางด้านภาษา ด้านจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านจังหวะดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นต้น

ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligence) ของการ์ดเนอร์

- 1) ด้านภาษา (Linguistic) เป็นความสามารถทางความเข้าใจภาษาและความสามารถในการใช้ภาษา
- 2) ด้านตรรกและคณิตศาสตร์ (Logical-mathematical) หมายถึงความไวและความสามารถที่จะเข้าถึงแบบแผนของคณิตศาสตร์
- 3) ด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial) ความสามารถในการรับรู้ด้านการมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของวัตถุนั้น ๆ เคลื่อนที่หรือเปลี่ยนทิศทาง เป็นความสามารถด้านศิลปะ
- 4) ด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย (Body kinesthetic) ความสามารถด้านความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
- 5) ด้านดนตรีและจังหวะ (Musical/rhythmic) ความสามารถในการรับรู้จังหวะและเสียงดนตรีและความสามารถในการเล่นดนตรี
- 6) ด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal) ความสามารถในการรับรู้และสะท้อนตนเองตามความเป็นจริง ทั้งในด้านจุดอ่อนและจุดแข็งที่เกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความคาดหวัง ความปรารถนา แรงจูงใจ ตลอดจนความสามารถในการพัฒนาตนเอง การรักและเคารพตนเอง ผู้มีสติปัญญาด้านนี้สูงจะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพใดก็มีโอกาสประสบความสำเร็จและดำเนินชีวิตอย่างมีสติและสงบสุข
- 7) ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal) ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความคิด ความรู้สึก ความปรารถนาของผู้อื่น เป็นความสามารถในการปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี
- 8) ด้านความเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist) ความสามารถในการรับรู้และชื่นชมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีความสามารถหลากหลายด้าน ซึ่งกระตุ้นให้ผู้สอนได้ตระหนักว่าผู้เรียนอาจแสดงความสามารถที่แตกต่างกันได้ตามสิ่งที่ผู้เรียนรู้และทำได้ นั่นคือผู้เรียนมีความถนัด และแบบการเรียนรู้ (Learning Style) ที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสนองความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ได้มากที่สุด

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ

1) กำหนดจุดประสงค์

โดยผู้เรียนเลือกเนื้อหาตามความสนใจ

2) สร้างความรู้

โดยผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากแหล่งเรียนรู้ เช่น จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสาธิต หนังสือ/เอกสารประกอบ

3) สรุปความคิดรวบยอด

โดยผู้เรียนนำเสนอผลการศึกษา

4) นำไปใช้

โดยผู้เรียนวางแผนเลือกวิธีการปฏิบัติงาน และดำเนินการปฏิบัติ

5) ประเมินผล

โดยผู้เรียนนำเสนอผลงาน จัดนิทรรศการ

สำหรับผู้สอนด้านการเตรียมสาระและทักษะให้ผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติตามศักยภาพและความสนใจ ค้นหาอัจฉริยะในตัวเด็ก ไม่ใช่ค้นหาเด็กอัจฉริยะ บูรณาการศิลปะกับวิชาต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างหลากหลาย รู้จักตัวเองและความสัมพันธ์กับสังคมรอบตัว ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน เรียนรู้ศาสนา ศิลปะ คณิตศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ฯลฯ เกิดความคิดสร้างสรรค์และมีความคิดที่กว้างไกล สามารถนำความรู้และทักษะไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ด้านการประเมินผลการเรียนรู้

สร้างรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีหลากหลาย ได้แก่ การสังเกต การทดสอบ การประเมินพัฒนาการ ความประพฤติ พฤติกรรมต่าง ๆ การประเมินผลตามสภาพจริงในการปฏิบัติงาน การร่วมกิจกรรมกลุ่ม การสร้างรูปแบบประเมิน โดยการให้ผู้เรียนทราบถึงหลักการ และสิ่งที่ประเมินว่าต้องการวัดอะไร ประเมินโดยใคร เช่น

1. แบบประเมินคุณลักษณะ (จิตพิสัย)

ขยัน = มีความขยันหมั่นเพียร ค้นหาหาความรู้

ซื่อสัตย์ = ตั้งใจทำงาน รู้จักหน้าที่ มีความซื่อตรง ยอมรับผู้อื่น

รับผิดชอบ = ตรงต่อเวลา ให้ความร่วมมือกับกลุ่ม ทำงานเป็นระบบ

2. แบบประเมินพฤติกรรม

เก่ง = กระบวนการคิด การสร้างสรรค์ ทักษะฝีมือ และวิธีการนำเสนอผลงาน

ดี = ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ มีน้ำใจเกื้อกูลกันมีสุข

มีสุข = ปฏิบัติงานและนำเสนอผลงานด้วยความชื่นชมและเห็นคุณค่า

3. แบบประเมินผลงาน

คิดเป็น = วางแผนปฏิบัติแล้วได้ผลดี

ทำเป็น = ทำงานเสร็จถูกต้องตามกิจกรรมที่กำหนด

แก้ปัญหาเป็น = มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงประยุกต์เปลี่ยนแปลงใน

ขณะปฏิบัติงาน

จัดการเป็น= ผลงานมีคุณภาพเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

4. กลยุทธ์แบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการ

การจัดการกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการนี้ เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ใสแสดวง และค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ชิมชั้บความงาม ความสุนทรีย์ และการเห็นคุณค่าทางศิลปะ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาการเรียนรู้ที่ยั่งยืนประกอบด้วยรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขั้นตอนของการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ คือ

1) ขั้นสังเกตธรรมชาติ

ให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติ คือแหล่งเรียนรู้ เป็นชุมชนที่เป็นแรงบันดาลใจอันทรงคุณค่าให้มนุษย์สร้างสรรค์ผลงานศิลปะทั้งปวง

ผู้สอนใช้สื่อการสอนที่อยู่ใกล้ตัวมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของผู้เรียน ธรรมชาติรอบกาย สีสนของสรรพสิ่งล้วนมีความงดงามในตัวเอง โดยผู้สอนจะพาลูกศิษย์ออกมาจากห้องสี่เหลี่ยม ชมธรรมชาติรอบ ๆ โรงเรียน ซึ่งมีทั้งป่าเขาถ่านาไพร ทุ่งนาเขียวขจี หมู่วิหคคนกาที่ออกหากินอยู่ตามสุ่มทุมุ่มไม้และโคลนตามในทุ่งนา ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนเป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานศิลปะตามความคิดและจินตนาการที่กว้างไกล ลูกศิษย์ของผู้สอนจึงคิดประดิษฐ์งานศิลปะได้อย่างหลากหลายไม่ลอกเลียนแบบกัน เพราะเขาได้สัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้มากที่สุดคือ “ของจริงในธรรมชาติ” นั่นเอง

2) ขั้นฝึกวาดตามจินตนาการ

ผู้เรียนมีความคิด มีจินตนาการที่เป็นของตนเอง ซึ่งเขาได้รับมาจากการสังสมประสบการณ์ของแต่ละคน

ผู้สอนต้องไม่บังคับเขาให้ทำตามใจของผู้สอน แต่ผู้สอนจะให้เขาได้ทำงานอย่างอิสระ โดยผู้สอนจะเข้าไปชื่นชมให้การเสริมแรงเขาอย่างจริงจัง คือ ชมในสิ่งที่เขาทำได้ดีจริง ๆ ไม่เสแสร้งเพราะเด็กจะจับความรู้สึกที่แท้จริงของเราได้ วันใดที่เขารู้ว่าเราไม่จริงใจวันนั้นการเสริมแรงของเราจะมีค่าเป็นศูนย์ทันที หากเขาต้องการความช่วยเหลือ ผู้สอนจึงจะเข้าไปช่วยตามความเหมาะสม

3) ชั้นสอดประสานเทคนิคง่าย ๆ

ทำอย่างไรจะสอนให้ผู้เรียนวาดภาพได้ คำถามนี้ ค้างคาใจผู้สอนหลายท่าน โดยเฉพาะท่านที่ไม่จบทางด้านศิลปะ ผู้สอนมีวิธีการสอนศิลปะด้วยเทคนิคง่าย ๆ ที่เผยแพร่ไปยังเพื่อนผู้สอนบ้างแล้ว

4) ชั้นสอนเป็นรายบุคคล

คนทุกคนในโลกนี้ ล้วนมีความแตกต่างกัน แม้แต่คู่แข่งก็ยังไม่เหมือนกัน โดยแท้จริง ดังนั้นการใช้วิธีการเดียวกันมาสอนผู้เรียนทุกคนในห้องให้รับรู้เท่ากัน ย่อมเป็นไปได้ ผู้สอนจึงให้ความสำคัญกับลูกศิษย์ทุกคน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง และกลุ่มอ่อน

กลุ่มเก่ง คือ กลุ่มที่มีศักยภาพ สร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตนเอง ผู้สอนจะไปเสริมเทคนิคการทำให้ภาพสวยงาม น่าสนใจ มีชีวิตชีวาด้วยจุด เส้น สี ขนาดที่เหมาะสมกับภาพของเขา

กลุ่มกลาง คือ กลุ่มที่พอทำได้ตามรูปแบบ ตามตัวอย่างที่มีผู้สอนจะเข้าไปเพิ่มในส่วนที่ขาด ส่วนที่จะช่วยให้ภาพของเขาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กลุ่มอ่อน คือ กลุ่มที่ยังไม่มีความมั่นใจในตนเองในการที่จะสร้างสรรค์ผลงาน ไม่ค่อยกล้าวาด ไม่ค่อยกล้าระบายสี ภาพที่ออกมาจากเด็กกลุ่มนี้จะมีลักษณะเป็นตัวเล็ก ๆ ภาพไม่เหมาะสมกับหน้ากระดาษ ระบายสีเฉพาะภาพ พื้นหลังไม่ยอมระบาย ฯลฯ ผู้สอนจะเข้าไปเสริมสร้างความมั่นใจให้กับเขาก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เขามีความภาคภูมิใจในตนเองก่อน โดยให้การเสริมแรงว่า “ภาพของคุณสวยแล้ว และจะสวยยิ่งขึ้นถ้าลูก...

...เติมพื้นหลังลงไปอีกนิดหนึ่งนะลูก...

...ขยายรูปคนและสัตว์ให้ตัวโตขึ้นอีกนิดจะเยี่ยมเลย...

...เปลี่ยนแนวการสร้างภาพบ้าง ลูกจะพบความงามอีกแบบหนึ่ง...

...ขยับจุดนี้มาไว้ตรงกลางสักนิดนะครับ รับรองว่าแจ๋วเลย...

...ระบายสีพื้นหลังด้วยนะครับ ภาพเราจะได้สมบูรณ์... ฯลฯ

วิธีการนี้สามารถทำให้ผู้สอนได้ค้นพบศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัวลูกศิษย์ จนหลายคนสามารถพัฒนาตนเอง ไปอยู่กลุ่มกลางและกลุ่มเก่งได้ภายในระยะเวลาอันสั้น และมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำเสนอผลงานต่อสาธารณชนได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะสำหรับการคิด-การปฏิบัติ เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

1. ทบทวนทัศนคติศิลปะ

สื่อการสอนที่ธรรมชาติมีอยู่มาก คือ โลกอันกว้างใหญ่ไพศาล ผู้สอนสามารถหยิบยกทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรามาใช้เป็นสื่อสอนงานศิลปะได้ ผู้เรียนต้องรู้สึกสนุกเป็นสุขกับการเรียน เพราะศิลปะคือชีวิต เขาใช้ศิลปะอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวันของเขา “เรารู้จักศิลปะจึงเปรียบเสมือนเรารู้จักชีวิตของตนเอง ตัวอย่าง เช่น การแต่งกาย เราใช้เส้นและสีมาออกแบบเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รองเท้า กระเป๋า ฯลฯ เราทำรูปร่างและรูปทรงเข้ามาเสริมเครื่องประดับจากดินเผา

หรือรูปแบบอื่น ๆ ส่วนมาจากการออกแบบการปั้นหรือการแกะสลัก ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของหมู่ วัยรุ่นในขณะนี้ เป็นต้น ดังนั้น การรู้จักหยิบยกนำของใกล้ตัวมาเป็นสื่อ ได้จึงเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ของการสอนศิลปศึกษา

2. ไม่ละเลยแทรกคุณธรรม

คุณธรรม จริยธรรม เป็นนามธรรมที่สอนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้ยาก ต้องใช้เวลา พอดู ดังนั้น การบูรณาการเข้าสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง ควรได้ฝึกทักษะการ ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมอันดีงามของสังคมไทย การปฏิบัติเป็นประจำ สม่าเสมอ ย่อมก่อให้เกิดการคิดเป็นนิสัยต่อไปในอนาคต ในการสอนแต่ละครั้งผู้สอนจะสอดแทรก คุณธรรม ได้ดังนี้

- 1) ความมีวินัย จากการจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ให้เรียบร้อยทุกครั้งก่อนออกจากห้องเรียน
- 2) ความอดทน ทำงานทุกชิ้นจนสำเร็จด้วยตนเอง
- 3) ความซื่อสัตย์ ไม่คัดลอกผลงานศิลปะของผู้อื่นมาเป็นภาพของตนเอง ไม่ขโมยอุปกรณ์ ของคนอื่น ๆ
- 4) ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ตั้งใจศึกษาค้นคว้า สังเกต ทดลองปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ
- 5) การคิดไตร่ตรองแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยหมั่นตรวจสอบจุดบกพร่องของผลงานและ หาวิธีแก้ไขด้วยตนเอง
- 6) ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน จากการนำอุปกรณ์ที่มีมาแลกเปลี่ยนกันใช้ ไม่เห็นแก่ตัว

3. ยอมรับคำวิจารณ์

การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เล่าถึงความภาคภูมิใจและกระบวนการ ขั้นตอนการทำของ ตนเองในชั้นเรียนของตน ทำให้ผู้สอนได้เรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียน ได้อีกวิธีหนึ่ง โดยฝึกให้เขามีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และนำคำวิจารณ์ที่ดีมาเป็นแนวทางในการ ปรับปรุงผลงานของตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

ในขั้นแรก ผู้สอนกับผู้เรียนจะร่วมวางกฎเกณฑ์ร่วมกันก่อนว่าเราจะวิจารณ์ผลงานศิลปะ นั้น ๆ ในแง่มุมใดบ้าง ซึ่งสรุปได้ 4 ด้าน คือ

1. ความคิดสร้างสรรค์ มีแปลกใหม่ น่าสนใจ ไม่ลอกเลียนแบบใคร
2. ความสมดุล วางภาพได้เหมาะกับกระดาษ ไม่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง มีเอกภาพ
3. ตรงหัวข้อ ตามที่ได้อ่านหรือตั้งชื่อ
4. การให้สี สัน สวยงามเหมาะสมกับบรรยากาศในภาพ

เมื่อพิจารณาจากภาพ จึงดูตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้และผู้วิจารณ์ ควรวิจารณ์ด้วยความ เป็น ธรรม มีเหตุผล เป็นกลาง ไม่มีอคติ ซึ่งต้องฝึกฝนบ่อย ๆ จึงจะทำได้ดี

4. โชว์ผลงานด้วยตนเอง

ผลงานศิลปะทุกชิ้น ผู้เรียนทุกคนจะเป็นผู้จัดแสดงบนป้ายนิเทศด้วยตนเอง ฝึกการ ออกแบบ และตกแต่งป้ายนิเทศด้วยองค์ประกอบทางด้านศิลปะที่ได้เรียนมา จะทำให้ผู้เรียนกล้า แสดงออกทำงานร่วมกับเพื่อน ๆ ได้ มีประชาธิปไตยในการทำงาน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และอีก คุณค่าหนึ่งที่เบ่งบานในหัวใจของเด็กทุกคน ก็คือ ผลงานของเขาได้รับการยอมรับจากเพื่อน ๆ

5. ใครเก่งนำเชิดชอ

การได้รับการยอมรับจากสังคม นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เพื่อ เสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง อันเป็นพหุปัญญาด้านหนึ่งของมนุษย์ โดยใช้กิจกรรมดังนี้

1. นำผลงานมาเป็นตัวอย่างให้เพื่อน ๆ ดู
2. เชิญผู้เรียนออกมาเล่าถึงวิธีการทำงานชิ้นนั้น ๆ
3. นำผลงานติดโชว์ตามห้อง ป้ายนิเทศต่าง ๆ เท่าที่โอกาสอำนวย
4. นำผลงานของผู้เรียน ไปจัดนิทรรศการ
5. ให้ผู้เรียนเป็นผู้สาธิตการทำงานศิลปะ โชว์แขกที่มาเยือน
6. ให้ผู้เรียนส่งผลงานเข้าประกวดในโอกาสต่าง ๆ
7. พาไปออกรายการโทรทัศน์ร่วมกับผู้สอน
8. ให้เป็นครูสอนเพื่อนต่างโรงเรียน

สุมาลี สังข์ศรี(2549) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยเน้นการ เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ (Net working) ที่ให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการจัดการเรียนรู้ว่า

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ ที่ให้ทุกคน ในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ดังเช่น อเนก นาคะบุตร (2532) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายการ เรียนรู้ว่า เครือข่ายที่อาศัยชุมชนเป็นพื้นฐาน ในการเรียนรู้ ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อ่านแล้วยังขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย จะช่วยให้เกิดการศึกษาค ที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลนอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ 2538 (อ้างถึงในปาน กิมปี.2540)ได้ให้ความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัยในลักษณะที่มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนต่าง ๆ
2. อาศัยองค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาโดยมีการประยุกต์ใช้ วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสม 3) มีองค์กรชุมชนเป็นหน่วยงานของการจัดการศึกษา โดย สมาชิกในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชนร่วมกัน

ฮาเบอร์แมน เอ็มและสทินเนทส์ ที เอ็ม (Harberman.M and Stinnet T.M,1973) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับครูที่มีสมรรถภาพนั้นจะต้องมีทักษะในด้านวิธีสอน มีความรู้ในเนื้อหาอย่างดี มีวิชาที่ครูต้องเรียนรู้วิธีสอนวิชาต่างๆ เช่น วิธีสอนศิลปะ วิธีสอนอื่นๆ เป็นต้น จะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ วิธีสอนนั้นอาจมีหลายวิธี ดังนั้นครูที่ดีจะต้องเรียนรู้รายละเอียดของวิธีสอนแต่ละวิธี และเลือกใช้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ซึ่งนักการศึกษาได้เสนอแนะวิธีการสอนซึ่งมีหลายวิธี ดังนี้ คือ

1. วิธีสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีการสอนที่ใช้กันมานาน โดยครูผู้สอนจะเป็นผู้ดูแลให้ข้อมูล เป็นผู้ชี้แนะการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม วิธีการสอนแบบนี้ถ้าไม่ได้รับปฏิบัติจากครูอย่างจริงจัง ก็จะทำให้ประสิทธิภาพในการสอนลดลง และผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์ที่ต้องการ เพราะนักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นนอกจากการฟังแล้วจดตาม การบรรยายนี้ใช้เป็นการกระตุ้นความสนใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นการให้ความรู้ให้ข้อมูลต่างๆ ใช้ได้ดีเพื่อการถ่ายทอดความรู้

2. วิธีสอนแบบอภิปราย และซักถาม เป็นวิธีการปฏิบัติผสมผสานกับแบบแรก เพราะหลังการบรรยายแล้ว จะต้องมีการอภิปรายถามตอบปัญหาตามมา โดยครูแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มๆ เพื่อค้นคว้าข้อเท็จจริงนำมาอภิปรายสรุปผลในตอนท้าย วิธีการสอนแบบนี้จะช่วยบรรลจุดมุ่งหมายของการสอนในแง่การใช้ความคิด วิเคราะห์ วิจัย และการนำไปประยุกต์ใช้ช่วยให้ครูรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลได้ดีขึ้น ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหาด้วยความรู้ตนเอง มีความรู้กว้างขวางให้ผู้เรียนรู้จักการสื่อความหมาย ควบคุมอารมณ์ในการถกเถียงในระหว่างอภิปรายร่วมกันภายในกลุ่ม วิธีการสอนแบบนี้ใช้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนได้ด้วย หรือช่วยให้นักเรียนเข้าใจความรู้ต่างๆ ที่ได้เรียนมาแล้วอย่างถ่องแท้มากขึ้น วิธีการสอนแบบนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักนักเรียนได้ดีขึ้นเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ยังเป็นวิธีช่วยเสริมให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาปัญหาต่างๆ และฝึกหัดหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยกำลังความคิดความรู้ของตนเอง

3. วิธีสอนโดยให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยตนเอง เป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามความถนัดภายใต้การดูแล และการสอนแนะนำของครูอันเป็นการช่วยให้มีการพัฒนาความงอกงามทางด้านสติปัญญา เป็นวิธีการสอนที่สนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนส่งเสริมให้ตัดสินใจในการวิเคราะห์ข้อมูล และการเลือกวิธีการแก้ปัญหาทางปัญญา เป็นวิธีการสอนที่สนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมให้ตัดสินใจในการวิเคราะห์ข้อมูล และการเลือกวิธีการแก้ปัญหา

4. วิธีสอนแบบสาธิต การสอนแบบสาธิตในทางศิลปศึกษานั้น ครูควร สาธิตในหลายวิธีการเพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ และมีทางเลือกนำไปสู่การเรียนที่ให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และไม่สนับสนุนการลอกเลียนแบบ

5. วิธีสอนโดยใช้โสตทัศนูปกรณ์ วิธีสอนแบบนี้เริ่มปฏิบัติกันในโรงเรียนใหญ่ โสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่ รูปภาพ ฟิล์ม ภาพยนตร์ และเครื่องสอนแบบโปรแกรม นอกจากนี้ ปัจจุบันยังมีการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนหรือ CAI ซึ่งนับเป็นเทคโนโลยีที่ได้รับความสนใจ นำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษามากขึ้น และทำให้ผลการสอนที่มีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่าเดิม เพราะมีความน่าสนใจ ทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ วิธีการสอนแบบนี้ ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการสอน เป็นผลให้การสอนมีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งครูมักใช้แต่กระดานดำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้โปรแกรม ช่วยให้นักเรียนได้เรียนไปตามขอบเขตความสามารถของตนเองโดยทั่วๆ ไปแล้ววิธีนี้ช่วยให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนสูง นักเรียนมีส่วนร่วมมากในการเรียน

6. วิธีสอนแบบวิเคราะห์และวิจารณ์ผลงานศิลปะ วิธีการสอนแบบนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ นำหลักการทางศิลปะไปใช้วิเคราะห์ผลงานของตนเอง ผู้อื่น และครูต้องให้ความสำคัญกับการสอนหลักเกณฑ์การวิจารณ์ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียนเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติจริง (ชลอ พงษ์สามารถ, 2526)

7. วิธีสอนแบบฝึกปฏิบัติ จะช่วยให้วัตถุประสงค์ของการศึกษาในเชิงทักษะพิสัยประสบผลอย่างดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำจริง ทำให้ได้ประสบการณ์ตรง เรียนรู้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะและทักษะต่างๆ ได้แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ วิธีสอนแบบนี้ครูศิลปะนิยมนำมาใช้ในการสอนศิลปะศึกษา และเกิดผลดีต่อการเรียนการสอน ที่ใช้ในการพัฒนาทักษะที่ต้องการ เป็นการส่งเสริมการเรียน และการฝึกฝนด้วยตนเอง ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจ และรู้จักใช้เครื่องมือต่างๆ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยการกระทำ

8. วิธีสอนแบบบูรณาการ คือ การสอนโดยนำความรู้ในหลายๆ เรื่องมาสัมพันธ์กัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์หลายอย่าง ภายในระยะเวลาของการสอนเดียวกัน ช่วยให้การสอนนั้นไม่แยกออกไปตามวิชาต่างๆ การสอนแบบบูรณาการยังส่งผลให้เกิดความรู้ที่เป็นการจัดการศึกษา ให้เป็นเอกภาพ ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะทางศิลปะที่สมบูรณ์แบบ

9. วิธีสอนแบบการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ คือ การเปิดโอกาสให้เด็กได้มีอิสระ ในทางปัญญาได้สมบูรณ์ มีอิสระในการเลือก การแสดงออกและการสร้างงาน การแสดงออกอย่างอิสระของเด็กเป็นไปในลักษณะที่เด็กไม่ตกอยู่ในการควบคุมของครู

มะลิฉัตร เอื้ออนันต์(2545) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเด็กในช่วงวัยระดับ ประถมศึกษาซึ่งเป็นวัยที่เริ่มสร้างและสะสมทำความเข้าใจกับมโนทัศน์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อสร้าง สมความคิดรวบยอดอันจะนำไปสู่การเรียนรู้และประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการสอนที่ น่าสนใจดังนี้

1. วิธีสอนในกระบวนการสร้างมโนทัศน์ คือ การสอนความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนโดยผ่านการเรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเปรียบเทียบเสมือนว่าในระบบความคิดของคนเรามีถุงสัมภาระอยู่เป็นที่ที่เราเก็บสิ่งต่างๆไว้รวมกัน แต่ถ้าเราสามารถเก็บสะสมสิ่งของหรือถ้าจะเปรียบเทียบก็คือจัดให้เป็นหมวดหมู่ความคิดจะทำให้เราจำได้ว่าเรื่องนี้อยู่ในหมวดหมู่ใด เมื่อถึงเวลาต้องรื้อฟื้นข้อมูลหนึ่งๆเราจึงสามารถเรียกความทรงจำนั้นกลับคืนมาได้ง่าย ความทรงจำเกี่ยวกับมโนทัศน์นี้ประเด็นอาจแตกต่างในละวัย

กองทัพ เคลือบพณิชกุล(2545) กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ที่เป็นการกำหนดเป้าหมายในการเรียนร่วมกันและยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระศึกษามาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนซึ่งแบ่งได้ 4 แบบคือ

1. การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว เป็นการที่ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่างๆกับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้นมา เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้นซึ่งสามารถเชื่อมโยงสาระและกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ เช่น การอ่าน การเขียน การคิดวิเคราะห์ต่างๆทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด

2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน เป็นการสอนที่มีครูตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการสอน โดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน เช่น ครูผู้สอนคนหนึ่งสอนวิทยาศาสตร์เรื่องเงา ครูผู้สอนอีกคนหนึ่งอาจสอนคณิตศาสตร์ เรื่องการวัดระยะทาง โดยการวัดเงา หรืออีกคนหนึ่งอาจให้ผู้เรียนรู้ศิลปะเรื่องเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา

3. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ การบูรณาการในลักษณะนี้นำเนื้อหาจากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้สอนมักจัดการเรียนการสอนแยกตามรายวิชาหรือกลุ่มวิชา แต่ในบางเรื่องครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนในเรื่องเดียวกัน

4. การบูรณาการแบบโครงการ เป็นการสอนที่ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการเป็นโครงการ โดยผู้เรียนและครูผู้สอนร่วมกันสร้างสรรค์โครงการขึ้น โดยใช้เวลาในการเรียนต่อเนื่องกันได้หลายชั่วโมงด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของวิชาต่างๆที่ครูผู้สอนเคยสอนแยกกันนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกันในลักษณะของการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษครูผู้สอนสามารถแยกสอนกันได้ เช่น กิจกรรมเข้าค่ายศิลปะ

นอกจากนี้ จอห์น เอ.ไมเคิล (John A. Michale,1983) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 แบบคือ

1. การสอนแบบบอกโดยตรง เป็นวิธีสอนแบบที่ผู้สอนบอกให้ผู้เรียนทำโดยตรง ให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือทำตามคำแนะนำของผู้สอนด้วยวิธีการลอกเลียนแบบจากหนังสือ จากแบบจำลอง จากแบบที่ผู้สอนเขียนหรือจากของจริง การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎี

เหมือนจริงแบบไร้มายา คือการถ่ายทอดตามธรรมชาติที่เด็กรับรู้ ตามวุฒิภาวะของวัย โดยมิได้มีความรู้ในด้านศิลปะมาก่อน การสอนด้วยวิธีการนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นได้เองเมื่อได้เห็น และลองทำหลายๆครั้ง จะทำให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดสร้างสรรค์ของตนเองออกมา

2. การสอนแบบแสดงออกอย่างเสรี เป็นวิธีสอนที่ปราศจากการบังคับควบคุม ผู้เรียนได้รับอิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ตามความพอใจของตัวเอง วิธีนี้ยึดถือกระบวนการมากกว่าการผลิตเป็นวิธีการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลิน และเกิดความสนใจที่จะเรียนในระยะเวลาเริ่มต้นก่อนที่จะเริ่มสอนเนื้อหาสาระ

3. การสอนแบบมีความมุ่งหมายในการเรียน เป็นวิธีสอนศิลปะ ที่ให้ผลเป็นที่พึงพอใจ เพราะผู้เรียนจะมีเสรีภาพอย่างเพียงพอ ในด้านอารมณ์และความคิด การสอนศิลปะแบบนี้มีหลัก 2 ประการคือ การกระทำนั้นต้องมีความมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญ และต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับการสอนศิลปะแบบมีความมุ่งหมายนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม รู้จักคุณค่าของศิลปะที่มีต่อสังคม ต้องการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในความรู้สึกรู้จักของวัตถุ และรูปทรง โดยสนับสนุนให้ทำงานจนประสบความสำเร็จ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้รู้จักความหมายในสิ่งที่ตนเองเขียนมากกว่ากฎเกณฑ์ในการเขียนภาพนั้นๆ

เลิศ อานันท์นะ (2518) ได้กล่าวถึง การเลือกใช้วิธีการสอนว่า ครูศิลปะควรเลือกใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี เพราะยังไม่มีวิธีการสอนแบบใดดีที่สุด โดยไม่มีการแก้ไขปรับปรุง ผู้สอนจึงควรทดลองค้นคว้าวิธีการสอนใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันอยู่เสมอ

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้นมีหลากหลายวิธี โดยผู้สอนควรเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับบทเรียนและสภาพของผู้เรียนและจุดมุ่งหมายการสอน โดยใช้วิธีที่หลากหลายผสมผสานการสอนในแต่ละเรื่องจะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการสอน แล้วยังทำให้บทเรียนมีความน่าสนใจและเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีความสนใจบทเรียนเพิ่มขึ้น

1.5 การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย

แนวทางในการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในหมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 22 ถึงมาตรา 30 ซึ่งในส่วนของวิชาศิลปะศึกษานั้นได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการเรียนการสอนในบางส่วนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวนโยบายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งสามารถสรุปถึงสาระสำคัญได้ดังนี้คือ การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จากการสำรวจ

สภาพการเรียนการสอน และการประเมินผลการใช้หลักสูตรของกองการวิจัยทางการศึกษา พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังคงจัดการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง เน้นเนื้อหามากกว่ากระบวนการ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนให้เป็นไปตามที่หลักสูตรคาดหวังไว้ อีกทั้ง นักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำกว่าเกณฑ์ หรืออยู่ในระดับต้องปรับปรุงทุกกระบวนการ (หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมสามัญศึกษา, 2539) ในขณะที่เป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ มุ่งหวังจะให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาจำเป็นจะต้อง พัฒนาการเรียนการสอน และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครู สำหรับการสอนศิลปะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ (วุฒิ วัฒนสิน, 2542)

- 1.1 จัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจ ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง
 - 1.2 จัดกิจกรรมที่ช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด
 - 1.3 จัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันและกัน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์แก่กันและกันให้มากที่สุด
 - 1.4 จัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้กระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product) ครูศิลปศึกษาต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการและผลงานควบคู่กันไป
 - 1.5 จัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหากแต่ กิจกรรมศิลปะปฏิบัติที่สร้างขึ้นในชั้นเรียนนั้น เป็นกิจกรรมที่ยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้ คุณธรรมและ ค่านิยมที่ดีงามบูรณาการณในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมดุลย์ รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ใช้ความรู้ การจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปะจึงควรมุ่งเน้นดังนี้

- 2.1. เป็นการสอนศิลปะให้ผู้เรียนมีความสุข โดย
 - 2.1.1 สอนโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะและศักยภาพทางศิลปะของผู้เรียนแต่ละวัย
 - 2.1.2 สอนศิลปะด้วยความรักความเมตตา
 - 2.1.3 สอนศิลปะให้เกิดความรักและภูมิใจในตนเอง
 - 2.1.4 สอนกิจกรรมศิลปะที่สนุกสนาน หลากหลายและมีความแปลกใหม่
- 2.2 ปลูกฝังความมีสุนทรียภาพ รอบรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของ ศิลปะไทย รักประชาธิปไตย และมีทักษะทางศิลปะ

2.3 นำความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับศิลปศึกษา นั่นคือครูศิลปะควรส่งเสริมผู้เรียนในแง่ของความทันสมัยในการค้นคว้าเนื่องจากการศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่แต่ภายในโรงเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนยังสามารถค้นคว้าหาความรู้ประสบการณ์ได้จากสื่อสารสนเทศต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทันสมัยและน่าติดตาม

3. เน้นกระบวนการเรียนรู้โดยในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 จัดเนื้อหาสาระกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3.2 ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการ การคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา เช่นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกตื่นตัวที่ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

3.3 การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน ได้แก่การสอนแบบบูรณาการที่เป็นการสอนโดยนำความรู้หลายๆด้านมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

3.4 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอน สามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้

3.5 ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมๆกัน จากสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการต่างๆ

3.6 การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ หากมีการประสานงานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย

4. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งในพระราชบัญญัติได้กำหนดบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐ และสถานศึกษาต่างๆ

5. การประเมินผลการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลในวิชาศิลปศึกษามีลักษณะที่แตกต่างไปจากวิชาอื่นๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การวิจารณ์ การสะสมคะแนนตามเกณฑ์ การจัดเก็บแฟ้มผลงาน ซึ่งประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนี้นับว่าเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นที่สนใจและใช้ควบคู่กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (วุฒิ วัฒนสิน, 2542)

วิสัยทัศน์ของกรมส่งเสริมการศึกษานานาชาติ ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

การเรียนรู้ศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิธีการทางศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรากฐานวัฒนธรรม ค้นหาว่าผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการเรียนรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสิ่ง

รอบตัว มีทักษะ กระบวนการ วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรมทั้งของตนเองและวัฒนธรรมอื่น พิจารณาว่าผู้คนในวัฒนธรรมของตนมีปฏิกิริยาตอบสนองต่องานศิลปะ ช่วยให้มีมุมมองและเข้าใจโลกทัศน์กว้างไกล ช่วยเสริมความรู้ ความเข้าใจ มโนทัศน์ด้านอื่นๆ สะท้อนให้เห็นมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา ด้วยลักษณะธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การเรียนรู้ เทคนิค วิธีการทำงาน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริมให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลง จินตนาการ มีสุนทรียภาพ และเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมไทยและสากลกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเสริมสร้างให้ชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้มีจิตใจที่งดงาม สมานที่แน่นแฟ้น สุขภาพกายและสุขภาพจิต มีความสมดุลเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษยชาติโดยส่วนตน และส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมโดยรวม

คุณภาพของผู้เรียน ในระดับประถมศึกษามีลักษณะ ดังนี้

เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะแล้ว ผู้เรียนจะมีสภาพจิตใจที่งดงาม มีสุนทรียภาพ มีรสนิยม รักความสวยงาม มีการรับรู้อย่างพินิจพิจารณา เห็นคุณค่า ความสำคัญของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปะวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพความสนใจของตนเองอันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพทางศิลปะ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นพัฒนาตนเองได้และแสดงออกได้อย่างสร้างสรรค์ มีสมาธิในการทำงาน มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เมื่อจบการศึกษาในช่วงชั้นที่ 2 ผู้เรียนจะมีคุณภาพดังนี้

- สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การสังเกตทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ทักษะในการใช้เทคนิคให้เกิดผลตามความต้องการของตนเอง และอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นทางศิลปะได้
- รับรู้ทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ซึ่งสามารถช่วยในการวิเคราะห์ และอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจในความสวยงามและความไพเราะของศิลปะได้
- ระบุงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจในประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันมีผลหรือได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะได้
- นำความรู้ทางศิลปะสาขาต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่นๆ

- สนใจสร้างงานศิลปะ มีความสุขกับการทำงาน มั่นใจในการแสดงออก ยอมรับความสามารถของผู้อื่น
- ตระหนัก ชื่นชมในคุณค่าของงานศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

กลุ่มศิลปะมุ่งส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยให้รู้จักแสวงหาความรู้ และประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้และห้องสมุด เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ และเกิดการเรียนรู้ให้ได้มีการเรียนรู้อย่างหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน รวมทั้งนอกสถานศึกษาด้วย เช่น ในชุมชนใกล้บริเวณสถานศึกษา ตลาด วัด หรือสถานที่สำคัญๆ ในชุมชน ให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ และสามารถคิดสร้างสรรค์ และวิเคราะห์วิจารณ์แก้ปัญหา และทำสิ่งที่แตกต่างให้ดีขึ้น

กระบวนการจัดการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ

การจัดการเรียนรู้กลุ่มศิลปะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียนต้องเรียนให้ครบถ้วนด้วยสมอง ใจ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการจัดการให้ผู้เรียนขวนขวายหาความรู้ เพิ่มความรับผิดชอบ กล้าแสดงออกและเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ฝึกฝนใช้กระบวนการคิดสร้างแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นกลุ่มศิลปะจึงเพิ่มประสบการณ์ทำงานจริงตามสภาพการณ์ให้มากยิ่งขึ้นไปตามช่วงชั้นในการจัดการเรียนรู้จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ให้เห็นคุณค่าของตนเองเพื่อการแสดงออกอย่างอิสระ เพิ่มการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้จริง เพิ่มโครงงานตามศักยภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียนและแสวงหาความรู้ได้ตามความต้องการ

แนวทางที่คาดหวังในการจัดการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ

1. การเรียนรู้แบบพัฒนาความสามารถในกระบวนการคิดของผู้เรียน เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องมีการใช้ข้อมูลทางศิลปะกลับกระบวนการคิดของตนเอง และการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นด้วยการตัดสินใจ เลือกยุทธศาสตร์ กระบวนการ ประเมินตนเอง วางแผน ปฏิบัติงาน ลงมือปฏิบัติงาน ตรวจสอบและปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ

1.1 คิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ด้วยการสร้างแนวคิดใหม่ แสวงหาพิจารณาทางเลือกอย่างหลากหลาย ประยุกต์ปรับเข้าหาแนวทาง สืบหาทางเลือกที่เหมาะสม ตั้งข้อตกลงร่วมกัน

1.2 คิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ด้วยกระบวนการตรวจสอบทำให้ชัดเจน จัดระบบให้เหตุผลวิเคราะห์ทำให้กระจ่างชัด ตั้งสมมุติฐาน ทำนาย ประเมิน ตั้งวิเคราะห์

1.3 คิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) วิธีนี้จะคิดด้วยการตั้งคำถาม ถามตนเอง เชื่อมโยงความคิดก่อนหน้าความคาดหวังและประสบการณ์ปัจจุบันเข้าด้วยกัน ประเมิน วิเคราะห์ ตั้งสมมติฐาน แสวงหาพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม

2. การเรียนรู้แบบการณสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism)

เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้โดยการปฏิบัติเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการปฏิบัติทดลอง หาเหตุผลด้วยตนเอง สัมผัสจริงด้วยตนเอง สรุปด้วยตนเองเป็นประสบการณ์ตรง

3. การเรียนรู้แบบการประเมินตนเอง (Self Assessment)

เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่มีลำดับขั้นตอนไว้ชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง หรือ ประเมินเพื่อนในชั้นเรียนอย่างมีเหตุผล

4. การเรียนรู้แบบเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหา (Problem- based Learning)

เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาเอง หาทางแก้ปัญหาด้วยตนเองตั้งแต่การ กำหนดปัญหาและค้นหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยวิธีและขั้นตอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

5. การเรียนรู้แบบเชื่อมโยงบูรณาการความรู้สหสาขา (Multidisciplinary Approach)

เป็นยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงความรู้และกระบวนการทั้งในกลุ่มสาระ และระหว่างกลุ่มสาระ

การเรียนการสอนศิลปะ

การจัดเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบันควรให้ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นครูศิลปะที่มีหน้าที่หลักในการเป็นผู้สอน นักวิชาการทางด้านศิลปะหรือให้ผู้เรียนซึ่งมีส่วนร่วมในการวางแผนรับผิดชอบร่วมกัน รวมทั้งการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักการ วิธีการ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และควรต้องเป็นตัวจกสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ ต้องพัฒนา แนวความคิดในเชิงสร้างสรรค์ และชี้แนะให้ทุกฝ่ายเห็นถึงความสำคัญ นักวิชาการทางด้าน ศิลปศึกษาได้เสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ ดังนี้

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2545) ได้กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะควรคำนึงถึงองค์ประกอบ ต่าง ๆ ดังนี้

1. การกำหนดจุดประสงค์ ต้องควบคุมการประเมินผลเพราะเมื่อเรามุ่งหวังตั้งใจให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้สิ่งใด เวลาครูประเมินผลต้องเข้าใจว่าผู้เรียนได้รับสิ่งนั้นหรือเกิดสิ่งนั้นหรือไม่

2. เนื้อหาสาระเป็นการให้ข้อมูล หรือจัดประสบการณ์อะไรให้กับผู้เรียนบ้าง และครูควร ช่วยกันวางแผน ให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ

3. กิจกรรมและกระบวนการเรียนการสอน ควรเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดฝีมือ ทางด้านศิลปะ สามารถแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกของตนเอง และสอดแทรกการแสดงออก

4. วิธีสอน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้ในทุกระดับการศึกษา เพียงแต่ต้อง วางแผน กระบวนการให้เหมาะสมกับวัยนั้น ๆ และควรเหมาะสมกับเนื้อหาหรือประสบการณ์ แต่ละประเภทที่ให้กับผู้เรียน

5. การประเมินผล มีการประเมินทั้งกระบวนการเรียน และประเมินผลการเรียน ซึ่งถ้าการประเมินผลย่อมจะทำจากผลบั่นปลายของความรู้ และผลประการเดียวไม่ได้ ควรจะต้องพิจารณา กระบวนการต่าง ๆ ขณะที่เรียนรู้ไปด้วย และควรใช้เครื่องมือที่ผสมผสานกันมากกว่าหนึ่งประเภท

วิลาลินี วิเชียรรัตน์ (2546) : สุพจน์ ปุระ นัสริวง (2546) : อุตมมงคลสิน (2546) ซึ่งเป็นครู ดันแบบศิลปศึกษาได้กล่าวถึง การเรียนการสอนศิลปะศึกษาว่า ควรจัดกิจกรรมที่มีลักษณะที่ให้ได้ก มีอิสระไม่ให้อยู่คนเดียว ต้องมีกลุ่ม และ ส่วนร่วมในการวางแผน และพัฒนาแนวคิดของผู้เรียน เอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเสนอสิ่งที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้ มีการวิเคราะห์สังเคราะห์เป็น แล้วนำเสนอ อภิปราย โดยมีครูเป็นผู้เสนอแนะ เป็นที่ปรึกษามากกว่าการให้ความรู้โดยตรง

Nurit Cohen -Evron (2002) ได้กล่าวว่าการเรียนการสอนศิลปะควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ถึงศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ส่วนต่าง ๆ รอบโลก ไม่ควรปิดกั้นอยู่แต่เฉพาะในศิลปะของตนเอง ควรเปิดโอกาสให้ศิลปินในท้องถิ่นที่มีความสามารถในท้องถิ่นนั้น ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และทำการสอนให้กับผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาให้กับผู้สอนที่ไม่มีความชำนาญในเรื่องที่ สอน ส่วนด้านของการเตรียมการสอน ครูควรคำนึงถึงพื้นฐานของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เช่นการสอน เพิ่มเติมในวันหยุด โดยให้ผู้เรียนสมัครใจในการมาเรียนเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการช่วยลดปัญหาความอัด แน่นของวิชาที่จัดในชั่วโมง นอกจากนี้ควรจัดจำนวนผู้เรียนให้พอดีกับขนาดของห้องเรียนและให้ มีความเหมาะสมระหว่างระดับการศึกษา เป็นต้น

Hoover and Kindsvatter : 1997 (อ้างถึงใน Frank D. Susi, 2002) ได้กล่าวว่าการเรียนการสอน ศิลปะศึกษาควรให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. การเน้นให้ผู้เรียนสามารถควบคุมตนเองได้
2. การให้โอกาส นักเรียนรู้จักกับความสำเร็จในการทำงานศิลปะโดยไม่คิดถึงทักษะและ ความสามารถของตนเองมากเกินไป
3. กฎเกณฑ์ที่ครูสร้างขึ้นต้องมีความยืดหยุ่น ได้ด้วยเหตุผล

Frank D.Susi (2002) ได้กล่าวว่ หลักการ และแนวทางในการเรียนการสอนศิลปะศึกษาควร ปฏิบัติดังนี้

1. ควรจัดกิจกรรม เพื่อสร้างลักษณะนิสัยให้เกิดในชีวิตประจำวัน รวมถึงการสนับสนุนใน สิ่งที่ผู้เรียนทำในกิจกรรมนั้น ๆ
2. การใช้วิธีสอนที่หลากหลาย เช่น การสอนแบบเป็นหน่วย หรือกระบวนการกลุ่ม มีการ นำเสนอ และอภิปราย ซึ่งกันและกัน

3.เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเสนอความคิดเห็นทางด้านศิลปะอย่างอิสระ และเน้นความสำเร็จ ซึ่งจะเป็นส่วนที่ช่วยสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียน

Mary Jane Jander (2003) ได้กล่าวว่าการเรียนการสอนศิลปะควรถูกดำเนินไปต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ เกิดความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ
2. ผลสะท้อน/การตอบรับในการทำงานศิลปะของผู้เรียน เพื่อต้องการทราบความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน

3. การสื่อสาร ระหว่างครู กับผู้เรียน

4. กิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งใน และนอกสถานที่รวมถึงการอภิปรายร่วมกัน

สรุปว่าการเรียนการสอนศิลปะในความคิดเห็นของนักวิชาการทางด้านศิลปศึกษาในแต่ละด้านควรมีการเน้นดังนี้คือ

การกำหนดจุดประสงค์ ควรสอดคล้องกับการวัดและประเมินผล ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดประสงค์

การจัดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ เน้นให้ผู้เรียนได้คิดได้แก้ปัญหา และได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย

การวัดและประเมินผล ควรใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย และเป็นตามสภาพที่เป็นจริงหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการติดตาม และประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนครอบคลุมทั้งด้านความรู้ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมการประเมินต้องปรับเปลี่ยนไปจากเดิม โดยมีตัวบ่งชี้ แสดงคุณภาพของผู้เรียนตามมาตรฐานการประเมินเกี่ยวกับด้านความรู้จะประเมินความรู้ที่พัฒนาแล้วคือการนำความรู้ไปใช้ และรวมทั้งการประเมินทักษะและประเมินเจตคติผสมผสานกัน การประเมินด้วยตนเองจึงเป็นแก่นของกลยุทธ์การประเมิน ซึ่งวิธีการประเมินอาจทำได้โดยจัดให้มีการประเมินร่วมกัน โดยให้ผู้เรียนประเมินตนเอง ให้กลุ่มเพื่อนนักเรียน ประเมินผู้เรียนและผู้สอนประเมินผู้เรียนแล้วนำการประเมินทุกส่วนมาสรุป เป็นผลการประเมินขั้นสุดท้ายและการประเมินควรทำอย่างต่อเนื่องคือประเมินระหว่างเรียน และประเมินผลรวบยอดที่สำคัญคือจะไม่เน้นผลงานศิลปะเป็นตัวหลักในการกำหนดคุณภาพและความสำเร็จของผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

คอนเรตต์ (Conrad ,1964) ได้เสนอแนวทางในการประเมินผลงานศิลปะโดยแบ่งตามจำนวนนักเรียนดังนี้

1. การประเมินผลกลุ่ม (Group Evaluation) การประเมินผลเป็นการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับผลงานศิลปะของนักเรียน โดยนำผลงานไปจัดแสดงบนผนังหรือบอร์ดในห้องเรียนหรือสถานที่แสดงภาพอื่นๆที่เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนได้สังเกตผลงานศิลปะได้อย่างสะดวก

2. การประเมินผลรายบุคคล (Individual Evaluation) เป็นการประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อกำหนดแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการทำงานศิลปะครั้งต่อไป นอกจากนี้ นักเรียนยังสามารถประเมินผลตนเองโดยใช้เกณฑ์เดียวกันกับที่ครูใช้ประเมินผลงานนักเรียน และนำผลการประเมินมาเปรียบเทียบกันแล้วอภิปรายผลการประเมินระหว่างครูและนักเรียน

นอกจากนี้ในหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการติดตามประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โดยใช้วิธีการประเมินจากสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลายและมีการบันทึกผลการประเมินอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนศิลปะอย่างต่อเนื่องซึ่งการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นต้องการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการครบทั้ง 3 ด้านคือพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่ในสภาพที่เป็นอยู่สถานศึกษาแทบทั้งหมดจะใช้แบบทดสอบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการวัดและประเมินผลเป็นหลักจึงสามารถวัดผลด้านพุทธิพิสัยได้เพียงด้านเดียวการวัด และประเมินผลที่ผ่านมาจึงไม่สามารถแสดงสัมฤทธิ์ และระดับพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (เฉลิมพล พิณฑอง, 2542) ดังนั้นในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องวัดผล และประเมินผลให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมทำให้ผู้สอนควรมีแนวทางของการวัดและประเมินผลผู้เรียนจนสามารถตรวจสอบได้ว่าผู้เรียนมีพัฒนาการตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่โดยอาศัยการวัด และประเมินผลตามสภาพจริงเป็นตัวกำหนด

การประเมินผลตามสภาพจริง

เป็นวิธีที่สามารถค้นหาความสามารถและความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นการประเมินเชิงคุณภาพในด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรม วิธีการปฏิบัติ ผลการปฏิบัติ และเจตคติของผู้เรียน โดยประเมินจากที่นักเรียนได้ทำกิจกรรมหรือสร้างผลงานออกมาเพื่อที่จะแสดงตัวอย่างความรู้ และทักษะของตน วัตกินส์ (Wiggins อ้างถึงใน Airasian, 1997) ครูผู้สอนจะสามารถมองเห็นพฤติกรรมความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างเรียนทำให้มีโอกาสปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาผู้เรียนให้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มศักยภาพ สามารถรู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง ประเมินตนเองได้ และรู้จุดบกพร่องที่ควรแก้ไข ผลงานที่สำเร็จออกมาจะมีคุณค่ามีความหมายต่อผู้เรียนมากเพราะได้แก้ไขปรับปรุงตลอดเวลา (เบญจมาศ อยู่เย็นแก้ว, 2544)

การประเมินผลจะเป็นการประเมินตามสภาพที่แท้จริงก็เมื่อการประเมินผลทำให้นักเรียนได้ทำงานที่มีความหมาย และมีคุณค่ามีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และการประเมินผลจะให้ความรู้ลึกกว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้มากกว่าจะเป็นการทดสอบปกติธรรมดาทั้งนี้โดยครอบคลุมทักษะการคิดขั้นสูง การประสานเชื่อมโยง ความรู้ในสาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวางฮาร์ด (Hart, 1996 และกรมวิชาการ, 2544)

ครีฟตัน (Crafton อ้างถึงใน Wiener and Cohen, 1997) ได้กล่าวถึง การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงจะใช้เกณฑ์ที่หลากหลายในการวัดค่าปฏิบัติการของวิชาต่างๆ ที่สอนในโรงเรียน และจะต้องอาศัยการรวบรวมปฏิบัติการต่าง ๆ จากกิจกรรมการเรียนรู้จริงประกอบด้วยคั้งนั้นในการประเมินผลครูต้องนำส่งที่ต้องการประเมินผสมผสานแล้วเลือกวิธีประเมินที่เหมาะสมซึ่งสามารถแบ่งได้ 4 วิธีคั้งนี้ (ชนาธิป พรกุล, 2544)

1. การใช้แบบทดสอบแบบคำตอบมีตัวเลือก แบบทดสอบนี้มีลักษณะเป็นคำถามที่มีหลายคำตอบ ให้ผู้เรียนเลือกคำตอบที่ดีที่สุด ตัวบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์คือ จำนวนหรืออัตราส่วนของคำถาม และคำตอบที่ถูกต้อง

2. การใช้แบบทดสอบแบบอัตนัย แบบทดสอบอาจเป็นคำถาม การให้อธิบายวิธีการ แก้ปัญหาการเปรียบเทียบเหตุการณ์ หรือการตีความข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ผู้เรียนจะต้องรวบรวมข้อมูลแล้วเขียนคำตอบที่แสดงมโนทัศน์ของเรื่องนั้นตัวบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์คือจำนวนที่ได้รับจากคะแนนเต็ม

3. การแสดงพฤติกรรม ผู้เรียนทำกิจกรรมที่กำหนด โดยมีครูคอยสังเกตกระบวนการการใช้ทักษะต่างๆ หรือประเมินจากผลผลิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีทักษะในการผลิตอย่างมีคุณภาพเช่นงานประดิษฐ์ ตัวบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์คือการจัดระดับ คุณภาพของพฤติกรรมหรือผลผลิต

4. การสื่อความหมายระหว่างครู และผู้เรียน ครูอาจใช้วิธีถามคำถามระหว่างสอนสัมภาษณ์สนทนา ประชุม ฟังการอภิปรายของผู้เรียน หรือสอบปากเปล่า

ส่วนผลของการประเมินจะเกิดประโยชน์เมื่อการประเมินผลมีคุณภาพสูงคุณภาพหมายถึงสิ่งต่อไปนี้

1. สิ่งที่ประเมินชัดเจน
2. วิธีการเหมาะสม
3. การเป็นตัวแทน และอ้างอิงได้
4. มีความเที่ยงตรงปราศจากอคติ และการบิดเบือน

กรมวิชาการ (2544) : สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2543) และอุดมศักดิ์ นาคี (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการประเมินผลโดยการปฏิบัติจริงคั้งนี้คือ

1. กระทำได้ตลอดเวลาทุกสถานการณ์ทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ โดยการตัดสินใจของมนุษย์ในการให้คะแนน
 2. กำหนดปัญหาหรืองานแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนสร้างคำตอบเอง ให้ตอบด้วยการแสดงความคิดสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์หรือทำงาน
 3. เน้นสภาพปัญหาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน เน้นการแก้ปัญหาที่สะท้อนถึงชีวิตจริง และเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ไปสู่ชีวิตจริง
 4. การประเมินผลเน้นให้ผู้เรียน ผลิต สร้าง หรือทำบางสิ่งๆ ที่เน้นทักษะ การคิดที่ซับซ้อน การพิจารณาไตร่ตรอง การทำงาน และแก้ปัญหานั้นคือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา
 5. ต้องใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย พยายามที่จะรู้จักผู้เรียนในทุกแห่งทุกมุม ข้อมูลจึงต้องได้มาจากหลาย ๆ ทาง เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลต้องมีหลากหลายประเภท
 6. เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ครูผู้สอนและผู้ปกครอง
 7. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะประเมินตรงไหน เรื่องอะไร การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทำให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผนการเรียนรู้ รู้ว่าความต้องการของตนเองว่าอยากรู้อยากทำอะไรบ้าง ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และการประเมินผลที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดอย่างแท้จริง
 8. เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง (ทักษะการคิดที่ซับซ้อน) เช่นการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ เป็นต้น
 9. เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญในการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน และจำแนกแจกแจงมากกว่าการเน้นจุดอ่อน
 10. เน้นคุณภาพของผลงานที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการความรู้ ความสามารถหลาย ๆ ด้านของผู้เรียน และก่อให้เกิดการใช้สหสาขาวิทยาการในเรื่องต่าง ๆ
- บุคกี,ฟอร์กาดีและเบลการ์ด(Burke,Forgary and Belgrad อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,2542)ได้เสนอว่าการประเมินตามสภาพที่แท้จริงมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ
1. งานที่ปฏิบัติเป็นงานที่มีความหมาย คือ สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน
 2. งาน และมาตรฐานต้องชัดเจนมีขอบเขตที่แน่นอน สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย
 3. สะท้อนลักษณะเฉพาะตัว นักเรียนมีโอกาสแสดงความรู้สึกรู้สึกคิด เหตุผลในการทำไม่ทำ ชอบไม่ชอบในสิ่งต่าง ๆ
 4. มีปฏิสัมพันธ์ทางบวก ครู ผู้ปกครอง นักเรียน ร่วมมือกันประเมินนักเรียนไม่มีความเครียด
 5. ผลผลิตมีคุณภาพและมีการแสดงผลงานต่อสาธารณะเพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่นักเรียนด้วย

การดำเนินงานเพื่อประเมินสภาพจริงมีกระบวนการหรือขั้นตอนดังนี้

1. ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ โดยวิเคราะห์จากหลักสูตรแม่บท หลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น คู่มือการเรียน เป็นต้น โดยทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ/ความหมายของผลสัมฤทธิ์

2. กำหนดแนวทางของงานที่ต้องปฏิบัติ
3. กำหนดรายละเอียดของงาน
4. กำหนดกรอบการประเมิน
5. กำหนดวิธีการประเมิน
6. กำหนดตัวผู้ประเมิน (ครู ผู้ปกครอง และนักเรียน)
7. กำหนดเกณฑ์ประเมิน

ข้อดีหรือประโยชน์ของการวัดและประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

ไวเนอร์ และ โคเฮน (Wiener and Cohen, 1997) ได้สรุปจากทฤษฎีของ Baker Mearoff และ Wiggins ในเรื่องของประโยชน์การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงดังต่อไปนี้

1. ใช้งานที่มีลักษณะปลายเปิด และสะท้อนกิจกรรมการเรียนการสอนที่แท้จริงซึ่งพัฒนายุทธวิธีการเรียนการสอนที่สำคัญ
2. เป็นการวัดผลที่อยู่ในระบอบของการเรียนการสอนตามปกติ โดยเน้นการใช้ทักษะความรู้ความเข้าใจในระดับสูง ที่ประยุกต์ใช้ข้ามสาขาวิชา
3. ส่งเสริมให้มีการใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลายชนิดในการบันทึกผล การเรียนรู้ในภาพกว้างที่ได้มาจากสภาพการณ์ต่าง ๆ และสามารถใช้ได้กับรายบุคคล และเป็นกลุ่ม
4. ต้องมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่แสดงให้เห็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในการแก้ไขปัญหาที่ย่างยากซับซ้อนสูง
5. นักเรียนร่วมกำหนดทางเลือก และติดตามผลการทำงานด้วยตนเอง
6. ได้รับการยอมรับว่าสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และประเภทของนักเรียนได้ดี
7. เป็นการร่วมมือกันระหว่างครูกับนักเรียนในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญของการประเมินผล และเป็นการส่งเสริมกัน ในกระบวนการทำให้เกิดผลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อครู และนักเรียนเอง
8. ให้คะแนน โดยเกณฑ์หลายๆ เกณฑ์ที่นำมาสังเคราะห์ขึ้นมา โดยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้โดยเฉพาะ และไม่เน้นว่าผลการศึกษจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์สมมติฐาน
9. ไม่กำหนดเวลาอย่างไร้เกณฑ์หรือไม่เป็นไปตามสภาพต่อปฏิบัติการหนึ่ง ๆ นอกจากนั้นยังส่งเสริมการประเมินในระยะยาว

10. มักมีการกระทำที่ปรากฏเด่นชัดต่อสาธารณะในการบันทึกผลการเรียนรู้

11. เน้นที่สาระสำคัญของลักษณะบ่งบอกการเรียนรู้มากกว่าเพียงแต่ดูปริมาณของควมบกพร่อง

12. สนับสนุน และสะท้อนให้เห็นการปฏิรูประบบโรงเรียน และทบทวนพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

13. ไม่เน้นการเปรียบเทียบ่างานของนักเรียนแต่ละคนมีลักษณะเสี่ยงทางจรรยาบรรณน้อยกว่ากัน โดยสนใจในความเป็นปัจเจกบุคคล ความแตกต่าง และความซับซ้อนของความคิดมากกว่า

14. ไม่ใช้การกระทำสิ่งที่ไม่ประโยชน์ และประหยัดค่าใช้จ่าย สำหรับการฝึกอบรม วัสดุอุปกรณ์และไม่ต้องใช้เวลาออกเหนือจากการเรียนการสอนปกติ

15. มียุทธวิธีง่าย ๆ ที่ใช้สอนทั้งนักเรียนและครู

องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เป็นอย่างดี โดยยึดกรอบของการจัดการเรียนการสอนของ ทาบา (Taba : 1962) สุมิตร คุณานุกร (2518) และสุจริต เพียรชอบ (2522) ซึ่งกล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนโดยสรุปได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์
2. เนื้อหาสาระ
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การวัดและประเมินผล

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษาตอนปลายควรประกอบไปด้วย 1. วัตถุประสงค์ 2. เนื้อหาสาระ 3. กิจกรรมการเรียนการสอน 4. สื่อประกอบการสอน 5. กิจกรรมการเรียน 6. การวัดประเมินผล องค์ประกอบดังกล่าว จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนของครูศิลปศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการปัจจุบัน

1.6 แนวคิดการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา มีเป้าหมายอยู่ที่ การยกระดับคุณภาพประชากรของประเทศให้สูงขึ้น ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติรวมทั้งในการจัดการศึกษาของรับให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของ องค์กรปกครองท้องถิ่น และเอกชนตามที่กฎหมายบัญญัติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : 2542)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติไว้ในหมวด 4 ตั้งแต่มาตรา 22 ถึง 30 สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

1. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. การมุ่งปลูกฝัง และสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน
3. การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นการส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้
4. การประเมินผลเน้นการประเมินผลตามสภาพจริงและใช้วิธีการที่หลากหลาย

ชาติรี ถนอมวงษ์ (2545) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สอดคล้องกับแนวทางจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 แนวทางการศึกษามาตรา 22 ที่มีหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ แต่ที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามข้อความที่กล่าวมาข้างต้นก็คือ ครูผู้สอน ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ประเวศ วะสี(2543) ได้ให้ความเห็นว่า ที่กล่าวว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ไม่ได้แปลว่าครูลดบทบาทหรือลดความสำคัญลง ตรงกันข้าม ครูกลับมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นอีกทั้งทำให้การศึกษามีพลังและศักดิ์ศรีในการแก้ปัญหาของมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม

อุดมศักดิ์ นาคี(2543) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การเตรียมการเพื่อจัดการเรียนการสอนของครู

- 1.1 รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลของนักเรียนบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ
- 1.2 เปิดโอกาสให้นักเรียน สถานประกอบการ/ชุมชน/ผู้ประกอบการ มีส่วนร่วมเพื่อการวางแผนในการจัดทำแผนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน
- 1.3 ร่วมกับนักเรียนเสนอทางเลือก และให้ตัดสินใจด้วยตนเอง
- 1.4 เตรียมกิจกรรมการเรียนรู้โดยเปิด โอกาสให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครู และบุคคล สิ่งแวดล้อม หรือสื่อการเรียนรู้
- 1.5 เตรียมการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝัง คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เช่น เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. การดำเนินการเรียนการสอน

- 2.1 ใช้วิธีกระตุ้น เร้าความสนใจนักเรียนแต่ละคนอย่างเหมาะสม
- 2.2 ใช้สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง
- 2.3 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนที่วางไว้
- 2.4 ให้นักเรียนร่วมกันวางแผน ลงมือปฏิบัติอธิบายผลการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง
- 2.5 จัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศ ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เพื่อเสริมสร้างหลักสูตร เช่น จัดให้มีกิจกรรมชมรม ชุมนุม กิจกรรมในโอกาสต่าง ๆ นอกเหนือจากชั่วโมงเรียน
- 2.6 ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถประยุกต์สิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตจริงได้
- 2.7 ให้นักเรียนได้เรียนตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน
- 2.8 ฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ วางแผนการทำงาน และจัดการงานทั้งแบบทำคนเดียว และทำเป็นกลุ่ม
- 2.9 นักเรียนสามารถประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกัน และแก้ปัญหา
- 2.10 นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น พาไปศึกษานอกสถานที่
- 2.11 ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติทำกิจกรรมมากกว่าฟังครูอธิบายหรือบอกให้จด
- 2.12 ส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

2.13 มีการบูรณาการความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกวิชา เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม

2.14 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียน ได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง

2.15 ฝึกให้นักเรียนวางแผนเป็น ทำงานเป็นระบบ คิดวิเคราะห์ อย่างมีวิจารณญาณ มีเหตุผล

3. การประเมินผลผู้เรียน

3.1 ประเมินนักเรียนตามสภาพจริงเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม ด้วยวิธีการที่หลากหลายนอกเหนือจากการทดสอบ

3.2 ฝึกให้นักเรียนประเมินตนเอง ขอมรับผลการประเมินจากเพื่อนเพื่อการแก้ไขปรับปรุงตัวเอง

3.3 ประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และชุมชนในการประเมินผล เพื่อพัฒนานักเรียนให้เต็มศักยภาพ

3.4 จัดให้มีการประเมินผลควบคู่ไป ะหว่างการเรียนการสอน

3.5 ใช้ผลการประเมินผู้เรียนในการปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอน

3.6 ประเมินพัฒนาการของนักเรียน ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม

3.7 ประเมินการร่วมกิจกรรมการเรียนทั้งใน และนอกห้องเรียน

3.8 ประเมินความสามารถของนักเรียนทางด้านทักษะกระบวนการคิดการใช้เหตุผล

ชนาธิป พรกุล (2544) ได้กล่าวว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนในยุคปฏิรูปการศึกษา และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ควรจัดดังนี้

1. เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์
2. มีความสมดุลทั้งเนื้อหา และเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน
3. มีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชนสังคม และประเทศชาติ
4. ให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
5. เปิด โอกาสให้มีการถ่ายโอนการเรียนรู้ และประสบการณ์จากการศึกษาทุกระบบ
6. มีความเสมอภาค และเท่าเทียม กันทางการศึกษา
7. มุ่งให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
8. มุ่งสร้างเอกภาพของชาติให้สอดคล้อง ผสมผสานระหว่างความเป็นไทย และความเป็นสากลออกไปตามวิชาต่าง ๆ การสอนแบบบูรณาการยังส่งผลให้เกิดความรู้ที่เป็นการจัดการศึกษาให้เป็นเอกภาพ ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาทักษะทางศิลปะที่สมบูรณ์แบบ

นอกจากนี้ จอห์น เอ. ไมเคิล (John A. Michael, 1983) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 แบบคือ

1. การสอนแบบบอกโดยตรง เป็นวิธีสอนแบบที่ผู้สอนบอกให้ผู้เรียนทำโดยตรง ให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือทำตามคำแนะนำของผู้สอนด้วยวิธีการลอกเลียนแบบจากหนังสือ จากแบบจำลองจากแบบที่ผู้สอนเขียนหรือจากของจริง การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎีเหมือนจริงแบบไร้มายาคือการถ่ายทอดตามธรรมชาติที่เค้กรับรู้ ตามวุฒิภาวะของวัย โดยมีได้มีความรู้ในด้านศิลปะมาก่อน การสอนด้วยวิธีการนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นได้เอง เมื่อได้เห็นและลองทำหลาย ๆ ครั้ง จะทำให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดสร้างสรรค์ของตนเองออกมา

2. การสอนแบบแสดงออกอย่างเสรี เป็นวิธีสอนที่ปราศจากการบังคับควบคุม ผู้เรียนได้รับอิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ตามความพอใจของตัวเอง วิธีนี้ยึดถือกระบวนการมากกว่า การผลิตเป็นวิธีการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลิน และเกิดความสนใจที่จะเรียนในระยะเริ่มต้นก่อนที่จะเริ่มสอนเนื้อหาสาระ

3. การสอนแบบมีความมุ่งหมายในการเรียน เป็นวิธีสอนศิลปะที่ให้ผลเป็นที่พึงพอใจ เพราะผู้เรียนจะมีเสรีภาพอย่างเพียงพอ ในด้านอารมณ์ และความคิด การสอนศิลปะแบบนี้มีหลัก 2 ประการคือการกระทำนั้นต้องมีความมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญและต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลการสอนศิลปะแบบมีความมุ่งหมายนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม รู้จักคุณค่าของศิลปะที่มีต่อสังคม ต้องการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในความรู้สึกรักของวัตถุ และรูปทรง โดยสนับสนุนให้ทำงานจนประสบความสำเร็จ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้รู้จักความหมายในสิ่งที่เรียน

ความสำคัญของวิชาศิลปะศึกษากับเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

สำหรับแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาที่มีความสอดคล้องเอกลักษณ์ท้องถิ่นนั้น มะลิฉัตร เอื้ออนันต์(2545)ได้กล่าวไว้ว่า

ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2542 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะนั้นมีการเน้นให้ผู้เรียนให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาด้านทักษะพิสัยซึ่งเป็นการพัฒนาด้านการแสดงออกเชิงความคล่องแคล่วของกล้ามเนื้อและอวัยวะทางร่างกายรวมทั้งในเรื่องความชำนาญเชิงศิลปะแขนงนั้นๆ ประเด็นที่มีความสำคัญต่อมาคือด้านจิตพิสัย ซึ่งเน้นในการให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึก อารมณ์ การรู้เห็นคุณค่า ความดีและความสวยงามซึ่งเป็นการพัฒนาด้านจิตใจ และในประเด็นท้ายสุดที่หลักสูตรให้ความสำคัญคือ การพัฒนาด้านพุทธิพิสัยซึ่งเป็นการให้ความสำคัญของการรู้จัก เชาว์ปัญญา ความรู้ความเข้าใจและการวิเคราะห์ ซึ่งกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนทั้งหมดนั้นเป็นการเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในศิลปะและหลักการต่างๆ ในศิลปะซึ่งก็คือ ความสามารถในการไตร่ตรองหาเหตุผล ให้ความสำคัญกับความรัก ความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับการแสดงออก ทักษะ วิธีการทำงาน และส่วนที่

หลักสูตรได้ให้ความสำคัญคือทำให้สาระและประสบการณ์ทางด้านความรู้คุณค่าของมรดกทาง ศิลปะและวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสร้างสมไว้ในหลักสูตรนั้นได้ให้ความสำคัญต่อผลงานศิลปะทุกแขนงไม่ว่าจะเป็นศิลปะแบบจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์หรือหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยให้ผู้เรียนได้รับรู้ในประเด็นประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อและศาสนา วัฒนธรรมประเพณี คติพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีระดับชาวบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลที่ได้คือเครือข่ายของความรู้และประสบการณ์จะแผ่ขยายจากเป้าหมายอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น กองเทพ เกลือบพณิชกุล(2545) ยังได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนและผู้เรียนให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่าหลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุดเพราะฉะนั้นการจัดการเรียนการสอนต้องใช้กระบวนการและวิธีการที่มีความหลากหลาย เพื่อแก้ปัญหาด้านสังคมจึงต้องพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้แบบปฏิบัติจริงและการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งนี้การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปแทรกทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เนื้อหาและกระบวนการต่างๆข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวมโดยยึดเป้าหมายคือผู้เรียนเป็นสำคัญ

ซึ่งในช่วงชั้นที่ 2 คือระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 นั้นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจมุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งการสอนแบบบูรณาการโครงการ การใช้หัวเรื่องในการเรียนการสอนเป็นการมุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะในการคิด การค้นคว้า การแสวงหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเองแล้วสามารถสร้างสรรค์ผลงานแล้วนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

จากแนวทางเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติข้างต้นพอสรุปได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นกระบวนการสอนผู้เรียน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองโดยมุ่งเน้นการค้นคว้าเกี่ยวกับสาระในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่เพื่อเน้นการเห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเน้นถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูที่สามารถบูรณาการใช้ได้หลากหลายวิธีตามความเหมาะสม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. การส่งเสริมการแสดงออกของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย

กระบวนการส่งเสริมการแสดงออกมีแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกทางศิลปะของผู้เรียน ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 60-65) กล่าวถึงการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

ศิลปะเด็กคือศิลปะที่เด็กแสดงออกให้ปรากฏเป็นผลงานที่รับรู้ได้โดยเริ่มจากการรับรู้โลกภายนอก ผ่านการเสนอความรู้สึกนึกคิดและแสดงออกผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สี ดิน ไม้ ฯลฯ เด็กจะแสดงออกตามความพึงพอใจเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน จากการปฏิบัติงานศิลปะนั้นเด็กจะมีโอกาสได้สำรวจตรวจสอบโลกภายนอกมากมายหลายแง่มุม ได้มองเห็นความคิดแตกต่างต่างกันของสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางธรรมชาติอย่างค่อยเป็นค่อยไปและใจจดใจจ่อ ไม่ใช่รับรู้สภาพแวดล้อมอย่างผิวเผิน การที่เด็กได้สำรวจตรวจสอบและพินิจพิจารณาเหล่านั้น จะช่วยให้เด็กได้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเด็ก ได้ดีขึ้นด้วย

ศิลปะเด็กเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กรู้จักเลือกสรรและสร้างสรรค์งานด้วยวัสดุต่าง ๆ เป็นการเสนอความรู้สึกนึกคิดผ่านวัสดุเหล่านั้นสร้างความประทับใจให้กับตนเองในขณะที่ปฏิบัติงาน และสร้างความภาคภูมิใจที่สามารถสร้างงานให้สำเร็จลงได้ หลังจากนั้น ยังเป็นการสร้างความรู้สึกชื่นชมต่อผลงานศิลปะ ผลงานศิลปะที่มีความสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน

การเรียนรู้ที่เป็นผลจากการแสดงออกทางศิลปะพอจะสรุปได้ดังนี้คือ

1. มีลักษณะการตรวจสอบสภาพแวดล้อมและบันทึกการตรวจสอบนั้นไว้ในงานศิลปะ
2. มีลักษณะจัดลำดับความรู้สึกนึกคิดและแสดงออกซึ่งความรู้สึกและอารมณ์ของตน
3. มีลักษณะการแสดงออกทางผลงานศิลปะอย่างมีเป้าหมายเฉพาะตน
4. มีลักษณะการแก้ปัญหาตามวิถีทางเฉพาะตัวของแต่ละคน โดยการเรียนรู้ด้วยวิธีลองผิดลองถูก
5. มีลักษณะที่แสดงถึงความเชื่อมั่นตนเองต่อการสัมฤทธิ์ผลในการทำงาน
6. มีลักษณะเป็นสื่อสารระหว่างตนเองกับโลกภายนอก มีสภาพเป็นภาษาลักษณะหนึ่ง
7. มีลักษณะค้นพบแง่มุมของสภาพแวดล้อม แง่มุมความคิดและการแสดงออกเฉพาะตน
8. มีลักษณะซาบซึ้งต่อการอยู่ร่วมในสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน
9. มีลักษณะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการสร้างสรรค์อันเป็นผลจากการรับรู้ด้วยสื่อต่าง ๆ

กัน

10. มีลักษณะแสวงหาความงามและการตัดสินใจในความงามตามลักษณะเฉพาะตน

จากประเด็นเกี่ยวกับเด็กกับการแสดงออกพอสรุปได้ว่า การที่จะส่งเสริมการแสดงออกของผู้เรียนต้องเข้าใจถึงธรรมชาติเกี่ยวกับการแสดงออกของผู้เรียนก่อนจากนั้นจึงเรียนรู้ถึงลักษณะผลงานที่ผู้เรียนสื่อออกมาที่มีปัจจัยต่างๆ ที่ก่อให้เกิดได้อย่างไรซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการส่งเสริมการแสดงออกในขั้นตอนนี้ชัดเจนขึ้น

2.1 ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

ประเทิน มหาจันทร์ (2532) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลายและลักษณะการจัดประสบการณ์ทางศิลปะเพื่อส่งเสริมการแสดงออกของเด็กในช่วงวัยนี้ว่า

1. ลักษณะของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย (อายุ 10-12 ปี) เป็นช่วงที่เด็กมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและทางอารมณ์ อัตรการเปลี่ยนแปลงจะมีความแตกต่างกันมากทั้งในบุคคลคนเดียวกันและและในเด็กแต่ละคน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงที่มีภาวะการเจริญเติบโตเร็วกว่าผู้ชาย ซึ่งมีผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องยืดหยุ่นกว้างขวาง

2. โครงการหรือการจัดกิจกรรมทางศิลปะให้กับผู้เรียนต้องจัดหาวัสดุให้สนองต่อความต้องการของเด็กในช่วงวัยนั้นเพื่อเป็นการรักษาความสนใจทางศิลปะของเด็กแต่ละคนให้คงอยู่ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้เด็กได้แสดงออกอย่างกว้างขวาง

พิระพงษ์ กุลพิศาล (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย(อสาและลักษณะการจัดประสบการณ์ทางศิลปะเพื่อส่งเสริมการแสดงออกของเด็กในช่วงวัยนี้ว่า

เด็กในระยะช่วงประถมศึกษาตอนปลายเป็นช่วงที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ร่างกายและจิตใจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อยากรทำอะไรได้เหมือนผู้ใหญ่ ทั้งๆที่ประสบการณ์และการรับรู้ยังไม่ถึง กิจกรรมทางศิลปะจึงต้องสนองความเปลี่ยนแปลงนี้ด้วย นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมศิลปะจำเป็นต้องคำนึงถึงเนื้อหาความรู้และทักษะสำหรับเด็กที่ต้องการเรียนรู้เพื่อการศึกษาต่อ หรือเพื่อเป็นงานอดิเรก ส่วนกิจกรรมที่เด็กวัยนี้สนใจจะสนใจตามอย่างผู้ใหญ่ เช่น วาดภาพจากหุ่นคน ร่างภาพ ทำงานประดิษฐ์ งานหัตถกรรม และมุ่งหวังจะให้ผลงานใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้เด็กในวัยนี้ยังมีรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศิลปะเฉพาะที่ควรส่งเสริมดังนี้

1) ด้านประสบการณ์ทางศิลปะ เด็กมีความสนใจเกี่ยวกับการออกแบบ การตกแต่ง งานประดิษฐ์ ออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ การสะสมภาพเกี่ยวกับแฟชั่น กีฬา ผลงานทางศิลปะต่างๆ และมีการสนใจในกิจกรรมที่ใช้ทักษะสูงขึ้น เพิ่มใส่รายละเอียดต่างๆมากขึ้น สนใจวาดภาพคนเหมือน ร่างภาพนอกสถานที่ วาดภาพตามความคิดฝันหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

ส่วนรวมของโรงเรียน สนใจความเคลื่อนไหวทางศิลปะทั้งในอดีตและปัจจุบันของศิลปินที่มีชื่อเสียง

2) ด้านลักษณะเฉพาะทางศิลปะของเด็กในช่วงวัยนี้ ชอบทำงานแบบเหมือนจริงและชอบการออกแบบ สามารถแสดงออกถึงลักษณะที่เป็นนามธรรม ทำงานด้วยความระมัดระวัง สนใจความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ สนใจบุคลิกของเพื่อนและเพศตรงข้าม นอกจากนี้ยังชอบจัดภาพแบบซ้ำๆกันหรือวาดภาพเหมือนกันในรูปเดียวกัน

3) ด้านเนื้อหาความรู้ทางศิลปะ เน้นในเรื่องเกี่ยวกับผลงานทางศิลปะชิ้นสำคัญของศิลปินที่มีชื่อเสียง และความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ เช่นเรื่องของจังหวะ ความสมดุล การเน้นจุดเด่น และหลักการสเก็ทภาพ

นอกจากนั้น วิรุฒ ตั้งเจริญ(2539)ได้กล่าวถึงการแสดงออกของเด็กในลักษณะต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

1. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการเติบโต การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนภาพ ที่เริ่มต้นด้วยการขีดเขียนเส้นอย่างวุ่นวาย และค่อย ๆ พัฒนาควบคุมเส้นสายให้เป็นระเบียบขึ้นเรื่อย ๆ การเคลื่อนไหวของเส้นยิ่งเริ่มเป็นไปอย่างซ้ำ ๆ กัน เป็นการเริ่มต้นท่าทีของการออกแบบรูปทรงให้ปรากฏขึ้น และในวัยที่เติบโตขึ้นอีก ภาพเขียนของเด็กก็พัฒนาจากลักษณะการออกแบบนั้นไปสู่รูปทรงที่เลียนแบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ปรากฏการที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงออกทางศิลปะเช่นนี้นับว่าเป็นที่สนใจของนักจิตวิทยาและนักการศึกษา มาก เพราะรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงนั้น ย่อมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงหรือการเติบโตของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย การรับรู้ จิตใจ และการแสดงออก การที่ได้ศึกษาและเข้าใจการเติบโตในระดับต่างๆของเด็ก ย่อมมีคุณค่าต่อความเข้าใจและการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับวัยหรือวุฒิภาวะของเด็กต่อไปได้อย่างยิ่งดียิ่งการที่ได้ติดตามหรือศึกษาการเติบโตของเด็กประกอบกับการแสดงออกทางศิลปะ นอกจากจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของเด็กในแต่ละช่วงแล้ว ยังเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ หรือพบข้อบกพร่องขึ้นทางใดทางหนึ่งอีกด้วย

2. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว เมื่อเด็กหลาย ๆ คนมองทิวทัศน์เบื้องหน้านั้น แต่ละคนจะรับรู้หรือมีความรู้สึกต่อบรรยากาศต่าง ๆ แตกต่างกันไป เด็กบางคนสนใจคลื่นของท้องทะเลเบื้องหน้าเป็นพิเศษ บางคนสนใจหาดทราย บางคนสนใจท้องฟ้าและทิวเขา บางคนสนใจโขดหิน เป็นต้น และเมื่อภาพท้องทะเลถูกนำมาเป็นสื่อกลางในการทำงานศิลปะของเด็ก เด็กจะนำความรู้สึกนึกคิดหรือความรู้ของตนที่มีต่อทิวทัศน์ ผสมผสานไปกับการรับรู้ที่แตกต่างกันนั้นด้วยเด็กอาจจะนึกถึงความสนุกสนาน ความสบาย นิทานบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทะเล ปลาที่ได้จากทะเล ผลงานศิลปะจะได้รับการผสมผสานประสบการณ์ที่พบเห็นกับความรู้สึกนึกคิดไว้ด้วยกัน และเมื่อการทำงานศิลปะต้องผ่านวัสดุและวิธีการต่าง ๆ ไปด้วย ผลงานศิลปะของเด็กแต่ละคนก็ยิ่ง

สะท้อนลักษณะเฉพาะตัว หรือสะท้อนบุคลิกของเขาไว้อย่างเด่นชัดแต่ในอีกด้านหนึ่ง ถ้าการจัดกิจกรรมให้เด็กเริ่มด้วยกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ บุคลิกเฉพาะตัวของเด็กที่ควรจะมีปรากฏขึ้นก็จะถูกทำลายหรือสูญหายไป การที่เด็กได้ได้เสนอความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและความสามารถเฉพาะตนผ่านงานศิลปะออกมานั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นกระบวนการอันสำคัญที่จะลดความคับข้องใจทางด้านต่าง ๆ ของเด็กลง บทเรียนที่เด็กได้ลองผิดลองถูกจากการแก้ปัญหา ในขณะที่สร้างสรรค์งานศิลปะ นับเป็นสิ่งถูกควรสำหรับการจัดกิจกรรมศิลปะ มีผู้กล่าวว่า "ไม่มีใครที่จะล้มเหลวในการสร้างศิลปะ" เพราะเด็กจะได้รับการสนับสนุนให้ค้นหาวิธีการแก้ปัญหา ในขณะที่สร้างสรรค์งานอยู่ตลอดเวลา ไม่มีวิถีทางที่จะล้มเหลวหรือเป็นทางตันสำหรับเด็กเลย ซึ่งลักษณะการแสดงออกเช่นนี้ ย่อมสร้างเสริมให้เกิดความมั่นใจและพร้อมจะแสวงหาหรือมองปัญหาที่กว้างขวางขึ้นด้วย การแสดงออกในลักษณะเฉพาะตัว เป็นทัศนคติที่ดีต่อการทดลองฝึกปฏิบัติทางศิลปะ เป็นวิธีการที่สนับสนุนให้เด็กได้ยอมรับความผิดพลาดด้วยตนเอง และพยายามต่อไปอีกด้วยวิธีการใหม่ ๆ ซึ่งในชีวิตจริงแล้วคนเราจะไม่มีวิถีทางที่ถูกต้องเพียงวิถีทางเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามเราต้องเข้าใจว่า เด็กนั้นมีความตั้งใจ มีการตัดสินใจ และความมั่นใจที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ได้ทำกิจกรรมที่มีความรื่นรมย์ กึ่งเรียนกึ่งเล่น และเรียนด้วยการลงมือทำจริงเช่นกิจกรรมศิลปะ

3. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงสื่อสารติดต่อ ตามสายธารของประวัติศาสตร์เราจะพบว่า ศิลปะเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงคุณค่า ความเชื่อ เรื่องราว และขนบประเพณีของผู้คนในสังคมนั้น ๆ สื่อสารการติดต่อทางศิลปะนับว่ามีคุณค่าสูงยิ่ง โดยเฉพาะในสังคมของผู้คนที่ยังไม่รู้หนังสือ ซึ่งอาจจะคล้ายกับโลกของเด็ก ๆ ซึ่งยังไม่สามารถสื่อสารติดต่อกันทางหนังสือได้กว้างขวางชัดเจนนัก ศิลปะเด็กจึงมีสภาพเป็นสื่อข้อมูลต่าง ๆ สำหรับเขาและเป็นที่ยอมรับต่อข้อมูลเหล่านั้นในสังคมของเขา สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในงานศิลปะ อาจจะมีคุณค่ามากกว่าการบอกเล่าใด ๆ เพราะว่าภาพเป็นสื่ออย่างง่าย ๆ และเป็นความจริงที่มองเห็นได้เป็นตัวเป็นตน ไม่เลื่อนลอยเหมือนภาษาพูด ซึ่งจริง ๆ แล้ว แม้แต่ภาษาเขียนในปัจจุบันนี้ก็มิมีรากฐานมาจากภาพก่อน เช่น อักษรภาพของอียิปต์โบราณ หรือตัวหนังสือจีน ที่มีต้นกำเนิดมาจากรูปต่าง ๆ ในธรรมชาติ ในการแสดงออกทางด้านสื่อสารความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางศิลปะ เด็กสามารถที่จะบรรยายประสบการณ์จริง ๆ และบรรยายจินตนาการที่มากมายของเขา ทั้งที่เรียบง่าย สับสน และเคร่งเครียดให้ปรากฏขึ้นได้ ดีกว่าภาษาเขียนและภาษาพูดที่มีระเบียบแบบแผนทั้งหลาย

4. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึก งานศิลปะของเด็กที่ได้รับการพัฒนามาตามเสรีภาพอย่างกว้างขวางนั้น ครูอาจจะมีเป้าหมายกว้าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้แสวงหาหนทางมากมายเฉพาะคนผ่านไปสู่เป้าหมายข้างหน้า ซึ่งในวิถีทางเช่นนี้ งานศิลปะส่วนใหญ่จะมีลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์อย่างชัดเจน ในขณะที่ศิลปินนิยมการแสดงออกทางอารมณ์ จะพยายามลดตัดทอนหรือถ่ายทอดรูปทรงเพื่อสร้างสรรค์สีและรอยแปร่งให้ได้อารมณ์สมจริง แต่งานศิลปะของเด็กจะมีลักษณะแสดงอารมณ์ด้วยการเน้น หรือขยายขนาดสิ่งที่เขาเองเห็นว่ามีความสำคัญ

ศิลปินอาจจะเสนอสิ่งที่ปรากฏ แสดงออกถึงอารมณ์ภายในหรือมุ่งเสนอสติปัญญาต่าง ๆ แต่งานศิลปะของเด็กเพียงแต่รวมความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นจริง ๆ และเสนอให้ปรากฏเป็นผลงาน

เพราะฉะนั้นการที่เด็กได้ทำงานศิลปะและได้แสดงออกทางศิลปะ นอกจากจะเป็นการลดความคับข้องใจที่เด็กมีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นความคับข้องใจในการปรับตัว การเรียนรู้หรือการแสดงออกก็ตาม การแสดงออกยังช่วยสนับสนุนการทำงานที่พร้อมด้วยอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและสร้างความมั่นใจอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลงานศิลปะของเด็กนั้นจะสวยงามยอดเยี่ยมหรือไม่อย่างไรก็ตามนั้นย่อมเป็นคุณค่าส่วนรองสำหรับเด็ก การที่เราได้เข้าใจถึงความคิดความรู้สึก และการที่เด็กได้แสดงออกทางศิลปะ ย่อมมีคุณค่าเป็นประการสำคัญมากกว่าความสำเร็จของผลงาน

สรุปได้ว่าการแสดงออกทางศิลปะของผู้เรียนนั้น ครูผู้สอนควรมองให้เห็นเป็นหลายประเด็น ทั้งนี้เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน และควรจัดประสบการณ์ในการเรียนการสอนศิลปะให้ครอบคลุมประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคนมากที่สุดด้วย

2.2 ศิลปะเด็กเพื่อการแสดงออก

การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก โดยทั่วไปแล้วจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ที่มีสภาพเป็นสื่อจิตใจหรือเป็นตัวกระตุ้นความรู้สึกนึกคิดเป็นเบื้องต้นเมื่อเด็กเกิดความประทับใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาจะเกิดความคิดหรือจินตนาการที่หลากหลายออกไป เช่น อาจจินตนาการเกี่ยวกับสัตว์ รูปทรง เรื่องราว ฯลฯ แล้วจึงแสดงออกผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วยการสร้างสรรค์รูปแบบขึ้น การสร้างสรรค์รูปแบบอาจจะสร้างสรรค์ด้วยการลด ตัดตอน เพิ่ม เปลี่ยนแปลง หรือผสมผสานรูปทรงหรือเรื่องราวต่าง ๆ เข้าด้วยกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อเด็กมีความประทับใจต่อน้องไม่ว่าจะเป็นความน่ารักหรือความผูกพันส่วนตัวก็ตามเขาอาจจะเขียนภาพน้องด้วยจินตนาการส่วนตัวของเขาโดยสร้างสรรค์เป็นรูปทรงง่าย ๆ และนำความชื่นชมที่เขามีต่อหน้าควบบอยมาผสมผสานกับภาพน้องของเขาด้วย โดยเขียนน้องสวมหมวก คาดเข็มขัดปิ่นและถือปิ่น เป็นต้น

การสนับสนุนให้เด็กแสดงออกทางศิลปะไม่จำเป็นเป็นการเขียนภาพปั้นดินน้ำมัน พิมพ์ภาพ ถ้าเรามีความนับถือและให้เกียรติในการแสดงออกของเด็ก โดยเปิดโอกาสให้เขาได้ใช้เสรีภาพส่วนบุคคล โดยไม่บีบบังคับหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ตายตัว การแสดงออกของเด็กจะสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์อย่างแยกกันไม่ออก เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้และกำลังเติบโตในทุกด้าน การแสดงออกทางศิลปะซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีคุณค่าอย่างหนึ่ง จึงมีลักษณะที่เรียนรู้และเติบโตอยู่ตลอดเวลาด้วย ซึ่งการเรียนรู้และการเติบโตนี้ก็คือลักษณะของการสร้างสรรค์นั่นเอง

เมื่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก เป็นพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการแสดงออกเป็นด้านอื่น ๆ เช่น การเล่นเกม การร้องเพลง การพูดคุย แต่เป็นการแสดงออกที่มีสื่อแตกต่างกันออกไป การเล่นเกมอาจใช้สิ่งของเครื่องเล่นเป็นสื่อในการแสดงออก การร้องเพลงใช้เสียงและลีลาเป็นสื่อแสดงออก การพูดคุยใช้ภาษาพูดเป็นสื่อแสดงออก แต่การแสดงออกทางศิลปะใช้วัสดุต่าง ๆ เป็นสื่อ เช่น สี ดิน ดินน้ำมัน ไม้ และวัสดุอื่น ๆ

สรุปได้ว่า การที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางการสร้างสรรค์งานศิลปะนั้น ผู้สอนควรตระหนักถึงการให้อิสระในทางความคิดแก่ผู้เรียนและจัดหาอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะให้มีความหลากหลายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนด้วย และสนับสนุนให้ผู้เรียนได้แสดงออกกับสื่อที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มกระบวนการเกิดความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

2.3 ผลของการแสดงออกที่มีผลต่อบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพเป็นคำที่มีความหมายกว้างไกลทั้งคุณสมบัติภายนอกและคุณสมบัติภายในของบุคคล หรือทั้งในแง่รูปธรรมที่พบเห็นได้ เช่น กิริยามารยาท การแสดงออก การแต่งกาย การทำงาน ความร่วมมือ หรือในแง่นามธรรม เช่น โลกทัศน์ นิสัย จิตใจ เป็นต้น เมื่อบุคลิกภาพของคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงไป ในฐานะที่การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก มีความสัมพันธ์ระหว่างโลกภายในของเด็กและโลกภายนอกที่เป็นสภาพแวดล้อม การแสดงออกทางศิลปะย่อมต้องมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างแน่นอน ในที่นี้จะได้สรุปผลกระทบทางด้านบุคลิกภาพในไว้ 2 ด้านคือ

1. การแสดงออกที่มีผลต่อการสะสมประสบการณ์

การแสดงออกทางศิลปะของเด็กนับเป็นการสะสมประสบการณ์ เป็นประสบการณ์ที่มีผลต่อการเรียนรู้และมีผลต่อการดำรงชีวิตต่อไป เพราะประสบการณ์เป็นเสมือนฐานรากของชีวิตผู้ที่มีประสบการณ์กว้าง และมีความเข้าใจต่อประสบการณ์อย่างลึกซึ้งย่อมมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและการประพฤติปฏิบัติโดยตรง การแสดงออกทางศิลปะช่วยให้เด็กได้สะสมประสบการณ์หลายด้าน ทั้งประสบการณ์ที่มีต่อวัตถุและสิ่งแวดลอมซึ่งเขาจะต้องใจจรดใจจ่อในฐานะที่วัตถุสิ่งแวดลอมมีสภาพเป็นสื่อคลใจโดยตรงจากความเคยชินในการสะสมประสบการณ์เช่นนี้ จะมีผลไปสู่การสังเกตและการคิดวิเคราะห์ต่อวัตถุและสิ่งแวดลอมสืบไป ไม่ชัดเจนไว้เฉพาะในช่วงเวลาของการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะเท่านั้น

นอกจากนั้น การสะสมประสบการณ์ยังกินความถึงประสบการณ์ในการปฏิบัติงานศิลปะในแง่ของการแก้ปัญหาโดยตรง เนื่องด้วยการฝึกปฏิบัติต้องผ่านกระบวนการคิดคำนึงและการถ่ายทอดรูปแบบด้วยวัสดุอุปกรณ์และสื่อต่าง ๆ ตามที่กล่าวถึงแล้ว การคิด การแก้ปัญหา และการกระทำ จึงเป็นพฤติกรรมสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ศิลปะ ซึ่งประสบการณ์ตรงเช่นนี้ย่อมมีผลต่อเป้าหมายการศึกษาที่มุ่งให้เด็กคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำเป็น โดยตรงเช่นกัน

2. การแสดงออกที่มีผลต่อการเรียนรู้

การเรียนรู้ในทางศิลปะมิใช่การเรียนรู้ในเชิงคิดคำนวณที่จะนำกฎเกณฑ์หรือสูตรต่างๆ ไปตีความใช้ในชีวิตประจำวันหรือไม่ใช่ความรู้ในเชิงจดจำที่จะนำไปใช้โดยตรงในชีวิต แต่การเรียนรู้ทางศิลปะมีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ในอันที่จะประยุกต์พฤติกรรมในการเรียนรู้ นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำให้เด็กต่อประติมากรรมโครงสร้าง เด็กอาจจะไม่สามารถนำการต่อโครงสร้างไปใช้งานได้โดยตรง แต่กระบวนการต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นในขณะที่เด็กทำงานเช่นวิธีการตัดไม้ ดัดกาว การที่ต้องใช้ความประณีตเรียบร้อย ความพยายาม การเข้าใจถึงความงามหรือบริเวณว่าง เป็นต้น ซึ่งกระบวนการและประสบการณ์เหล่านี้ จะมีผลต่อเนื่องไปถึงการทำงานอื่น ๆ ต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียนรู้ การคิด หรือรสนิยม

เมื่อเด็กมีประสบการณ์ต่อวัตถุสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หรือสภาพการณ์ต่าง ๆ การมีประสบการณ์ย่อมสัมพันธ์กับการเรียนรู้ ยิ่งวัยเด็กเป็นวันที่มีการแสวงหาอย่างกระตือรือร้น เด็กต้องการทำความรู้จัก ทำความเข้าใจ และทำความเข้าใจกับสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งแปลกใหม่ย่อมมีค่าต่อประสบการณ์ใหม่ของเขา ทุกประสบการณ์ที่ผ่าน ไปคือการเรียนรู้ที่ผ่านไปแล้วครั้งแล้ว ประสพการณ์เดิมมีสภาพเป็นพื้นฐานสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ต่อประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์เดิมที่มีมากหรือน้อย ก็มีผลต่อพลังในการเรียนรู้มากหรือน้อยด้วยเช่นกัน

นอกจากการแสดงออกทางศิลปะจะเป็นตัวการสำคัญที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้สภาพแวดล้อมด้วย การเรียนรู้ทางศิลปะก็เป็นเป้าหมายอีกประการหนึ่งที่มิควรมองข้าม การแสดงออกทางศิลปะในกระบวนการสังเคราะห์อย่างหนึ่ง ซึ่งจะประสานความคิด รูปแบบและเนื้อหาสาระเข้าด้วยกัน และมีผลไปสู่การสร้างสรรคตามวิถีทางของศิลปะ โดยตรงซึ่งทั้งการคิดคำนึงและการสร้างสรรค์ย่อมถือว่าการเรียนรู้ทางศิลปะ และผลจากการเรียนรู้เหล่านี้ ก็จะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่มีประโยชน์ต่อไปในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่า ผลจากการแสดงออกทางศิลปะยังสร้างสรรค์คุณค่าทางรสนิยมอีกด้วย คือรสนิยมทางด้านความงามหรือที่เรียกว่า "สุนทรียภาพ" เป็นรสนิยมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์และเลือกใช้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และเป็นรสนิยมทางความงามที่ต่อเนื่องถึงกันทั้งศิลปะสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นคุณค่าอันสำคัญของอารยชน

2.4 พื้นฐานการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

เด็กที่มีความหวาดกลัวและเซื่องช้า ถ้าเรามองอย่างผิวเผิน ก็ดูเป็นพฤติกรรมที่น่าตำหนิ แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกลงไป เราอาจจะไม่ตำหนิว่าพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นความผิดของเด็ก เพราะการที่เด็กจะมีบุคลิกเช่นนั้น มิได้หมายความว่า เป็นบุคลิกลักษณะที่เกิดขึ้นมาเอง แต่อาจจะหล่อหลอมขึ้นมาจากปัจจัยหลายด้าน เช่น การเลี้ยงดูที่เอาอกเอาใจมากจนเด็กขาดการช่วยตัวเอง เป็นเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากผู้ใหญ่ที่เป็นคนใจเย็นเซื่องช้า เป็นเด็กที่ถูกหลอกให้เป็นคนหวาดกลัว หรือเป็นคนที่มีร่างกายอ่อนแออยู่ตลอดเวลา เหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างประกอบกัน เป็นสิ่งผลักดันให้เด็กเป็นคนมีบุคลิกและมีพฤติกรรมกรรมเช่นนั้น การที่เราใกล้ชิดเด็ก มอบความรัก ความไว้วางใจให้กับเขา และเรียนรู้เขา เราจะสามารถเข้าใจเด็กได้ การเรียนรู้จากการติดตามงานสร้างสรรค์ศิลปะ ก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะพาเราไปสู่ความเข้าใจอย่างกว้างขวางด้วย เพราะศิลปะเด็กมิได้แสดงออกแต่เพียงความสวยงามเท่านั้น ภาพเขียนที่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาหรือที่แสดงออกถึงความต้องการและจินตนาการ ยังมีสภาพเป็นนัยที่เกี่ยวข้องไปถึงชีวิตส่วนตัวของเด็กแต่ละคนอีกด้วย เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงออกตามบุคลิกภาพ รสนิยม และความใฝ่ฝันของแต่ละคน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

การศึกษาถึงบุคลิกภาพ ชีวิต และความต้องการของเด็กจากผลงานศิลปะที่เขาสร้างสรรค์ จะต้องติดตามและศึกษาในระยะยาว เพราะผลงานศิลปะย่อมแสดงออกมากมายหลายแง่มุม การศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง จึงต้องติดตามและเข้าใจที่จะวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาศิลปะ พร้อมทั้งพูดคุยซักถามในสิ่งที่สัมพันธ์และต่อเนื่องกับสิ่งที่เขาแสดงออก การแสดงออกทางศิลปะเป็นการแสดงออกจากจิตสำนึกของแต่ละคนด้วยเหตุนี้ ผลงานที่ปรากฏจึงมีความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตสำนึกต่างกัน มีสภาพที่สะท้อนถ่ายชีวิตยากง่ายและซับซ้อนต่างกัน ซึ่งผลงานศิลปะนี้อาจจะเป็นการ "บันทึก" หรือ "สะท้อน" การดำรงชีวิตก็ได้

โดยส่วนร่วมแล้ว สิ่งที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็กประกอบไว้ด้วยสภาพทางวัฒนธรรม สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม และลักษณะความแตกต่างเฉพาะบุคคล ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ จะมีสภาพเป็นพื้นฐานสำคัญในอันที่จะผลักดันเด็กแต่ละคนให้แสดงออกแตกต่างกันออกไป

2.5 การแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมหมายความถึงความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม และกิจกรรมของคนในสังคม ศิลปะจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม โดยสมบูรณ์ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม ทั้งส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์และส่วนรวมของสังคมแล้ว ศิลปะยังเป็นกิจกรรมที่ปรากฏเป็นผลงานชิ้น ซึ่งผลงานศิลปะจะเหลือตกทอดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สืบไป ดังจะเห็นได้จากหลักฐานศิลปะในอดีต ได้กลายเป็นแกนการค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานทางวัตถุที่บิดเบือนไม่ได้ เพราะศิลปะวัตถุไม่ใช่คำบอกเล่าหรือคำบรรยายที่เป็นนามธรรมซึ่งศิลปะเด็กก็ถือกันว่าเป็นศิลปะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคม ทั้งในแง่การสะท้อนถ่ายสภาพสังคมให้ปรากฏเป็นผลงานศิลปะและการสร้างสรรค์ศิลปะให้เป็นรูปวัตถุทางวัฒนธรรม

หน้าที่ของศิลปะต่อเรื่องวัฒนธรรม

- 1) ศิลปะเป็นสิ่งแสดงออกซึ่งสังขธรรมในสังคม
- 2) ศิลปะเป็นสิ่งแสดงออกซึ่งวัฒนธรรม
- 3) ศิลปะเป็นสิ่งสร้างเสริมคุณภาพทางวัตถุ

1) การแสดงออกซึ่งสังขธรรมในสังคม

ศิลปะได้มีหน้าที่สร้างสรรค์ศิลปะวัตถุเพื่อยกย่องเชิดชูและดำรงไว้ซึ่งศาสนาพร้อมกันนั้น เมื่อสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จทางโลก ศิลปะก็สร้างสรรค์ศิลปะวัตถุเพื่อแสดงอำนาจบารมีของสถาบันกษัตริย์ด้วย ซึ่งนับเป็นสังขธรรมอย่างหนึ่งในสังคม นอกจากนั้น ในแง่ที่ศิลปะบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวในศาสนา ชนชั้นผู้ปกครองหรือสามัญชน สาระนั้นยังเป็นสาระที่เป็นสังขธรรมอยู่ด้วย

ศิลปะเด็กก็เช่นกัน เมื่อเราอมรับ เด็กมองโลกภายนอกอย่างบริสุทธิ์ใจจะสร้างสรรค์อย่างบริสุทธิ์ใจ ศิลปะเด็กจึงสะท้อนถ่ายความจริงในสังคมให้ปรากฏขึ้น เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ เช่น ภาพเกี่ยวกับการทำงาน งานรื่นเริง การจราจร เป็นภาพซึ่งเด็กพบเห็นความจริงในสังคมที่เขามีส่วนร่วมอยู่ ซึ่งเป็นได้ทั้งในแง่ดีและในแง่เลวร้าย และถ้าผลงานศิลปะของเขาหลงเหลือไปถึงอนาคต ผู้คนในวันข้างหน้าย่อมเรียนรู้ได้ว่า สังขธรรมในวันนี้เป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ ความเป็นจริงในสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม จึงเป็นพื้นฐานการแสดงออกทางศิลปะของเด็กอย่างชัดเจน

2) การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรม

การแสดงไว้ซึ่งวัฒนธรรมในที่นี้เน้นถึงแบบแผนการดำรงชีวิตที่ดั่งงามในแต่ละช่วงเวลาของผู้สร้างสรรค์มีชีวิตเกี่ยวข้องอยู่ ทั้งในแง่ความรู้สึกนึกคิดและการถือปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนชีวิตสามัญชนที่วัดกุมินทร์ จังหวัดน่าน ย่อมเป็นบันทึกที่ชี้ให้เห็นสภาพการดำรงชีวิต อันเป็นวัฒนธรรมที่ดีของชุมชน เป็นภาพการทำงานและการใช้ชีวิตในสังคม เช่น ภาพไปทำบุญที่ยี่ม

แย้มแจ่มใส ได้ความรู้สึกถึงความอุดมสมบูรณ์ ความอบอุ่น และความมีใจบุญ อนุเคราะห์ ทานี นัสลม เป็นต้น

ในสังคมที่มีแบบแผนวัฒนธรรมอันดี เด็กย่อมแสดงออกซึ่งศิลปะด้วยรูปแบบและเนื้อหาอันดีงามด้วย นอกจากศิลปะจะเป็นตัวกลางสำคัญในการผลักดันเด็กให้จรดจ่อต่อความรู้สึกนึกคิดไปยังวัฒนธรรมดีงามได้แล้ว ความดีงามนั้นยังผลักดันจิตสำนึกของเด็กให้เชื่อมั่นในความดีงามอีกด้วย ในสังคมที่อ่อนล้าทางวัฒนธรรมสังคมนั้นย่อมทำลายความเชื่อมั่นของคนที่จะพึงมีต่อความดีงามด้วย ในฐานะที่วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก การกระตุ้นสาระที่ดีงาม เช่น อาชีพที่สุจริตการร่วมกันรักษาความสะอาด การช่วยเหลือกัน มารยาทในสังคม จึงอาจจะเป็นหัวข้อที่กระตุ้นการสร้างสรรคศิลปะที่เกี่ยวข้องของวัฒนธรรมอันดีด้วย

3) การสร้างเสริมคุณภาพทางวัตถุ

วัตถุเป็นปัจจัยสำคัญด้านหนึ่งสำหรับการดำรงชีวิต ปัจจัย 4 สำหรับชีวิต คือ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ก็ล้วนเป็นวัตถุทั้งสิ้น นอกจากชีวิตไม่อาจปฏิเสธวัตถุได้ วัตถุซึ่งมีสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมยังมีส่วนในการกำหนดความรู้สึกนึกคิดของคนเรากอีกด้วย วัตถุที่ประณีตงดงามและเป็นระเบียบ ย่อมช่วยกล่อมเกลาจิตสำนึกของคนให้แสวงหาให้ได้มาซึ่งสิ่งสวยงามและรสนิยมที่ดี ซึ่งจิตสำนึกที่ละเอียดอ่อนสวยงามเช่นนี้ ย่อมผลักดันไปถึงสิ่งที่ดีงามในชีวิตไม่มากนัก การที่ศิลปะเป็นตัวการสำคัญในการสร้างสรรค์ความสวยงาม ทั้งศิลปะในเชิงวิจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ศิลปะจึงมีสภาพเป็นตัวการสร้างเสริมคุณภาพทางวัตถุในสังคมโดยตรง เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปวัตถุที่ประณีต สวยงามเป็นระเบียบ และสร้างสรรค์แปลกใหม่

สรุปได้ว่า ศิลปะเด็ก นอกจากความสวยงามของศิลปะในฐานะศิลปะวัตถุจะช่วยกล่อมเกลาจิตสำนึกของเด็กแล้ว การสร้างสรรค์ศิลปะวัตถุยังเป็นการเริ่มต้นสร้างความงามหรือสร้างเสริมคุณภาพทางวัตถุอีกด้วย

การแสดงออกทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วิรุณ ตั้งเจริญ(2539) กล่าวถึงการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมว่า ถ้าเราหันมาพิจารณาเฉพาะผลงานศิลปะของเด็กที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมแล้ว เราจะพบว่า ผลงานศิลปะที่ปรากฏได้รับแรงผลักดันมาจากวัฒนธรรมหลายด้าน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งสามารถสรุปรวมได้ 3 ทาง คือ

- 1) สภาพการณ์ในสังคมที่มีผลต่อเนื้อหา
- 2) อิทธิพลทางรูปแบบจากรูปแบบศิลปะ
- 3) สภาพทางอารมณ์ที่มีผลมาจากสภาพการดำรงชีวิต

1) สภาพการณ์ในสังคมที่มีผลต่อเนื้อหา

สภาพการณ์ในสังคมที่มีผลต่อเนื้อหาในแง่นี้ได้กล่าวเกี่ยวโยงถึงบ้างแล้วในหัวข้อก่อน เมื่อสภาพการณ์ต่างๆ ในสังคม ทั้งวัตถุ สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ และความรู้สึก นึกคิดของผู้คนใน

สังคม คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ศิลปะในฐานะที่บันทึกหรือสะท้อนสภาพการณ์ต่างๆ ได้ด้วยเช่นกัน เช่น การที่เด็กชื่นชอบเขียนภาพ “ไอ้แมงแดง” จากภาพยนตร์ญี่ปุ่น หรือ “ก๋งฟู” จาก ภาพยนตร์จีน การแสดงออกเช่นนั้น ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง และอาจมีผลในลักษณะเป็นเบี่ยงทางเศรษฐกิจด้วย เป็นต้น

2) อิทธิพลทางรูปแบบจารีตประเพณีศิลปะ

รูปแบบศิลปะทั้งจากอดีตที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบันหรือที่นิยมชมชอบในปัจจุบัน รวมทั้งรูปแบบที่แพร่หลายเข้ามาจากวัฒนธรรมอื่นด้วย จะมีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ถึงแม้ว่าในทางศิลปะเราถือว่า อิทธิพลทางรูปแบบศิลปะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสำเร็จของอิทธิพลทางรูปแบบก็คือเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นให้ศิลปะพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ข้อสำคัญอยู่ตรงที่ว่า อิทธิพลนั้นต้องไม่ครอบงำหรืออยู่เหนือความเป็นตัวของตัวเองในแง่ของอิทธิพลทางรูปแบบ ศิลปะเด็กจึงรวมการถ่ายทอดรูปแบบศิลปะตามสายวัฒนธรรมและรูปแบบศิลปะรอบๆ ตัวเขาไว้ เป็นทั้งการรักษาวัฒนธรรมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ไปพร้อมกัน เช่น เมื่อเด็กเขียนภาพวัด เด็กจะรับอิทธิพลความงามของรูปแบบวัด รับอิทธิพลภาพเขียนวัดของศิลปินในสังคม รับอิทธิพลเทคนิคจากภาพเขียนสมัยใหม่ แล้วสร้างสรรค์มาเป็น “ภาพวัด” เฉพาะตัวของเขา

3) สภาพทางอารมณ์ที่มีผลมาจากสภาพการดำรงชีวิต

เมื่อสภาพการดำรงชีวิตของแต่ละคน หล่อหลอมให้เด็กมีบุคลิกนิสัยและอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไป การหล่อหลอมนี้ย่อมมีผลไปถึงการแสดงออกทางศิลปะด้วย ซึ่งถ้าเราจะได้ติดตามดูผลงานศิลปะอย่างใกล้ชิดสักระยะหนึ่ง จะพบว่า ศิลปะมิได้มีความสนใจอยู่เฉพาะเนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องราวในผลงาน และความสวยงามของสี รูปทรง เทคนิค ซึ่งเป็นรูปแบบเท่านั้น แต่ผลงานศิลปะยังก่อปรด้วยอารมณ์ในสภาพส่วนรวมอีกด้วย เช่น ความสงบ เรียบ รุนแรง สนุกสนาน น่าสพรึงกลัว ฯลฯ อารมณ์เหล่านี้ เป็นผลรวมทั้งรูปแบบและเนื้อหา สำหรับศิลปะเด็ก อารมณ์ที่ปรากฏบนผลงาน นอกจากจะเป็นสิ่งสนับสนุนคุณค่าของผลงานแล้ว ยังเกี่ยวข้องไปถึงอารมณ์ส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของเขาอีกด้วย เช่น เมื่อเด็กเขียนภาพที่เกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัว เขาอาจจะแสดงอารมณ์ที่บิบบั่นแฉ้งไว้ด้วย

สรุปได้ว่า อิทธิพลด้านวัฒนธรรมอันประกอบด้วย สภาพสังคม อิทธิพลทางศิลปะจากสื่อรอบๆตัวและสภาพอารมณ์จิตใจของผู้เรียนแต่ละคนล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน

2.6 สภาพแวดล้อมกับการสร้างสรรค์ศิลปะ

วิรุณ ตั้งเจริญ(2539) กล่าวว่า วัยเด็กอาจจะเป็นวัยที่อยู่ในโลกที่ไม่กว้างขวางมากนัก แต่ประสบการณ์ที่เด็กสัมผัสกันนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเขา สิ่งต่างๆ ให้ทั้งการชื่นชมและการเรียนรู้ บ้าน โรงเรียน และสังคมในชุมชน คือประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่ง สภาพแวดล้อมที่ดีย่อมโน้มนำเด็กไปสู่ชีวิตที่ดีงามด้วย

ศิลป์ พีระศรี (การแสดงศิลปนานาชาติ, 2508) กล่าวถึงชีวิตที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมว่า “ประชาชนที่เกิดมาในแหล่งเสื่อมโทรมย่อมจะเติบโตมาในท่ามกลางความรู้สึกอันขมขื่น และไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์ใดๆ ทางศีลธรรม เพราะสิ่งแวดล้อมของเขาจากระเบียบ ขาดปัจจัยสำคัญที่จะให้มีความประพฤติดี ความไม่มีระเบียบก่อให้เกิดความไม่มีระเบียบ ก่อให้เกิดความเกลียดชัง ก่อให้เกิดความสิ้นหวัง และความบกพร่องทางจิตใจ ตรงกันข้าม ประชาชนที่ได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตมาในสิ่งแวดล้อมอันมีระเบียบ ในบ้านเมืองที่วางผังไว้เป็นอันดี มีถนนสะอาดสะอาด สองฝั่งถนนขนานไปด้วยอาคารที่สวยงามมีอุทยานประดับตกแต่งด้วยรูปปั้นหล่อสลัก มีน้ำพุและพิพิธภัณฑ์สถาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ย่อมจะผูกพันให้ค้ำค้ำเอาความงามเข้าไปตั้งแต่เยาว์วัย ความงามจะค่อยๆ สร้างประสาทรู้สึกทางสุนทรียภาพของเขาอย่างช้าๆ แต่ติดต่อไม่ขาดสาย เด็กที่ทำให้คุ้นเคยต่อการพบเห็นสิ่งประณีตสวยงามนั้น ต่อไปก็จะกลายเป็นของจำเป็นต่อชีวิตของเด็ก ผลลัพธ์อันน่าพิศวง ซึ่งความงามอยู่เหนือธรรมชาติของเราก็คือ ทำให้ความคิดของเราประณีตสุขุมขึ้น”

แม้ความคิดข้างต้นจะมุ่งเป้า หมยโมไปสู่คุณค่าความงามทางศิลปะ แต่จริงๆ แล้วความประณีต ความเป็นระเบียบ และความงามก็คือสิ่งที่เป็นไปได้ในสรรพสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา ทั้งธรรมชาติ วัตถุ และการใช้ชีวิตร่วมกัน ถ้าเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็กก็เป็นสภาพแวดล้อมทั้งที่บ้าน โรงเรียน และในชุมชน

การที่เด็กได้ใช้ชีวิตอยู่กับสภาพแวดล้อมที่ดีงาม นอกจากจะหล่อหลอมความดีงามแล้ว ยังมีผลไปถึงศิลปะของเด็กที่จะแสดงออกให้เห็นความดีงามอีกด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าสภาพแวดล้อมเลวร้ายไว้ด้วยก็ได้ การกล่าวเช่นนี้อาจจะสรุปรวมมากเกินไป เพราะโดยชีวิตจริงแล้ว ความคิดและการแสดงออกของเด็ก มีตัวแปร และเงื่อนไขอีกมากมายหลายอย่าง ในอันที่จะผลักดันให้เกิดบุคลิกภาพ โดยส่วนรวมของเด็กแต่ละคน

ห้องเรียนกับการแสดงออกทางศิลปะ

สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็กที่แคบลงมาอีก คือสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนที่ดีเยี่ยมเป็นส่วนหนึ่งของแรงกระตุ้นที่จะช่วยให้เด็กสร้างสรรค์ศิลปะเป็นอย่างดีด้วย นักการศึกษาสนใจกับการสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนกันเป็นพิเศษ เพราะถือว่าการจัดสภาพห้องเรียนที่ดีคือการสร้าง “สิ่งเร้า” ที่ดีนั่นเอง สิ่งเร้าจะเป็นตัวเรียกร้องและผลักดันให้เกิดความกระหายที่จะเรียนรู้ หรือแสดงออกในทางศิลปะ ซึ่งการกล่าวถึงสิ่งเร้า

ภายนอกนี้จะอยู่นอกเหนือจากความพร้อมส่วนตัวของเด็กแต่ละคน ซึ่งพอจะสรุปความสำคัญของสิ่งเราได้ดังนี้คือ

เมื่อเด็กกลุ่มหนึ่งชื่นชมกับธรรมชาติ เด็กแต่ละคนจะมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ผิดแผกกันออกไป บ้างสนใจต้นไม้ บ้างสนใจโชคหิน บ้างสนใจ สภาพส่วนร่วมทั้งหมด บ้างสนใจทุ่งหญ้า นอกจากความสนใจที่แตกต่างกันนี้ เด็กยังมีการรับรู้ที่ต่างกันด้วย บางคนรับรู้รูปทรงและรายละเอียดได้มาก บางคนรับรู้เอกภาพโดยรวมได้ดี บางคนรับรู้เพียงรูปทรงง่าย บางคนรับรู้เอกภาพโดยรวมได้ดี บางคนรับรู้เพียงรูปทรงง่าย ความแตกต่างที่ต่อเนื่องกันนี้ เมื่อเด็กจะสร้างสรรค์ศิลปะความแตกต่างทางด้านอารมณ์เฉพาะตัว ทั้งอารมณ์เก็บกด ความรุนแรง นุ่มนวล ใฝ่ฝัน อ่อนแอ จะมีผลไปสู่การ แดส ออกิพแตกต่างกัน ผิดแผกกันไปตามบุคลิกภาพและความต้องการของเด็กแต่ละคน เด็กอาจจะเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่ต่างกัน แสดงออกด้วยเทคนิคที่ต่างกัน ด้วยความแตกต่างเฉพาะบุคคลหลายขั้นตอนเช่นนี้ งานศิลปะที่เด็กแสดงออกจึงมีแบบแผนเฉพาะตัวที่สะท้อนความแตกต่างทางเอกภาพของเด็กแต่ละคนโดยเฉพาะ

การแสดงผลงานที่แตกต่างกัน

เมื่อเราดูผลงานภาพเขียนของเด็กโดยทั่วไปแล้ว เราจะพบลักษณะ โดยส่วนรวมที่คล้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะที่แสดงออกอย่างอิสระเรียบง่าย และแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาไม่ อ้อมค้อม ศิลปินสมัยใหม่ที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น คลี (Paul Klee), ดูบัฟเฟต์ (Jean Dubuffet) สนใจกับภาพเขียนของเด็กๆ มาก และยอมรับว่าศิลปะเด็กใน “ศิลปะบริสุทธิ์” ในแง่ที่ว่า เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ จริงใจ และบริสุทธิ์ ไม่สนใจกับทฤษฎีทางศิลปะ ไม่สนใจกับอิทธิพลทางศิลปะ และไม่ได้หวังผลใด ๆ ทั้งสิ้น ทำให้ศิลปะของเด็กให้ความรู้สึกสดใสน่าประทับใจ และศิลปินสมัยใหม่เหล่านั้นก็รับอิทธิพลภาพเขียนของเด็กทางด้านรูปแบบไว้ด้วย

ในความคล้ายกันที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น เมื่อพิจารณาถึงการแสดงออกทางด้านรูปแบบ จะพบข้อแตกต่างกันในข้อปลีกย่อยหลายด้านคือ

1. รายละเอียด เนื่องจากการรับรู้ของเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน การบันทึกหรือสะท้อนสภาพแวดล้อมเป็นงานศิลปะ จึงขึ้นอยู่กับสภาพการรับรู้ที่สัมพันธ์กับความสนใจของเด็กแต่ละคน เช่น เมื่อเด็กหลายคนมองสนามฟุตบอล เขาอาจจะรับรู้ว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยม รับรู้ส่วนละเอียดที่เป็นต้นหญ้า เสาประตู เส้น หรือรับรู้ถึงสนามหญ้าสีเขียวกว้างขวางก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงพบว่าภาพเขียนของเด็กมีรายละเอียดบนพื้นภาพแตกต่างกันออกไป

2. เรื่องราว การแสดงออกที่แตกต่างกันทางด้านเรื่องราวในที่นี้หมายถึงสิ่งที่เด็กนำเรื่องราวต่างๆ มาสร้างเป็นผลงานศิลปะ เช่น อาจจะแสดงรูปวัตถุ แสดงเหตุการณ์ต่างๆ แสดงจินตนาการ แสดงความทรงจำ เป็นต้น ความสนใจและความต้องการของเด็กจะแตกต่างกันออกไป แม้ในข้อคิดใจที่เป็นวัตถุกลุ่มเดียวกันหรือเหตุการณ์เดียวกัน การเสนอความคิด และการเลือกแง่มุมก็ต่างกันด้วย

3. **ลี** ในแง่ภาพเขียนของเด็ก ลีจะเป็นสื่ออันสำคัญยิ่งในการแสดงออก เด็กจะตัดสินใจเลือกใช้สีอย่างรวดเร็ว และระบายอย่างคล่องแคล่ว เลือกระบายด้วยกลุ่มสีที่เขาารู้สึกว่าสวยงามและกลมกลืนกันได้ แม้จะเป็นสีสดใส่ก็คำจะเป็นสีที่ตัดกันอย่างสนุกสนาน เด็กแต่ละคนมีรสนิยมหรือความชื่นชอบกลุ่มสีเฉพาะตัวต่างกัน นอกจากนี้ การเขียนหรือระบายก็หนักเบาหรือซับซ้อนต่างกันด้วย

4. **ความซับซ้อน** ความแตกต่างทางด้านความซับซ้อนของรูปแบบ ก็จะพบได้ในงานศิลปะของเด็กแต่ละคน ความซับซ้อนในที่นี้หมายถึงความซับซ้อนมากน้อยของการจัดรวมส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความซับซ้อนมากน้อยของรูปทรง พื้นผิว มิติ ปริมาตร มวล บริเวณ ว่าง ริว รอย ฯลฯ ซึ่งความแตกต่างกันในแง่นี้จะพบเห็นได้ ยิ่งถ้าเราได้สังเกตและติดตามการสร้างสรรค์ของแต่ละคนจะพบลักษณะเฉพาะตัวเด่นชัดขึ้น

5. **คุณภาพ** หมายถึง ความสมบูรณ์มากน้อยของผลงานศิลปะแต่ละชิ้น ซึ่งคุณภาพผลงานศิลปะของเด็กจะต้องไม่ใช่แบบแผนทั้งหมดของงานศิลปะผู้ใหญ่ งานศิลปะเด็กควรจะเป็นแบบแผนเฉพาะของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นจัดองค์ประกอบ การแก้ปัญหาทางมิติ การใช้สี ลักษณะการแสดงออก นอกจากนี้ คุณภาพงานศิลปะของเด็กยังต้องรวมถึงคุณภาพทางการสร้างสรรค์จินตนาการ อิศรภาพ และความรู้สึกที่สัมพันธ์กับรูปแบบอีกด้วย ซึ่งเราจะพบข้อแตกต่างทางด้านคุณภาพได้อย่างดี

สรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมในห้องเรียนนั้นจัดเป็นประสบการณ์ที่สำคัญต่อผู้เรียนทั้งทางด้านกายภาพคือ การจัดแต่งสถานที่ นอกจากนี้ยังรวมถึงการแสดงออกทางผลงานศิลปะที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคนล้วนเป็นสิ่งที่ผู้เรียนซึมซับจากสภาพแวดล้อมรอบๆตนเองอีกด้วย

2.7 จิตวิทยาการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการแสดงออกของผู้เรียน

สำหรับแนวคิดและแนวทฤษฎีของนักจิตวิทยาที่สำคัญนั้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางด้านการสอนศิลปะศึกษาจะมีแนวคิดในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การเสริมแรง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมแรง

หลักการเสริมแรงได้แนวคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้ การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (operant conditioning) ของ Skinner (1953) ซึ่งได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น โดยเน้นถึงผลกรรมที่ได้รับหลังจากแสดงพฤติกรรม การที่อินทรีย์เกิดการเรียนรู้ว่าการแสดงพฤติกรรมอะไร ในสถานการณ์แล้วจะได้รับผลกรรมอย่างไร นั่นถือว่าการเรียนรู้เงื่อนไขผลกรรม ดังนั้นในการปรับพฤติกรรมโดยการนำความคิดจากทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำประยุกต์ใช้นั้น จะเน้นที่เงื่อนไขผลกรรมเป็นสำคัญ ซึ่งเงื่อนไข

ผลกรรมสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ เงื่อนไขการเสริมแรง (contingency of reinforcement) และเงื่อนไขการลงโทษ (contingency of punishment) โดยที่เงื่อนไขการเสริมแรง หมายถึง การที่อินทรีย์แสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นหลังจากได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ และเงื่อนไขการลงโทษหมายถึง การที่อินทรีย์ได้รับสิ่งไม่พึงพอใจ หรือถูกถอดถอนสิ่งที่พึงพอใจหลังจากแสดงพฤติกรรม และทำให้ความถี่ของพฤติกรรมนั้นลดลง

1.1 ประเภทของการเสริมแรง

Kazdin (2001) ได้แบ่งประเภทของการเสริมแรงออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การเสริมแรงบวก (positive reinforcement) คือ การที่มีพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งเพิ่มขึ้นหลังจากที่ได้รับตัวเสริมแรงบวก (positive reinforcer)

2) การเสริมแรงลบ (negative reinforcement) คือ เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมได้ ซึ่งพฤติกรรมนี้จะเพิ่มขึ้น โดยอาจเกิดจากการหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงเหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจ (aversive event) สิ่งเร้าที่อินทรีย์ไม่พึงพอใจนั้นเรียกว่า ตัวเสริมแรงลบ (negative reinforcer)

นอกจากนี้ตัวเสริมแรงไม่ว่าจะเป็นตัวเสริมแรงบวกหรือตัวเสริมแรงลบ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องวางเงื่อนไข (unconditioned reinforcer) ได้แก่ ตัวเสริมแรงที่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงด้วยตัวมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากสามารถสนองความต้องการทางชีวภาพของอินทรีย์ หรือมีผลต่ออินทรีย์โดยตรง

2) ตัวเสริมแรงที่ต้องวางเงื่อนไข (conditioned reinforcer) ได้แก่ ตัวเสริมแรงที่ไม่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงอยู่ในตัวเอง แต่เมื่อคู่กับตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องการวางเงื่อนไขบ่อยครั้งเข้าก็จะทำให้ตัวเสริมแรงนั้นมีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงขึ้นมาได้

ประเภทของตัวเสริมแรงบวกที่ใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป มีดังนี้ (Kazdin, 2001)

1) อาหารและสิ่งที่ใช้บริโภคได้ (food and other consumables) เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ลูกกวาด

2) ตัวเสริมแรงทางสังคม (social reinforcers) เช่น คำชม ความสนใจ หรือการสัมผัส รวมทั้งการแสดงออกทางสีหน้า เช่น การยิ้ม การสบตา

3) การใช้กิจกรรมที่ชอบกระทำที่สุด (high-probability behaviors) หรือที่เรียกว่าหลักของฟรีแมค (premack principle) มาเสริมแรงให้กระทำการที่ชอบน้อยที่สุดหรือน้อยกว่า

4) การให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำซึ่งทำให้รู้ว่าตนได้ทำพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือเป็นที่ต้องการ

1.2 หลักในการใช้การเสริมแรงบวก

หลักในการใช้การเสริมแรงบวกอย่างมีประสิทธิภาพนั้น Kazdin (1977) เสนอว่า

1 การเสริมแรงนั้นจะต้องให้การเสริมแรงทันทีที่พฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้น (delay of reinforcement) โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่เป็นทักษะใหม่ เพราะจะทำให้อินทรีย์เกิดการเรียนรู้ได้เร็วกว่าการทิ้งช่วงเวลาของการเสริมแรงให้นานออกไป

2) ตัวเสริมแรงที่ให้อาจต้องมีขนาดและจำนวนมากพอแก่ความต้องการ (magnitude or amount of reinforcement) ยังมีจำนวนมากยิ่งทำให้ความถี่ของพฤติกรรมมากขึ้น แต่ตัวเสริมแรงบางชนิดก็มีข้อจำกัด คือ ถ้าให้เป็นจำนวนมากอย่างไม่มีขอบเขตแล้ว อาจกลายเป็นตัวเสริมแรงที่หมดคุณสมบัติในการเป็นตัวเสริมแรง เช่น อาหาร น้ำ คำชมเชย

3) ใช้ตัวเสริมแรงที่มีคุณภาพหรือชนิดที่บุคคลต้องการ (quality or type of the reinforcement) ซึ่งคุณภาพของตัวเสริมแรงจะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคลที่มีต่อตัวเสริมแรงนั้น คือถ้าบุคคลมีความพอใจในตัวเสริมแรงมาก ก็จะทำให้ตัวเสริมแรงมีคุณภาพสูงและก่อให้เกิดพฤติกรรมได้มาก แต่ถ้าหากบุคคลมีความพึงพอใจในตัวเสริมแรงน้อยคุณภาพของตัวเสริมแรงก็น้อยลง และมีผลต่อพฤติกรรมน้อยลง

4) การใช้ตารางการเสริมแรง (schedules of reinforcement) ในกรณีที่ต้องการให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ควรจะให้การเสริมแรงทุกครั้งที่เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์เกิดขึ้น และการใช้ตารางการเสริมแรงแบบทุกครั้งจะทำให้อัตราการเกิดพฤติกรรมสูงกว่าการเสริมแรงแบบเป็นครั้งคราว แต่การเสริมแรงแบบครั้งคราวเมื่อถูกหยุดยั้งการให้การเสริมแรง จะมีความคงอยู่ของพฤติกรรมได้มากกว่าการเสริมแรงแบบทุกครั้ง ตารางการเสริมแรงแบ่งได้เป็น

1. การเสริมแรงแบบทุกครั้ง (continuous reinforcement : CRF) เป็นการให้การเสริมแรงทุกครั้งที่เกิดพฤติกรรมเป้าหมาย

2. การเสริมแรงแบบครั้งคราว (intermittent reinforcement) อาจเป็นการให้การเสริมแรงตามช่วงเวลา หรือตามจำนวนครั้งของการเกิดพฤติกรรม แบ่งเป็น 4 ลักษณะคือ

2.1 การเสริมแรงตามช่วงเวลาที่แน่นอน (fixed interval schedules : FI) เป็นการให้การเสริมแรงเมื่อแสดงพฤติกรรมเป้าหมายครั้งแรกเมื่อครบช่วงเวลาที่กำหนดไว้

2.2 การเสริมแรงตามช่วงเวลาที่ไมแน่นอน (variable interval schedules :VI) เป็นการให้การเสริมแรงเมื่อแสดงพฤติกรรมเป้าหมายครั้งแรกเมื่อครบช่วงเวลาที่กำหนดที่ไมแน่นอน

2.3 การเสริมแรงตามจำนวนครั้งที่แน่นอน (fixed ratio schedules : FR) เป็นการให้การเสริมแรงเมื่อแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้ครบจำนวนครั้งที่แน่นอนที่กำหนดไว้

2.4 การเสริมแรงตามจำนวนครั้งที่ไมแน่นอน (variable ratio schedules : VR) เป็นการให้การเสริมแรงเมื่อแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้ครบจำนวนครั้งที่กำหนดไว้โดยไม่แน่นอน

ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้การเสริมแรงตามจำนวนครั้งที่ไม่น่าแน่นอน เนื่องจากกลุ่มตัวอย่าง จะไม่ทราบว่าต้องแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือคะแนนทดสอบการอ่านออกเสียงและการอ่านจับใจความ ให้ได้คะแนนสูงขึ้นกี่ครั้งจึงจะได้รับการเสริมแรง จึงมีความตั้งใจในการทำคะแนนในการทดสอบแต่ละครั้งให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ (Burhus F. Skinner, 1904) ยังได้กล่าวถึงการเสริมแรงทางบวกต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์มีหลักคือ 1. การให้ความใส่ใจของครู เช่น การให้ความใส่ใจ การยอมรับ การยกย่อง การให้ตัวเสริมแรงอื่นๆ 2. การเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่ชอบและเกิดมากกว่า 3. การแต่งพฤติกรรม เช่น การให้มีส่วนร่วมกับเพื่อนในการทำงานและทำกิจกรรม

สรุปได้ว่า การเสริมแรงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนสามารถใช้ในการกำหนดเงื่อนไขในการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนก่อนที่จะเริ่มการจัดการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนกระทำตามเงื่อนไขที่วางไว้เพื่อจะได้ในสิ่งที่ผู้เรียนต้องการ

2. การเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ ดังนี้
 คิมเบลและการ์เมอซี (Kimble and Garmezy) กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝนเมื่อได้รับการเสริมแรง มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิกริยาสะท้อน (Reflex) เช่น การกระพริบตามเมื่อผงเข้าตา หรือ วุฒิภาวะ เป็นต้น”

ฮิลการ์ดและเบาวอร์ (Hilgard and Bower) กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณ ฯลฯ หรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พืชของยา เป็นต้น”

ครอนบัค Cronbach, 1977 สรุปว่า การเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้ประสบมา

เพรสซี่ โรบินสัน และเฮอร์ร็อค (Pressee, Bobinson and Horrock 1959) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตนเพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่างๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้”

แกรี และคิมมิงส์เลย์ (Garry and Kingsley) อธิบายว่าลักษณะของการเรียนรู้มี 3 ประการคือ

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ เพราะมีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ
2. การเรียนรู้เกิดจาก การพยายามตอบสนองหลายรูปแบบ เพื่อบรรลุถึง

เป้าหมาย คือการแก้ปัญหา

3. การตอบสนองจะต้องกระทำจนเป็นนิสัย
- เมดนิค (Mednick) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
2. การเรียนรู้เป็นผลจากการฝึกฝน
3. การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรจนเกิดเป็นนิสัยมิใช่การ
4. เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราว

การเรียนรู้ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง แต่ทราบจากการกระทำที่เป็นผลจากการเรียนรู้ การเรียนรู้หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ หรืออุบัติเหตุ หรือพิษยาต่าง ๆ หรืออุบัติเหตุ หรือความบังเอิญ

บลูม (Bloom, 1976) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กเกิดการเรียนรู้ว่า ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ก็ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ
3. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และเกิดความรู้สึกร่างกาย ค่านิยม ความสนใจด้วยแล้ว ได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เช่น การใช้มือ เป็นต้น

ธรรมชาติการเรียนรู้

ครอนบัค (Cronbach, 1977) อธิบายถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ เป็นกระบวนการชนิดหนึ่งประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของผู้เรียน (Goal) หมายถึง สิ่งที่ผู้เรียนต้องการหรือสิ่งที่ผู้เรียนมุ่งหวัง การเรียนอย่างไม่มีจุดหมาย คือ ไม่ทราบว่าเรียนไปทำไมย่อมจะไม่บังเกิดผลดีขึ้นได้ ครูควรชี้ให้ ผู้เรียนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย ในกรณีเรียนวิชาต่าง ๆ ว่าคืออะไร เพื่ออะไร

2. ความพร้อม (Readiness) เป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเรียนหรือผู้เรียนแต่ละคน หมายรวมถึงวุฒิภาวะของผู้เรียนด้วย คนที่มีความพร้อมจะเรียนได้ดีกว่าทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน จึงควรสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับนักเรียนเพื่อให้เขาพร้อมที่จะเรียนได้

3. สถานการณ์ (Situation) หมายถึง สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทำต่อผู้เรียน เช่น วิธีการเรียนการสอน สถานการณ์ต่าง ๆ ฯลฯ คนหรือสัตว์จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้เข้าไปมีประสบการณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริง

4. การแปลความหมาย (Interpretation) เป็นการศึกษาหาช่องทางในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่เพื่อเข้าไปสู่จุดมุ่งหมาย หรือการวางแผนการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยพิจารณานำสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ การจะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นอาจมีหลายวิธี และอาจจะมีวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดที่คนจะเลือกวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการแปลความหมายเป็นสำคัญ

5. ลงมือกระทำ (Action) เมื่อแปลสถานการณ์แล้ว ผู้เรียนจะลงมือตอบสนองสถานการณ์หรือสิ่งเร้าในทันที การกระทำนั้นผู้เรียนย่อมจะคาดหวังว่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้เขาบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

6. ผลที่ตามมา (Consequence) หลังจากตอบสนองสิ่งเร้าหรือสถานการณ์แล้ว ผลที่ตามมาคือ อาจจะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย จะเกิดความพอใจ (Confirm) ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จย่อมไม่พอใจ ผิดหวัง (Contradict) ถ้าประสบผลสำเร็จก็จะเป็นแรงจูงใจให้ทำกิจกรรมอย่างเดิมอีก ถ้าไม่บรรลุจุดมุ่งหมายอาจหมดกำลังใจ ท้อแท้ที่จะตอบสนองหรือทำพฤติกรรมต่อไป

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Contradict) ซึ่งจะกระทำใน 2 ลักษณะ คือ ปรับปรุงการกระทำของตนใหม่เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยย้อนไปพิจารณาหรือแปลสถานการณ์หรือสิ่งเร้าใหม่ แล้วหาวิธีกระทำพฤติกรรมที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางให้ได้ อีกประการหนึ่งอาจเลิกไม่ทำกิจกรรมนั้นอีก หรืออาจจะกระทำซ้ำ ๆ อย่างเดิมโดยไม่เกิดผลอะไรเลยก็ได้

องค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้

มิลเลอร์ (Millre, 1983) กล่าวว่า การเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ ในทางจิตวิทยา ดังต่อไปนี้

1. แรงขับ (Drive) เกิดขึ้นเมื่ออินทรีย์ (Organism) ขาดสมดุล เช่น ขาดอาหาร ขาดน้ำ ขาดการพักผ่อน ภาวะเหล่านี้จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมเพื่อปรับให้อินทรีย์อยู่ในสภาพสมดุลอย่างเดิม แรงขับมีอยู่ ๒ ประเภท คือ

1.1 แรงขับพื้นฐาน (Primary Drive) เกิดเนื่องจากความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เป็นความต้องการทางร่างกายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พร้อม ๆ กับการมีชีวิตของคน

1.2 แรงขับที่เกิดจากการเรียนรู้ (Secondary Drive) เกิดขึ้นภายหลัง เป็นความต้องการทางสังคม เช่น ความรัก ฐานะทางสังคม ความมั่นคงปลอดภัย

2. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงกิจกรรมโต้ตอบออกมา เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมตอบสนองของร่างกาย

3. การตอบสนอง (Response) เป็นพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่อินทรีย์แสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้าไปเร้า

4. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการทำให้สิ่งเร้าและการตอบสนองมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อนักเรียนทำเลขถูกก็เสริมแรงโดยให้รางวัล การเสริมแรงนี้จะทำให้นักเรียนอยากเรียนในคราวต่อไป

ทิโมทีร์ (Timothy, 1991) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเกิดความอยากที่จะเรียนรู้ว่า กลวิธีที่ครูระดับประถมศึกษาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อจูงใจนักเรียนในเวลาหนึ่งชั่วโมงมีประมาณ 10 กลวิธี และนอกจากนั้นยังได้พบว่าครูที่เริ่มทำการสอนใหม่ๆ มีการใช้กลวิธีจูงใจที่สำคัญคือ การให้รางวัลและการลงโทษถึง 58% รองลงมาคือ การให้ความใส่ใจและให้ความสำคัญ 27% ถัดมาคือ การให้ตัวอย่างจริงที่สัมพันธ์กับนักเรียน 8% และการสร้างความมั่นใจ 7% ตามลำดับ

ซูซีพ อ่อน โคนสูง (2518) กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อยที่สุด 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. แรงจูงใจ (Motive) ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ร่างกายย่อมมีความต้องการต่าง ๆ เมื่อใดที่ร่างกายเกิดความต้องการหรือเกิดความไม่สมดุลขึ้น จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้นภายในอินทรีย์ผลักดันให้สิ่งที่หายไปนั้นมา ให้ร่างกายอยู่ในภาวะพอดี แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ เพราะเป็นตัวจักรสำคัญหรือเป็นต้นตอที่แท้จริงของพฤติกรรม

2. สิ่งจูงใจ (Incentive) สิ่งจูงใจเป็นสิ่งที่ลดความเครียด และนำไปสู่ความพอใจ นักจิตวิทยาเชื่อว่า สิ่งจูงใจจะเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของการเรียนรู้เขาถือว่าแรงจูงใจซึ่งถือว่าเป็นภาวะภายในของอินทรีย์และกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นจากสิ่งจูงใจทั้งสิ้น

3. อุปสรรค (A Barrier or Block) นับเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้ เพราะอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางย่อมทำให้เกิดปัญหา การที่ผู้เรียนเกิดปัญหาจะทำให้ผู้เรียนพยายามทำซ้ำ ๆ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อจะฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไปสู่เป้าหมายให้ได้

4. กิจกรรม (Activity) กิจกรรมหรือการตอบสนองของอินทรีย์ เป็นส่วนที่จะทำให้เราทราบว่าใครเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ซ้ำหรือเร็วอย่างไร และเป็นสิ่งที่อาจใช้อ้างอิง (Infer) ไปถึงความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจที่ซ่อนเร้นอยู่ เราจะสังเกตเห็นว่าคนเรามักจะชอบประกอบกิจกรรม ที่นำความสำเร็จ หรือความพอใจมาให้ซ้ำ ๆ อยู่เสมอ แม้ว่าจะไม่เจอปัญหาใหม่ ๆ ส่วนกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ไม่เคยนำความสำเร็จมาให้ นั่นมักจะหลีกเลี่ยง

4. การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้

ระพีพันธ์ ฉายวิมล (2545) ได้กล่าวถึงการสร้างแรงจูงใจ

แรงจูงใจนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ แรงจูงใจมีผลต่อการเรียนรู้ประกอบด้วย

1. แรงจูงใจปฐมภูมิ (Primary Motives) หมายถึง แรงจูงใจทางร่างกาย ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากความต้องการทางร่างกายโดยเฉพาะ เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ ความต้องการการพักผ่อน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากความต้องการของร่างกายทั้งสิ้น

2. แรงจูงใจทุติยภูมิ (Secondary Motives) หมายถึง แรงจูงใจทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ เช่น ความต้องการที่จะให้คนอื่นรัก ต้องการที่จะเป็นที่ยอมรับของสังคม ต้องการที่จะมีชื่อเสียง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดความต้องการขึ้นมา บุคคลจะมีการเรียนรู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง คือ ถ้าต้องการจะมีชื่อเสียงเด่นในสังคมบางคน จะทำความดี บางคนจะสร้างฐานะให้ร่ำรวย บางคนตั้งใจเรียนและพยายามแสดงตัวออกในสังคม เป็นต้น

ในการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตาม ถ้าผู้เรียนมีความรู้สึกรักเรียน เต็มใจและพร้อมที่จะเรียนแล้ว นั่นแสดงว่าผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเห็นผลก็คือ ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันถ้าบุคคลใดก็ตามมีความพร้อมที่จะเรียน แต่ไม่ได้เรียนดังปรารถนา หรือแม้แต่สถานการณ์ที่จะเรียนนั้น ไม่มีความพร้อมก็อาจจะทำให้ผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการที่จะเรียน ดังนั้น แรงจูงใจในการเรียนรู้จึงเกิดจากสาเหตุ 2 ประการคือ แรงจูงใจเนื่องมาจากผู้เรียน และแรงจูงใจอันเป็นผลเนื่องมาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักที่จะเรียนมากน้อยเพียงใด

5. ความเหนื่อยล้ากับการเรียนรู้

บุคคลใดก็ตามที่เกิดความเหนื่อยล้าขึ้น ย่อมจะทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ก็เกิดขึ้นได้ยาก แม้ว่าบุคคลนั้นมีความตั้งใจจริงที่จะเรียนรู้ หรือมีความพากเพียรและใช้ความพยายามมากเท่าใด ก็ไม่สามารถให้การเรียนรู้ในสิ่งนั้น ๆ ประสบ

ผลสำเร็จได้ นั่นอาจจะเป็นสาเหตุเนื่องมาจากบุคคลได้ใช้ “พลัง” ที่มีอยู่ภายในร่างกายไปจนหมดสิ้นแล้วก็ได้

ความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้น อาจจะมีสาเหตุเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ

1. ความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากร่างกาย การที่ร่างกายใช้พลังงานมาก เช่น การออกกำลังกายจนเหนื่อย การที่บุคคลมีสุขภาพทางร่างกายไม่สมบูรณ์เกิดความเจ็บป่วยได้บ่อยครั้ง แม้แต่การขาดสารอาหารที่มีคุณค่าต่อร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารอาหาร 5 หมู่ คือ โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน เกลือแร่ และน้ำ จะทำให้บุคคลนั้นเหนื่อยล้าได้ง่าย

2. ความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากสภาพทางจิตใจ รวมทั้งความเหนื่อยล้าอันเป็นผลเนื่องมาจากการทำงานของสมอง นับว่ามีผลต่อการเรียนรู้มาก จะเห็นได้ว่าเป็นการเรียนรู้สิ่งใดก็ตาม ถ้าผู้เรียนมีความรู้สึกเบื่อหน่าย เหนื่อยหน่ายต่อการเรียน ไม่อยากรับรู้สิ่งใหม่ ๆ แล้ว การที่จะเรียนรู้นั้นย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยความยากลำบาก เพราะสภาพทางจิตใจไม่ยอมสู้กันเอง

ด้วยเหตุนี้ บุคคลใด ๆ ก็ตามที่เกิดความรู้สึกเหนื่อย ไม่ว่าจะเป็ความเหนื่อยทางกายหรือทางใจ หรือมีความรู้สึกเหนื่อยทางสมอง เพราะเหตุที่ใช้สมองมากเกินไป เช่น คิดรำราคิดคำนึง ฯลฯ สมองอย่างยั้งที่ต้องการพักผ่อนเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมกับการเรียนรู้ต่อไป

ความตั้งใจและความสนใจที่จะเรียนรู้

ในการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตาม ถ้าผู้เรียนขาดความตั้งใจ ขาดความสนใจในการที่จะเรียนรู้แล้ว จะทำให้ผู้เรียนรู้ไม่ดีเท่าที่ควร ในบางครั้งการเรียนรู้นั้น ๆ อาจจะเกิดได้ช้ามากหรือจะไม่เกิดการเรียนรู้เลยก็ได้ ฉะนั้นการที่ผู้เรียนจะเรียนรู้สิ่งใดให้ได้ผลดี จึงควรต้องเริ่มมาจากความตั้งใจและความสนใจที่อยากจะเรียนรู้ในสิ่งนั้น ๆ

ลักษณะของความสนใจที่จะเรียนรู้ นั้น มีลักษณะดังนี้

1. ความสนใจที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากความสำเร็จ ในบางครั้งถ้าผู้เรียนประสบผลสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงครั้งเดียว ย่อมมีผลทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ มีความสนใจในงานแบบนั้นมากยิ่งขึ้น ในที่สุดผู้เรียนย่อมเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ด้วยความตั้งใจที่จะทำอย่างจริงจัง

2. ความสนใจที่เป็นผลเนื่องมาจากความต้องการ ถ้าบุคคลเกิดความต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะทำให้ผู้นั้นสนใจในสิ่งนั้น และมีผลทำให้บุคคลนั้นมีความตั้งใจจริงที่จะเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ เพราะบุคคลจะมีการเรียนรู้เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนปรารถนา

3. ความสนใจที่เป็นผลเนื่องมาจากความสามารถของบุคคล หรือความสนใจที่จะเกิดจากพรสวรรค์ที่แต่ละบุคคลมีอยู่ ลักษณะความสนใจเช่นนี้ ทำให้บุคคลมีความตั้งใจในการเรียนรู้สิ่งนั้น ได้เป็นอย่างดี และถ้ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นจะปรากฏว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

สภาพการณ์ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้

ในการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตาม ถ้าผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่มองดูสมจริง ย่อมทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เช่น การหัดขับรถ ถ้าเราเพียงแต่บอกวิธีการ โดยที่ไม่ให้ผู้เรียนได้ทดลองขับด้วยตนเอง ผลก็คือทำให้ผู้เรียนในสภาพการณ์ที่ไม่เหมาะสมดังนั้นวิธีการที่ให้กับผู้เรียนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ควรจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่รัดกุมให้มากที่สุด

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า การที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี หรือไม่นั้น จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เป็นต้นว่า

1. ความพร้อมของบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องของการบรรลุดีภาวะ และมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ นั้น ๆ
2. ทักษะ ผู้เรียนควรอย่างยิ่งที่จะต้องมิตักษะคติในทางบวกมากกว่าทักษะคติในทางลบต่อสิ่งที่จะเรียน เพราะการที่มีความรู้สึกไม่ชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วย่อมทำให้การเรียนรู้ของเราไม่ดีเท่าที่ควรได้ง่าย
3. การฝึกหัด ย่อมเป็นสิ่งทีเน้นอนว่า ในการเรียนรู้ใด ๆ ก็ตาม ถ้ามีการเรียนรู้โดยการฝึกหัด หมั่นทบทวนบ่อยครั้งย่อมทำให้ผู้เรียนจดจำสิ่งนั้น ๆ ได้นาน
4. การได้รับรางวัลและการลงโทษ ย่อมมีผลต่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น ในบางครั้งการได้รับรางวัลย่อมทำให้พฤติกรรมครั้งนั้นคงอยู่ ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้เรียนถูกลงโทษย่อมจะเรียนรู้ในการหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่จะก่อให้เกิดการถูกลงโทษได้
5. การรู้ผลของการเรียน เมื่อผู้เรียนรู้ผลของการเรียน ย่อมทำให้ผู้เรียนมีกำลังใจเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น เพราะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสปรับตัวต่อการเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

กระบวนการเรียนรู้

มูลลี (Mouley G.J.) ได้จัดลำดับขั้นของกระบวนการเรียนรู้เป็น 7 ขั้นด้วยกันดังนี้

1. แรงจูงใจ หมายถึง สภาพที่อินทรีย์เกิดความต้องการ หรืออยู่ในภาวะขาดสมดุลก็ จะทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจ เพื่อผลักดันให้เกิดพฤติกรรมมาเพื่อทดแทนภาวะการขาด หรือทำให้อินทรีย์อยู่ในภาวะสมดุล แรงจูงใจ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเบื้องต้น ในการเรียนรู้และเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทาง และความเข้มของพฤติกรรมให้เกิดขึ้น

2. เป้าหมาย หมายถึง สภาพต่อจากการที่บุคคลเกิดแรงจูงใจแล้ว บุคคลก็จะกำหนดเป้าหมาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าหมายจึงเป็นส่วนผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรม และนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ลักษณะเป้าหมายอาจแตกต่างกันบางคนอาจเป็นเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางสรีระ แต่บางคนอาจกำหนดเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมก็อาจเป็นได้

3. ความพร้อม สภาพความพร้อมของอินทรีย์ทางร่างกาย จิตใจ อวัยวะต่าง ๆ ในการเรียนรู้ รวมทั้งความเจริญเติบโตของร่างกาย แรงจูงใจ ความสนใจ ประสบการณ์เดิม เป็นต้น ซึ่งความพร้อมดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้จะช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้แตกต่างกัน บุคคลที่มีความพร้อมมากก็อาจเรียนรู้ได้ดี เป็นต้น

4. อุปสรรค หมายถึง การเผชิญกับสิ่งขวางกั้น หรือสิ่งสกัดกั้น ระหว่างพฤติกรรมกับเป้าหมาย ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมาย บุคคลจึงเกิดความเครียด ก็จะพยายามหาทางลดความเครียดลง หรือหาวิธีการแก้ปัญหา ลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้

5. การตอบสนอง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อแรงจูงใจ เป้าหมาย ความพร้อม หรืออุปสรรค ซึ่งอาจเริ่มด้วยการเลือกตอบสนองที่เหมาะสมหรือแก้ปัญหาให้ดีที่สุด และการตอบสนองจะเป็นแนวทางไปสู่เป้าหมาย

6. การเสริมแรง หมายถึง เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมตอบสนองแล้วได้รับผลย้อนกลับในทางที่ดี อาจเป็นรางวัลหรือการเสริมแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คำชมเชย ความพอใจ ความสำเร็จ ความก้าวหน้า หรืออื่น ๆ ก็จะทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมบ่อยครั้ง และมีความคงทนในการแสดงพฤติกรรม ดังนั้น การเสริมแรงจึงเป็นการให้ภายหลังจากแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และทำให้พฤติกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยและคงทน

7. การสรุปความเหมือน หมายถึง หลังจากผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายแล้วเขาสามารถสรุปกฎเกณฑ์หรือสถานการณ์การเรียนรู้ที่ประสบมา แล้วนำไปใช้ในสถานการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้ เป็นการขยายขอบเขตความรู้ได้กว้างขวางขึ้น

กาเย่ (Gagne, 1976) ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ออกเป็นขั้นต่างๆและให้ความหมายแต่ละขั้นตอนไว้ดังนี้

1. การจูงใจ หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจ อยากเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การที่ผู้เรียนตั้งเป้าหมายหรือมีความคาดหวังนั้นจะเป็นแรงจูงใจสำคัญยิ่งในการเรียนรู้ของบุคคล

2. ความสัมพันธ์ของการรับรู้กับความคาดหวัง หมายถึง การรับรู้เรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความคาดหวังของผู้เรียน เช่น ความตั้งใจ ซึ่งผู้เรียนจะเลือกการรับรู้ในสิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจของตน ซึ่งความตั้งใจเป็นรากฐานที่สำคัญๆ ในการเลือกรับรู้

3. การปรับขยายการรับรู้ หมายถึง การพยายามจัดสรรปรุงแต่งขยายการรับรู้ไว้เป็นความจำ ซึ่งมีทั้งการจำระยะสั้น ซึ่งอาจลืมได้ง่าย และความจำระยะยาว ซึ่งจำได้แม่นยำและนาน

4. การสะสมสิ่งที่เรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการเก็บรักษาหรือสะสมสิ่งที่ได้เรียนรู้ให้คงอยู่หรือกลายเป็นความจำระยะยาว ซึ่งสิ่งที่ได้เรียนรู้อาจเป็นความจำถาวร หรือบางอย่างอาจเลื่อนหายไปตามกาลเวลาหรือความรู้บางอย่างอาจสับสน เพราะได้รับสิ่งรบกวน

5. การระลึกได้ หมายถึง ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว เช่น กฎของการขยายตัวของวัตถุเมื่อได้รับความร้อน เป็นต้น

6. การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้หรือกฎเกณฑ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเรียนเรื่องสี่เหลี่ยม ก็สามารถนำไปใช้ในการแต่งภาพให้เหมาะสมได้

7. การแสดงพฤติกรรมตอบสนองการเรียนรู้ หมายถึง การที่ผู้เรียนรู้ได้แสดงออกถึงความรู้ความสามารถที่ได้เรียนรู้มา เช่น ผู้เรียนภาษาอังกฤษก็สามารถพูดเขียนภาษาอังกฤษได้ดี

8. การแสดงผลย้อนกลับ หมายถึง การแจ้งผลการเรียนรู้ให้ผู้เขียนได้ทราบ ทั้งนี้ เพื่อผู้เรียนจะได้เกิดกำลังใจหรือปรับตนเองให้ดีขึ้น การแจ้งผลย้อนกลับแก่ผู้เรียนพบว่า หากผู้เรียนได้ทราบผลการเรียนรู้เร็วเท่าใด ก็จะทำให้การเรียนรู้มีผลดีมากขึ้นเท่านั้น

ข้อความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาเหล่านี้คงจะพอทำให้เราสรุปได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกหลักทางจิตวิทยาการศึกษานั้นควรมีความเชื่อมโยงตั้งแต่การใช้การเสริมแรงเพื่อดึงดูดความสนใจให้กับผู้เรียน จากนั้นจึงเป็นกระบวนการเข้าใจและจัดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องที่จะสอนให้กับผู้เรียนกระบวนการต่อมาคือการสร้างแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะให้เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานเพื่อกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

3. เอกลักษณะท้องถิ่น

3.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเอกลักษณ์ท้องถิ่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “เอกลักษณ์” ว่าหมายถึง ลักษณะที่มีเหมือนกันหรือมีส่วนร่วมกัน ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Identity” เพราะฉะนั้นถ้าจะใช้กันตรงตามความหมายนี้ วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตนเองด้วยกันทั้งสิ้น

เกียรติกศักดิ์ อิชยานันท์ (2527) ได้ให้ความหมายของคำว่า “เอกลักษณ์” ไว้ว่า คำว่าเอกลักษณ์เป็นคำรวมของคำสองคำ คือคำว่า เอก ซึ่งแปลว่า หนึ่ง และ ลักษณะ คือ ลักษณะ ฉะนั้นคำว่า เอกลักษณะ จึงแปลว่า ลักษณะที่เป็นหนึ่ง สิ่งที่มีลักษณะที่เป็นหนึ่ง ลักษณะที่เป็น

หนึ่ง สิ่งที่มีลักษณะที่เป็นหนึ่งเมื่อรวมกันหลายๆสิ่ง หรือ หลายๆบุคคลจนเป็น “น้ำหนึ่งใจเดียวกัน” นั่นก็คือทุกคนมีใจร่วมกัน มีจุดรวมในสิ่งเดียวกันอันก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้นได้

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (2546) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติว่า ลักษณะที่เด่นของสังคมไทยและประชาชนชาวไทยซึ่งเมื่อรวมกันแล้วทำให้ประเทศไทยมีความแตกต่างจากประเทศอื่นๆทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยผลักดันให้ชาติไทยก้าวไกลไปข้างหน้าในขณะที่ยังสามารถดำรงความเป็นไทยอยู่ได้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ในประวัติศาสตร์ ถึงแม้จะได้รับอิทธิพลหรือการคุกคามจากภายนอกก็ตาม

ชะลูด นิ่มเสมอ (2531 :290) ได้อธิบายคำว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมว่า เป็นลักษณะเด่นชัดทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในงานศิลปะอาจโดยทางความคิด เรื่องราว หรือวิธีการที่สำคัญที่สุดคือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแฝงอยู่ ซึ่งในทางวัฒนธรรมสิ่งที่เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมต้องแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้วย

ธิดา สุบรรณาง (2544) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ว่าเป็นวัฒนธรรมย่อยในแต่ละชุมชนที่เรียกว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งส่งผลให้แต่ละชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน และลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีส่วนเกี่ยวพันและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมรวมของชาติ

กรมศิลปากร (2542) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึงวัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสังคมย่อยในสังคมไทย

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2543) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั่วไป สามารถมองเห็นได้จากพฤติกรรมผลงานทั้งหมดที่สร้างสรรค์เป็นความคิด ความเชื่อ ความรอบรู้ในการประกอบอาชีพและงานฝีมือช่าง

ประเวศ วะสี (2539) อ้างถึง ได้กล่าวถึงความหมายของ วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สะสมมาจากการปฏิบัติจริงและถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเกิดจากความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม คือความรู้กระแสวัฒนธรรม หรือความรู้ดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ถูกค้นพบ ลองใช้ ดัดแปลงและถ่ายทอดกันมาเป็นมรดกทางปัญญาของมนุษย์ที่มีค่ายิ่งนัก

ลักษณะของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ(2526) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรมว่าเป็นผลรวมแห่งผลิตผลทางปัญญา ซึ่งมนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อชีวิตที่ดีกว่าในสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่ล้อมรอบตัว รวมทั้งในสภาวะความเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการที่สังคมถ่ายทอดสืบมาแต่เริ่มต้นจนปัจจุบัน ผลรวมแห่งผลิตผลทางปัญญา สะท้อนออกเป็นสองรูปแบบ คือ วัตถุและจิตใจ หรือกายภาพและจิตภาพ

ศิลปวัฒนธรรม ในความหมายที่กว้างที่สุด กำหนดไว้ให้ได้แลเห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มีปรากฏอยู่ในโลก 2 ประเภท คือ ที่เกิดเอง และเป็นเองตามธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง กับประเภทที่สร้างขึ้น และปรับปรุงขึ้นโดยฝีมือมนุษย์สืบทอดกันมาตั้งแต่มนุษย์คนแรกๆของโลกซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรค์ ประดิษฐ์สิ่งต่างๆเพิ่มขึ้นจากธรรมชาติที่เป็นอยู่เพื่อความอยู่รอดของชีวิต เพื่อความสะดวกสบายของชีวิต และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ศิลปวัฒนธรรมในความหมายกว้างดังกล่าวนี้ จึงนิยามกันได้ว่า คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างและสะสมขึ้นไว้

วัฒนธรรม ในความหมายที่แคบกว่าย่อมจะต้องกำหนดขอบเขตของเรื่องราวที่มนุษย์สร้างขึ้น และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีพของคน วัฒนธรรมตามความคิดแนวนี้ก็คือ ธรรมเนียมที่ยังความเจริญวัฒนาถาวรให้แก่ตน และชุมชนของตน เป็นวิถีทางดำรงชีพของคนในสังคมหนึ่งๆ อันซึ่งพิสูจน์โดยการยอมรับกันแล้วว่ามีคุณค่า ความงาม และสืบทอดการปฏิบัติจนเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ในความหมายที่แคบกว่าลักษณะนี้ วิทยาศาสตร์ ไม่นับเนื่องเข้าอยู่ในขอบข่ายของวัฒนธรรม แต่ถ้าเมื่อใด ในสังคมใดใช้วิทยาศาสตร์เป็นวิถีชีวิตยึดเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีพโดยสมบูรณ์ ถึงกับกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของคนในสังคมนั้น วิทยาศาสตร์ก็จะต้องนับเนื่องเข้าเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นไปทันที

วัฒนธรรมของกลุ่มชนใด ย่อมเป็นของกลุ่มชนนั้นโดยเฉพาะ และโดยเหตุที่วัฒนธรรมนั้น เป็นปัญญา เป็นความคิดความงาม สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของกลุ่มนั้น จึงต้องถือเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมกันก่อนว่า ในเรื่องของวัฒนธรรมนั้น ไม่มี สูง-ต่ำ ใหญ่-น้อย ดี-เลว ดั้งเดิม-ทันสมัย หลวง-ราษฎร์ ร่ำรวย-ยากจน หรือ คำคู่เชิงเปรียบเทียบใดๆทั้งสิ้น วัฒนธรรมมีแต่ความเท่าเทียมกัน เป็นความดีโดยสมบูรณ์ของกลุ่มมนุษยชาติหนึ่งๆเท่านั้น วัฒนธรรมนั้นย่อมจะมีลักษณะเป็นการเฉพาะ ซึ่งมนุษย์กลุ่มหนึ่งๆสร้างและสั่งสมขึ้นไว้ เพื่อความอยู่รอดและความก้าวหน้าแห่งสังคมของตน เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ในภาวะแวดล้อมที่เป็นการเฉพาะ ลักษณะอันเป็นการเฉพาะของวัฒนธรรม จึงเรียกได้ว่าเป็น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งบรรพบุรุษของคนเผ่าไทยสร้างสรรค์และสั่งสมถ่ายทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน เพื่อรักษาและยังความสุขความเจริญให้แก่สังคมไทย อาจจะศึกษากันได้ทั้ง 2 รูปแบบ คือ

1. **เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ** ภาษา (วรรณกรรม) สถาปัตยกรรม (บ้านอยู่อาศัยและอาคารสถานต่างๆ ประติมากรรม) จิตรกรรม (ศิลปกรรม) ศิลปะการแสดง (โขน ละคร-ดนตรี) การแต่งกาย อาหารการกิน เป็นต้น

2. **เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ** ลักษณะนิสัย ความเชื่อศรัทธา และศาสนา ระเบียบแบบแผนของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

สรุปได้ว่า เอกลักษณ์เป็นลักษณะเด่นชัดที่และมีลักษณะร่วมกันปรากฏในลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ส่วนของคำว่าท้องถิ่นนั้นเป็นการชี้เฉพาะเจาะจงที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เด่นชัดทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน วิถีชีวิตที่ปรากฏอยู่ในชุมชนนั้น

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคอีสาน

สภาพทั่วไปของภาคอีสาน

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่รวม 170,226 ตารางกิโลเมตรหรือหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย มีพรมแดนทิศเหนือและทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวส่วนทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงที่แยกตัวเองออกจากภาคกลางและภาคตะวันออก ซึ่งทำให้มีภูมิประเทศที่มีลักษณะลาดเอียงไปทางตะวันออกและทางเหนือส่งผลแม่น้ำลำธารต่างๆ ไหลไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งภาคอีสานนั้นมีลุ่มน้ำที่สำคัญทั้งหมด 4 ลุ่มน้ำคือ

1. ลุ่มน้ำมูลตอนต้น ได้แก่จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์
2. ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ได้แก่จังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร สุรินทร์ ศรีสะเกษ
3. ลุ่มน้ำชี ได้แก่จังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม
4. ลุ่มน้ำโขง ได้แก่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย เลย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร

ซึ่งลุ่มน้ำทั้งสี่ลุ่มน้ำนี้เปรียบประดุจสายเลือดของอีสาน เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมและทรัพยากร

ที่มา : หนังสือวัฒนธรรมอีสาน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากภูมิภาคนี้อยู่ห่างไกลจากทะเลและตั้งอยู่ใจกลางของผืนแผ่นดินใหญ่ในย่านเอเชียอาคเนย์ ทำให้ในหน้าแล้งจะแล้งยาวนานกว่าภาคอื่นๆ และหน้าหนาวจะหนาวเย็น หน้าร้อนอากาศค่อนข้างร้อนจัดซึ่งอิทธิพลในด้านสภาพทางธรรมชาตินี้เองที่ส่งผลต่อรูปแบบการดำรงชีวิต แนวคิด และศิลปวัฒนธรรมประเพณีในภาคอีสานเป็นอย่างมาก

ลักษณะทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน

มาลี บุญยะมา (2531) กล่าวถึงวัฒนธรรมอีสานว่า วัฒนธรรมแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างได้แก่ สิ่งแวดล้อมได้กล่าวมาแล้วว่าดิน ฟ้า อากาศ การทำมาหากิน และเชื้อชาติ ภาคอีสานเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ซึ่ง เสนอ นาระดล ได้สรุปไว้ว่ามีหลักฐานว่าพื้นที่แถบอีสานมีคนอยู่มากหลายพันปีแล้ว และเคยรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรม คงจะเป็นของลว้า ไทยโบราณเชื้อชาติใดชาติหนึ่ง แต่อาจสูญพันธุ์ไปหรือเหลืออยู่และอพยพไปอยู่ที่อื่นแล้ว เพราะไม่เคยปรากฏแม้แต่แถบภูพาน ก็ทราบว่ามีคนที่ไม่ใช่คนพื้นถิ่นเข้ามาประมาณไม่กี่พันปี เมืองที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งเป็นเมืองก่อนพุทธกาลในภาคอีสาน มีเมืองหนองหานหลวง (บริเวณจังหวัดสกลนคร) เมืองโคตรบูรณะ (บริเวณจังหวัดนครพนม) เมืองสาเกตนคร (บริเวณจังหวัดร้อยเอ็ด) เมืองหนองหานน้อย (บริเวณจังหวัดอุดรธานี) ชาวอีสานที่อยู่ ณ จังหวัดต่างๆ ในปัจจุบันนี้ อาจแยกได้เป็นกลุ่ม ๆ ตามสำเนียงที่พูด ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใกล้เคียงที่สุดคล้ายหรืออย่างเดียวกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ จังหวัดสกลนคร นครพนม หนองคาย บางอำเภอของกาฬสินธุ์ อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตอนกลางของประเทศลาว ประมาณ 200 – 300 ปี

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ยโสธร อุบลราชธานี บางอำเภอของศรีสะเกษ บางอำเภอของนครราชสีมา บางอำเภอของบุรีรัมย์ อพยพจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตอนกลางของส่วนเหนือประเทศลาว ประมาณ 250 ปี

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ จังหวัดเลย อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตอนเหนือของประเทศลาว ประมาณ 200 – 250 ปี (สำเนียงพูดคล้ายกับชาวนครหลวงพระบาง)

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ กลุ่มนี้เป็นเมืองเก่าแก่มาก บุรีรัมย์นั้นเป็นเมืองมาแต่ยุคหิน เมื่อล่วงมาถึงยุคขอมเรืองอำนาจ กลุ่มนี้เป็นศูนย์เชื่อมโยงการปกครองจากนครวัด นครธม กับหัวเมืองในภาคอีสาน (ชาวบุรีรัมย์ส่วนหนึ่งผู้เป็นหัวหน้าอพยพมาจากเมืองพุทธโศภนประเทศเขมร) กลุ่มนี้มีโบราณสถานซึ่งเป็นฝีมือขอมสร้างไว้มาก เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 5 ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ เป็นเมืองเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ มีโบราณสถานที่สำคัญ เช่น ปราสาทเขาพระวิหาร ส่วนชาวเมืองนั้นส่วนหนึ่งอพยพมาจากเขมร ส่วนหนึ่งมาจากอดีตป้อมของลาว ที่ศรีสะเกษนั้นมีคนอาศัยอยู่ สังเกตจากยังมีการพูดภาษาส่วย

วัฒนธรรมที่สำคัญในภาคอีสาน

ฮีตสิบสอง ระบบฮีตสิบสองเป็นกฎที่คนอีสานรู้จักและปฏิบัติตามกันมาไม่ขาดสายจนทราบเท่าทุกวันนี้ ถึงแม้บางกฎจะถูกลืมเลือนไปบ้างแต่บางกฎก็ยอมรับ และปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมากขึ้น ดังนั้นในช่วงนี้ จะขอกล่าวถึงกฎ 12 ประการ หรือฮีตสิบสองนี้โดยทั่วไปเป็นเรื่อง ๆ ไป

“ฮีตสิบสอง” หรือจารีต หรือประเพณี ที่ทำกันในภาคอีสานในรอบ 1 ปี คือ 12 เดือน บางคนจึงเข้าใจฮีตสิบสองในรูปของประเพณีสิบสองเดือนของอีสาน อีสานเป็นดินแดนที่มีขนบประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง สิ่งเหล่านี้สร้างความภูมิใจให้แก่อีสานเป็นอย่างยิ่ง คนอีสานเคยพูดติดปากเสมอว่า การกระทำทุกอย่างให้เป็นไปตาม “ฮีตสิบสอง” จึงจะเจริญออกมาประกอบอาชีพรุ่งเรือง อะไรรอย่ำให้ผิด

ฮีตสิบสอง

ฮีตที่ 1 “ให้พระสงฆ์เข้ากรรมทุกวัดวาอาราม” กระทำกันในเดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่ง จึงเรียกว่า ฮีตที่ 1 ดังคำกลอนกล่าวไว้ว่า

ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเมื่อเดือนเจียงเข้า กลายมาแกมถ้าย
 ฝูงหมู่สงฆ์ ก็เตรียมเข้าอยู่กรรม
 มันหากกรรมนิยมนี้ ถือมาตั้งแต่ก่อน
 อย่าได้ละห่างเว้น เช่นลิซ้องแล่นนำ แม่แล้ว

การเข้ากรรมของสงฆ์ หมายถึง การเข้าปริวาสกรรม ในวินัยสงฆ์ได้บัญญัติไว้ว่า ภิกษุใดต้องอาบัติได้ก็ต้องอยู่ปริวาสกรรม คือ เข้ากรรม

ลักษณะการเข้ากรรม มิใช่การล้างบาป แต่เป็นการให้สงฆ์ผู้ต้องอาบัติสำนึกผิดและสารภาพต่อหน้าสงฆ์ เป็นการรู้สึกสำนึกด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับแล้วจะสำรวมไม่กระทำผิดอีกต่อไป ภิกษุใดปกปิดอาบัติสังฆทิสเสส จะไม่เป็นภิกษุโดยสมบูรณ์ เป็นภิกษุแต่ในนามเท่านั้น จะทำสังฆกรรมอะไรก็ไม่ขึ้น เมื่ออยู่ปริวาสกรรมตามกำหนดแล้วก็จะออกปริวาสกรรม ภิกษุจะกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ และสงฆ์จะเรียนเข้าหมู่ต่อไป

ฮีตที่ 2 “ให้เก็บหัวเก็บฟืนมาไว้” กระทำกันเดือนยี่ คือ เดือนสอง จึงเรียกว่า ฮีตที่ 2 ในเดือนยี่ เป็นเวลาที่อากาศกำลังหนาว ซึ่งตรงกับเดือนมกราคม ต้นเข้าชาวบ้านจะต้องปลูกแต่นั่งข้าว และก่อไฟไว้ให้สมาชิกครอบครัวได้ผิงไฟ และความหนาวเหน็บจำเป็นจะต้องหาหัวและฟืนไว้ตั้งแต่ตอนกลางวัน ถ้าจะไปหาตอนเช้าก็จะต้องเสียเวลาหรือ

หนาวตายเสียก่อน ฉะนั้นถ้าเราเดินเข้าไปในหมู่บ้านอีสานจะพบว่า ใต้ถุนบ้านบางส่วนจะเต็มไปด้วยไม้ไผ่ๆ ซึ่งเรียกว่า “หลัว” และท่อนไม้แก่นขนาดเท่า เรียกว่า “พิน” กองเรียงรายกันเต็มไปหมด เกี่ยวกับเรื่องนี้มีคำกลอนไว้ว่า

ฮึดหนึ่งนั้น พอแต่เดือนยี่ได้ล่วงล้ำมาถึง

ให้พากันหาพินสู่คนโฮมไว

อย่าได้ไคคองนี้ มันสิสูญเสียเปล่า

ข้าวและของหมูนั่น สิหายเสียบ่ยัง

จงให้ฟังกองนี้ แนวกลอนเขาบอก

อย่าเอาไคออกแท้ เข็นฮ้ายสิแล่นถึง เจ้าเอย

นอกจากประเพณีการเก็บหลัวและพินดังกล่าวแล้ว ยังมีการทำบุญสำคัญอีกคือ “บุญคุณลาน” บางหมู่บ้านนิยมทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ “บุญคุณลาน” ได้แก่การทำบุญโดยวิธีนิมนต์ภิกษุสงฆ์ไปสวดมนต์ฉันภัตตาหารที่ลานนวดข้าวขึ้นบ้านบางแห่งเรียกทำบุญลานการทำบุญลานหรือทำบุญคุณลาน

เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคล ไม่ได้ทำทุกคนทุกคน ส่วนการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่นั้น ทำกันทั้งหมู่บ้าน การทำบุญข้าวใหญ่ก็คือ การที่ชาวบ้าน นำข้าวของตนๆ คนละเล็กคนละน้อยไปกองรวมกันไว้ที่ศาลากลางบ้านจนเป็นกุ่ม (กอง) ใหญ่ แล้ว ทำบุญถวายทานตามปกติ แล้วพากันมอบถวายข้าวเปลือกแก่สงฆ์ แล้วแต่สงฆ์จะจัดการอย่างไรเท่าที่สมควร ไม่ขัดข้องสมณวิสัย

ฮึดที่ 3 “ให้บ่าวเดินกันทำบุญข้าวจี” ในเดือนสาม ในวันเพ็ญสามตรงกับวันมาฆบูชา ตอนเช้าชาวบ้านจะจัดแจงทำข้าวจีไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ตอนกลางคืนจะกระทำพิธีมาฆบูชา

“ข้าวจี” คือข้าวเหนียวนึ่งแล้ว บั่นให้ติดกันสนิท ทาด้วยเกลือหรือหึ่งเกลือและไข่ปิ้งไฟ ใส่ในจะใส่น้ำอ้อยหรือน้ำตาลก็ได้ ชาวบ้านนิยมลงจีข้าวจีร่วมกัน ข้าวที่จีเขาจะเสียบด้วยไม้ไผ่ยาวๆ

แล้วปิ้งไว้เหนือกองไฟ มือก็ทิ้งไป ส่วนปากก็คุยกันไป ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่แม่หม้าย บุญข้าวจีนี้ยังนิยมทำกันทั่วๆ ไป ภาคอีสาน ดังคำกลอนที่ว่า

ฮึดหนึ่งนั้น เถึงเมื่อเดือนสามได้ จงพากันจีข้าวจี

ไปถวายสังฆเจ้า เอาแท้หมูนุญ

กุศลสินาค้า ตามเฮามือละคาบ

หากธรรมเนียมจั่งสิ มีแท้แต่นาน

ดังกล่าวมาแล้วว่า บั่นข้าวจินั้นมีเป็นชั้นเหมือนกัน ข้าวจีทาไข่ ข้างในมีน้ำอ้อยเป็นประเภทที่ 1 ที่ข้างในมีน้ำอ้อย แต่ไม่ทาไข่เป็นที่ 2 ส่วนทาเฉพาะเกลือเป็นสุดท้ายจะนั้น เวลาเขาถวายทาน มักจะยกถวายทางภิกษุก่อน และบั่นข้าวจีชนิดที่ 1 ที่ 2 จะจัดไปถวายพระภิกษุ

เพราะถ้าได้อานิสงส์มากกว่าสามแฉะ ส่วนข้าวจีประเภทที่ 3 ก็จะไปถึงสามแฉะน้อย จึงมีกลอน
ภาษิตกล่าวไว้ว่า

เดือนสามคือขลมวอย ๆ บั้นข้าวจี
บั้นข้าวจีบมีน้ำอ้อย จวน้อยเช็ดน้ำตา

ฮีตที่ 4 “ให้ทำบุญเวส” บุญ “เวส” คือบุญที่เกี่ยวกับเวสสันดร ก็คือ “บุญมหา
ชาติ” นั่นเอง นิยมทำกันในเดือน 4 จึงเรียกกันว่า บุญเดือนสี่

การทำบุญเวส เป็นการทำบุญที่เนื่องด้วยการรำลึกถึงอดีตชาติ คือชาติสุดท้ายของ
พระพุทธเจ้า ที่ได้มาเกิดเป็นพระเวสสันดรเจีปนผสมผสานไปกับการละเล่นพื้นบ้านชาวอีสาน
จะกำหนดการทำบุญนี้ 2 วัน คือวันรวมกับเทศน์

พอถึงวันกำหนดเป็นวันรวม ฝ่ายหญิงก็จะจัดบ้านเรือนทำข้าวบู๊น (ขนมีง) เติรมขอ
หวานตลอดจนหมากพลูบุหรี และที่หลับที่นอนไว้ต้อนรับแขกบ้านไกล ส่วนผู้ชายก็จะพากันไปที่
วัดเตรียมทำที่พระอุปคุต เติรมรงทิวปักไว้รอบวัด เติรมประดับประดามธรรมาสน์ ส่วนหนุ่ม
สาวก็จะเตรียมพวงมาลัยข้าวดอก ดอกไม้ ตัดใบไม้ เช่น ใบตาล ใบมะพร้าวมาทำเป็นรูปนก รูป
สัตว์ ไปแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นที่ที่ธรรมมาสน์ตั้งอยู่พระสงฆ์ก็จะเตรียมต้อนรับภิกษุ
สามเณรที่มาจากวัดอื่น จะต้องมาพักแรมเพื่อร่วมเทศน์ในวันรุ่งขึ้น ในเรื่องนี้ได้มีประเพณีสืบต่อ
กันมาอยู่หลายอย่าง เช่น

1. การใส่หนังสือ เมื่อการกำหนดทำบุญมหาชาติทางวัดจะกำหนดการใส่หนังสือคือ เอา
หนังสือใบลาน หรือ “ลำเวส” มาแบ่งเป็นกัณฑ์ ๆ ประมาณ 30-40 กัณฑ์ แล้วนำหนังสือที่แบ่ง
แล้วไปให้ตามวัดต่างๆ เพื่อจะให้นำไป เทศน์ตามวันที่กำหนดไว้ ซึ่งเรียกว่า “การใส่หนังสือ”

2. การแห่พระเวส และแห่ข้าวพันก้อน ในวันรวมตอนเย็น จะมีการไปรวมกันที่ใดที่หนึ่ง
ซึ่งสมมติกันว่าเป็นป่าตามเรื่องในเวสสันดรชาดก แล้วพากันแห่ฝ้ายาว ๆ ซึ่งเขียนเป็นเรื่องราว
เวสสันดร เข้าสู่หมู่บ้าน ตามระยะทางจะมีคนตั้งหม้อน้ำหอมไว้ สำหรับให้ผู้แห่เวสได้เอา
ดอกไม้จุ่ม เป็นการบูชาพระเวสสันดรไปในตัว พอถึงบริเวณวัดก็จะนำผ้าไปวางไว้รอบศาลาการ
เปรียญ บางแห่งก็ถือโอกาสแห่ข้าวพันก้อนพร้อมไปด้วย บางแห่งก็นิยมแห่ข้าวพันก้อนในตอน
เช้ามีคของวันรุ่งขึ้นมีฆ้องกลอง แคน ฉิ่ง ชุง ฉาบ เข้าไปฟ้อนรำที่ขยเรียไรชาวบ้านทำเป็นกัณฑ์
หลอน เมื่อรวบรวมเงินทองได้พอสมควรแล้วก็แห่เข้าในวัด ถ้ากัณฑ์หลอนเข้ามาในช่วงของผู้ใด
เทศน์ ผู้นั้นจะได้รับกัณฑ์หลอนและกัณฑ์หลอนส่วนมากจะเข้ามาในตอนบ่ายหรือตอนค่ำ ซึ่งก็
แน่นอนละ กัณฑ์ที่จะเทศน์ในช่วงนี้ก็มักจะเป็นมัทรี कुमार ชูชก มหาราช นคร เนื่องจากเป็น
กัณฑ์ที่เข้ามาโดยไม่บอกกล่าวจึงเรียกว่า “กัณฑ์หลอน”

หอบุญคุณ จะมีหอบเล็ก ๆ อยู่มุมตะวันตกของศาลาการเปรียญ ข้างในอุโบสถารครบชุด เป็นสัญลักษณ์พระอุปัชฌาย์ ผู้เก่งกล้าในการปราบพญามาร

ในเรื่องพระเวสสันดร มีคติสอนใจหลายประการ ทำให้คนฟังเกิดซาบซึ้ง และได้ความสนุกสนานเพลินเพลินไปด้วย เพราะท่วงทำนองของการเทศน์ แต่ละกัณฑ์ย่อมไม่เหมือนกัน กัณฑ์ที่ชาวบ้านจะต้องพิถีพิถันในการหานักเทศน์เป็นพิเศษ คือ “มัทรี” พระภิกษุที่เทศน์มัทรี เก่ง ๆ เขาเรียนพระเทศน์เสียง เป็นนักเทศน์อาชีพ มีกวียาวเหยียดเหมือนกับหมอลำ

อนึ่งชาวอีสานถือคติว่า ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติได้ครบ 1,000 ถาด ผู้นั้นจะไม่ตกนรกภูมิ ด้งนั้นชาวอีสานจึงถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งว่า พอถึงเดือนสี่ที่จะต้องมีการจัดให้เทศน์มหาชาติ ดังคำกลอนที่ว่า นั้น

ฮีตหนึ่ง พอถึงเดือนสี่ได้ ให้เก็บบุปผา
 มาลาดวงหอม คู่คนเก็บไว้
 อย่าได้ไลคองนี้ เสียศรีบุญเปลา
 หาเอาตากแดดไว้ ให้ทำแท่นบูชาคน แดหาย
 “เดือนสามค้อย เจ้าหัวคอยปั้นเข้าจี
 เดือนสี่ค้อย จ้วน้อยเทศน์มัทรี”

บางแห่งคงจะทำบุญนี้ในเดือน 3 รวมกันกับบุญกุ้มข้าวใหญ่ ให้เป็นบุญเดียวกัน ส่วนเดือนสี่ก็เว้นไว้

จะอย่างไรก็ดี บุญมหาชาติ นิยมทำกันในเดือนสี่ ส่วนจะร่อนออก-เข้าอย่างไรแล้วแต่ความพร้อมเพียงและความจำเป็นของชาวบ้าน เพราะหากจะทำบุญแต่ละครั้ง จะต้องมีการปรึกษาหารือกันในหมู่ผู้อาวุโส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ และชาวบ้าน

ฮีตที่ 5 “ให้เตรียมน้ำอบน้ำหอมไว้สดรงพระเจ้าพระสงฆ์” ในเดือนห้านี้ ชาวบ้านอีสานนิยมทำบุญสดรงพระ เรียกว่ามหาสงกรานต์ ชาวบ้านอีสานสนุกสนานกันมาก ชาวบ้านจะเตรียมน้ำหอมไว้สดรงพระพุทธรูปตามวัดวาอารามต่าง ๆ และสดรงเครื่องค้าของคุณ เช่น เขี้ยว ขอนอ งา เป็นต้น

ในภาคอีสานโดยทั่ว ๆ ไป ถึงแม้จะกำหนดเป็นสากลเหมือนกับชาวบ้านทั่วประเทศว่า วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา และวันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิง ยังมีคตินิยมว่า การสดรงน้ำพระพุทธรูปเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในรอบ 1 ปี จึงนิยมนำพระพุทธรูปออกมาสดรงถึง 15 วันเต็ม แล้วจำทำพิธีน้ำขึ้นประดิษฐานไว้ตามเดิม

ขึ้นเดิมของงานสงกรานต์อีสานนั้นกำหนดไว้ดังนี้ วันที่ 13 เมษายน เป็นวันแรกของการเริ่มงาน เรียกวันสังขารล่วง วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา และวันที่ 15 เมษายน เป็นวันที่ 3 ทุกคนทำบุญตักบาตรแล้วสดรงน้ำพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนสดรงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ เรียกวันนี้ว่า วันสังขารขึ้น

การกินข้าวป่า ทางภาคอีสานมีประเพณีหนึ่งที่นิยมนำอาหารไปกินในป่าหรือในที่พักผ่อนหย่อนใจ เรียกว่า “กินข้าวป่า” นิยมทำกันมาก วันสงกรานต์ เพราะเป็นฤดูที่อากาศร้อน พื้นที่ไม้และ เวลาได้สดน้ำกันสนุก และไม่รังเกียจว่าจะเปียก

อย่างไรก็ดี การทำบุญสงกรานต์เป็นที่นิยมแพร่หลายในภาคอีสาน ทุกคนถือว่าเป็นงานสำคัญ พอถึงวันสงกรานต์ จะพากันหยุดประกอบกิจการงานทั้งหมดทั้งหมู่บ้าน มุ่งหน้าสู่อารามเพื่อบุญกุศล ดังคำกลอนไว้ว่า

ฮิตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนห้าใด พวกไพร่ชาวเมือง
 จงพากันสร่งน้ำซัดสิพุทธรูป
 ให้ทำทุกวัดแม้อย่าไผ่มา้งห่างเสียด
 ให้พากันทำแม่ ๆ ไผ่ ๆ บ่ได้ว่า
 ทุกทั่วที่บ่แผ่นหล้าให้ทำแม่ซู้คน
 จั่งสิสุขยั้งลันทำถิกคำสอน
 ถือฮิตครองควรถือ แต่ปางปฐมพูน

ฮิตที่ 6 เป็นฮิตที่จัดทำกันในเดือน 6 ซึ่งมีเทศกาลสำคัญในเดือนนี้อยู่หลายอย่างทีเดียว แต่ลักษณะจาฮิตจะเน้นเรื่องการทำบุญเป็นใหญ่ พอถึงเดือน 6 ชาวบ้านจะเตรียมการทำบุญบวชนาค บุญกองฮิต (บุญสร่งน้ำพระสงฆ์) บางแห่งนิยมรดสร่งน้ำพุทธรูปด้วยดังคำกลอนที่ว่า

ฮิตหนึ่งนั้น พอเดือนหกแล้ว ให้นำน้ำวาริสร่งโสด
 ผัดพระพุทธรูป เหนือใต้สู่ภย
 อย่าได้ละเมียงม้าย บัดปายหายหยุด
 มั่นสิบุญเสียดศรีดำไปเมื่อหน้า

และเรื่องนี้เคยปรากฏในคำกลอนเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนพยายามปรารภการทำบุญบั้งไฟความว่า

“เฮาจักตามฮิตเค้าเต่าเก่าคองหลัง	กูจักพาสูทำแต่บุญแปลงสร้าง
เดือนห้าขึ้นวันเพ็งสิบห้าค่ำ	กับทั้งเบิกแปนกรพร้อมวันซำส่งบุญ
จักได้มีการเล่นไฟหางบั้งหมื่น	กับทั้งมีบวชพร้อมสร่งน้ำราชครู

เนื่องจากเดือน 6 เป็นเทศกาลสำคัญดังกล่าว จึงประเพณีทำบุญกันอีกมาก เช่น ประกอบวันวิสาขบูชา และทำบุญบั้งไฟ และโคลงดังเป็นที่กล่าวขวัญกันทั่วไปก็คือ “บุญบั้งไฟ” หรือคนอีสานเรียกกันติดปากว่า “บุญเดือนหก” ฉะนั้นในช่วงนี้จะกล่าวถึงขอล่าถึงบุญบั้งไฟก่อนข้างจะยึดยาวสักหน่อย

“บั้งไฟ” ได้แก่ ท่อนไม้ไผ่ ที่ทะลวงข้อ และอัดด้วยดินปืนให้แน่น ปิดด้วยเถิดเจาะรูตรงกลาง ตวงดินประสิ่วให้ทะลุหรือเกือบทะลุ ประกอบลูกไล่หาง ได้ชนวนหรือหลอดแล้วจุดเกี่ยวกับดินประสิ่วนี้ ชาวบ้านมักจะเรียกติดปากอยู่อย่างหนึ่งว่า “หม้อถ่านสาม” คำว่า “หม้อ”

หมายถึง ดินประสิ่วที่ผสมกับถ่านแล้วตำละเอียดใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ คำว่า “หม้อถ่านสาม” หมายถึง ดินปืนที่ประกอบตามสูตรดังนี้

ขี้เกีย	(ดินประสิ่ว)	บาท
มาด	(กำมะถัน)	เฟื้อง
ถ่าน		สลึง

เมื่อประเภทนี้รุนแรงมาก

บั้งไฟมีหลายประเภท เช่น บั้งไฟตะไล บั้งไฟพลุ บั้งไฟดอก บั้งไฟโหวด (โยด)

บั้งไฟใหญ่ เป็นต้น

บรรดาบั้งไฟเหล่านี้บั้งไฟใหญ่เป็นที่นิยมกันแพร่หลายและหมายถึงบั้งไฟประเภทหลักทีเดียว บั้งไฟใหญ่นิยมทำเป็น 2 แบบ คือ แบบแปว และแบบหลอด และทำกันหลายขนาด เช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน และนับตามกิโลกรัมของดินประสิ่ว 12 กิโลกรัม เป็น 1หมื่น สิบหมื่นเป็น 1 แสน บั้งไฟที่ระดับตกแต่งแล้ว (เอ้แล้ว) จะนำมาเข้าขบวนแห่รอบศาลาการเปรียญ 3 รอบ พร้อมด้วยขบวนฟ้อนกลองตุ้มและเซิ้งต่าง ๆ แห่กันในตอนเย็นก่อนวันจุดหนึ่งวัน และนำบั้งไฟตัวเองไปเก็บไว้ในที่ ๆ ปลอดภัยที่สุด พอรุ่งเช้าจึงจะมีการเล่นตามบริเวณค้ำบั้งไฟแล้วจะจุดบั้งไฟตั้งแต่เช้าจรดเย็น เกี่ยวกับเรื่องบุญบั้งไฟ ขอกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเป็นมา
2. การดำบั้งไฟ
3. การละเล่น

ความเป็นมาผู้สันตักในวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานให้ทัศนะไว้แตกต่างกันอยู่ ๖ ว่า มีเทพเจ้าองค์หนึ่งนามว่า วัสการเทพบุตร ซึ่งเป็นเทพเจ้าอยู่บนสวรรค์ มีหน้าที่ในการตกแต่งน้ำฝน เป็นผู้ให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ถ้าปีใดพิโรธ น้ำฝนก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล สิ่งที่โปรดปรานของเทพเจ้าองค์นี้ก็คือ “ไฟ” มนุษย์จึงบูชาเทพเจ้าเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการบูชาเทพเจ้าเพื่อขอให้น้ำฝนชลธารดังกล่าวแล้ว อีกมติหนึ่งว่า เป็นการบูชาแถน แถนเป็นชื่อเทพเจ้าองค์หนึ่ง ที่มีสายเกี่ยวข้องกับน้ำฝน เพื่อมวลมนุษย ดังนั้นถ้าหากอยากให้น้ำฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ก็ควรจะบูชาแถน วิธีจะบูชาจะทำกันเฉพาะการแหงนหน้า แล้วบ้องปากร้องขึ้นฟ้าขอมไม่พอ ก็ควรจะทำบั้งไฟเป็นสัญลักษณ์ด้วย บั้งไฟบั้งไฟขึ้นจนลับตา (หลิบ) ชาวอีสานก็มักจะพูดว่า “ไปถึงแถนแล้ว”

จะอย่างไรก็ดี เราน่าจะลงดูบทสรุปได้ว่า การทำบุญบั้งไฟนั้น เป็นการทำบูชาเทพเจ้าแน่ ส่วนจะชื่ออะไรไม่จำเป็นต้องวิจารณ์ และหน้าที่สำคัญของเทพเจ้านั้นก็คือกำกับฝนเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เกิดคตินิยมว่า ปีใดไม่ทำบุญบั้งไฟและฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาลแน่ ๆ ส่วนเมื่อทำบุญบั้งไฟแล้วฝนไม่ตก ก็ต้องหาวิธีแก้อย่างอื่น เป็นต้นว่า เต้าแม่ นางคัง สวดคาถาปลาก่อ เป็นต้น

การดำบั้งไฟ ถ้าเป็นบั้งไฟเล็ก ก็นิยมทำเป็นสาวขาวสมควรแก่บั้ง แล้วเอาหมอนดีมีมือก็ขยับสาวไปจนดินประสิ่วแน่น ถ้าเป็นบั้งไฟใหญ่ นิยมทำกันเป็นเรื่องประเพณีเดียว คือทางวัดจะ

เตรียมมัดทอบังไฟ (เลา) ใช้สารยาว ๆ บั้งไฟบั้งหนึ่งตำได้หลายคน พอดกตอนกลางคืน ทางวัด จะต้องตีกลองคล้ายกับกลองลงวัด พอสิ้นเสียงกลองประมาณเวลา 19.00 น. หนุ่มสาวก็จะ พก จุกซี่ได้ เดินออกจากหมู่บ้าน มุ่งหน้ามาที่วัดแล้วขึ้นไปตำบังไฟ โดยมีช่างคอยดูแลสัดส่วนของ ดินประสิ่วอยู่:หนุ่มสาวจะได้สนุกสนานเพลิดเพลินหยอกล้อต่อผญา กัน บางหนุ่มที่เผลอพลาดรัก มาตอนลงช่วง ก็มาสมหวังที่ตำบังไฟนี้แหละ พอได้เวลาอันสมควร ก็จะกลับสู่เคหาสถานแห่งตน ด้วยอารมณ์ที่เบิกบาน มีความสุขตามประสานบ้านนอกหนุ่ม ๆ ที่จีเหล่าเมษา ก็มักจะไม่ได้ไป กวนใจถึงวัด เพราะเด็กพวกนี้เคารพพระเจ้าพระสงฆ์ ถ้าความไม่ดีไม่งานเกิดขึ้น พระสงฆ์ยอม ปรามหรือเจรจาห้ามปรามได้

การละเล่น ในเทศกาลบุญบังไฟนี้ ชาวบ้านอีสานมักมีการละเล่นต่าง ๆ หลายชนิดเพื่อความ สนุกสนาน เช่น

การฟ้อน การฟ้อนมีหลายแบบ ฟ้อนแบบลูกภาพ ผู้ฟ้อนไม่กินเหล้าเมษามา ย สุภาพสตรี แต่งตัวด้วยผ้าหลากสี ฟ้อนไปตามจังหวะเสียงกลอง (กลองตุ้ม) กับฆ้องมักจะฟ้อนในวันแห่บังไฟ เรียกว่า “ฟ้อนกลองตุ้ม” การฟ้อนที่สนุกสนานตื่นเต้นไปกับความหวาดเสียวและเข้มข้นก็คือ การฟ้อนของพวกจีเหล่า มีการออกท่าทางชกต้อย และแสดงอาการต่าง ๆ เรียกว่า “ฟ้อนกิน เหล้า” หรือ “ฟ้อนบุญเดือนหก” การฟ้อนสมัยหลังที่นิยมฟ้อนตามจังหวะพิณ-แคน เรียกว่า “ฟ้อนเซ็ง” มีเซ็งสวิง เซ็งแมวตัมเต่า เซ็งกระต๊อบข้าว เป็นต้น

การเส็งกลอง การเส็งกลอง หมายถึง การแข่งกลอง จะทำในวันแห่บุญบังไฟ กลองเส็ง ค้อนหุ้มด้วยตะกั่ว กลองชนิดนี้ทำเป็นคู่ ๆ ผู้ตีจะต้องเป็นผู้มีกำลังวังชาเป็นเยี่ยมเพราะออกแรง มากและใช้เวลานานพอสมควร แพ้ชนะเอมเสียงดังเป็นเกณฑ์ ผู้ตีแต่งตัวแบบชาวบ้าน คือ ใช้ ผ้าขาวม้ามัดหัว และนุ่งผเดียวอีก 1 ผืน ดูสภาพคนตีเห็นเหงื่อไหลไคลย้อยระคนไป กับเสียง กลองคู่สนุกสนานยิ่งนัก กลองใครเสียงดังผู้นั้นก็ชนะไป

การเอาลงต้ม ขณะจุกบังไฟ บริเวณค้ำบังไฟ เนื่องจากเป็นเดือน 6 ฝนกำลังเริ่มตก ตาม บริเวณมุมผืนนา มักจะมีน้ำอยู่บ้าง เมื่อจุกบังไฟ ถ้าบังไฟใครไม่ขึ้น จะถูกหามไปรอบ ๆ แล้วเอา ไปโยนลงน้ำอย่างสุภาพ แต่ถ้าบังไฟใครชู-แตก หลุดเดือน ก็จะลากผู้นั้นไปทิ้งลงในน้ำแล้วเอา โคลนตมโปะศีรษะและตัว หรือมีละนั้นก็จะต้องเสียเงินทองคำเหล่า-อาหาร แล้วแต่กลุ่มผู้เล่น จะเรียกร้อย

การฮื้อบ้าน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการ “นำฮ้อย” เรื่องการฮื้อบ้าน เกิดขึ้นหลังจาก เสร็จพิธีจุกบังไฟเรียบร้อยแล้ว ผู้รับฮ้อยจะพากันเข้าไปในหมู่บ้านมีฆ้องกลอง แคน บรรเลงเข้า ไปด้วย เข้าไปถึงบ้านใดก็จะบรรเลง แล้วก็เซ็งของเงินทอง หรือสิ่งของตามแต่จะศรัทธา ถ้า ไม่ให้ก็จะเซ็งอยู่อย่างนั้น ไม่หนีไปไหนจนกว่าเจ้าของบ้านจะยินยอม คำเซ็งก็มีมากมาย

อนึ่ง ในขณะที่มีการจุดบั้งไฟ พวกเข็งก็นิยมเข็งไปเรื่อย ๆ รอบบริเวณที่จุดบั้งไฟบาง พวกท้าวอมแมม แต่งแฟนซี บางพวกก็ทอดแหหาปลาไปตามฝืนน้ำที่ไม่มีน้ำ ยิ่งที่ใดสาว ๆ ชุมนุมกันมาก ยิ่งเข้าไปใกล้ยิ่งแสดงบทสำคัญ ๆ บางทีคนดีก็ดูไม่ได้ต้องเบือนหน้าหนี พร้อมกับเสียงเฮฮาของคนที่ยังดู พวกเข็งก็มักจะเข็งหยอกสาว ๆ เช่น กลอน เข็งว่า

“สาวบ้านไค่นุงซันแหล่ ๆ
 มักนำแต่บั้งไฟตะไล
 เหลียวเข้าไปสั่งมาเป็นดาหน้าย”

“สาวบ้านไค่นุงซันเงิน ๆ
 มัวแต่เพลินนำบั้งไฟใหญ่
 ปีนต้นไม้ทางลางบเอา
 ขึ้นต้นเขาก้เปิดเบ็งเปิดเบ็ง

เท่าที่ได้พบเห็นมา บรรดาบุญทั้งหลายดูเหมือนบุญเดือนหก จะเป็นบุญที่สนุกสนาน ญาติพี่น้องไปร่วมกันมากมายที่สุด ยิ่งเป็นงานบั้งไฟใหญ่ ๆ แล้วคนไปคู่มือฟ้ามัวดินแทบเหยียบกันตาย

ฮีตที่ 7 “ให้ทำบุญชำระ” คำว่า “ชำระ” หมายถึง ชำระ คือทำให้สะอาด คติโบราณถือว่า เมื่อใดที่บ้านเมืองเดือดร้อน เช่น ข้าวยากหมากแพง เกิดพุกกิกภัย โจรภัยและโรคภัยอื่น ๆ ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เรียกว่า เกิด “บ้านเดือด” จึงให้มีการชำระเสียจึงจะหาย การชำระนั้นให้ชำระด้วยพุทธปริตร และพุทธมนต์ คือให้นิมนต์พระสงฆ์สวดปริตรและปะพรมน้ำพุทธมนต์เสียดัจฉุไรก็จะหายไป เรื่องนี้เคยเกิดขึ้นแล้วในสมัยพุทธกาล อาศัยพุทธมนต์จึงได้หายไป ชาวไพศาลีก็อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

คติในเรื่องนี้ ก็น่าจะเป็นการสอนให้คนรู้จักบุญคุณ ไม่ให้เป็นผู้อกตัญญู ผู้ใดคุ้มครองเรา ผู้นั้นก็จะได้รับการคุ้มครองเสมอหรือยิ่งกว่า

ฮีตที่ 8 “ทำบุญเข้าพรรษา” พอถึงฤดูเดือน 8 หนุ่มี ๓๓ วัน จะกชจาการท่ามาหากิน สละโลกออกบวชเรียนเขียนอ่านตาแประเพณินิยม วัดที่หาพระอยู่เฝ้าวัดยากเย็นฤดูเข้าพรรษาจะมีภิกษุสงฆ์อยู่เฝ้าจำนวนมาก ทำให้กุฎวิหารแคบลงไปถนัด

การบวชในพรรษาของคนอีสาน มีคตินิยมเป็น 2 อย่างด้วยกันคือ

1. เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาที่เลี้ยงดูมา ท่านว่าลูกคนใดบวชอุทิศส่วนกุศลให้มารดาบิดา มารดาบิดาจะพ้นจากการตกนรกขุม “ปุตตะ”
2. เพื่อที่จะให้ตัวเองเป็นคนสูง ไม่ใช่คนดืบ

ฮีตที่ 9 “ทำบุญข้าวประดับดิน” ข้าวประดับดินได้แก่ข้าวพร้อมด้วยอาหารคาวหวาน ที่ชาวบ้านทำเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปวางไว้ตามบริเวณโบสถ์วิหารกิ่งไม้ ลานหญ้าในตอนเช้ามีดวงของวันแรก 14 ค่ำ เดือน 9 แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะคตินิยมเชื่อ

ว่าพอถึงวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า บรรดาเปตญาติจะถูกล่อยจากนรกขึ้นมารับทานที่ญาติที่น้องจะบริจาคทำบุญอุทิศไปให้ตน คตินี้ได้จากนิทานชาดก บุญข้าวประคินนี้อาจเป็นที่มาของบุญแจกข้าวก็ได้ แต่ขณะนี้ชาวอีสานยังทำทั้งบุญแจกข้าว และบุญข้าวประคิน

ฮีตที่ 10 “บุญข้าวสาก” คำว่าสากเพี้ยนมาจากคำว่าสลาก การทำบุญข้าวสากก็คือการถวายสลากภักต์นั่นเอง การทำข้าวสาก เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เมื่อยกของทานไปพร้อมกันที่วัดแล้ว จะเขียนชื่อตัวเองติดสำหรับไว้ แล้วเขียนชื่อตนเองใส่ไว้ในบาตรหรือภาชนะที่จัดไว้ แล้วให้ภิกษุสามเณรจับสลาก ถ้าถูกชื่อใครก็นำสำหรับอาหารไปถวายภิกษุสามเณรรูปนั้น การทำบุญแบบนี้ เป็นแบบสังฆทาน มิได้อุทิศเจาะจงใคร เสร็จแล้วกรวณน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปตญาติเหมือนบุญข้าวประคิน ดังคำกลอนที่กล่าวไว้ว่า

ฮีตหนึ่งนั้น พอเมื่อถึงเดือนสิบแล้วทายกทอดถวายทาน
ข้าวสากนำไปให้สังฆทานทอด
พากันหวังยอดแก้วนิพพานพุ่มที่สูง

ฮีตที่ 11 “นำบุญออกพรรษา” ในเทศกาลออกพรรษา คือ กลางเดือนสิบเอ็ด จะมีการทำบุญจุดประทีป จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญให้ประทีป” ในวันที่สงฆ์จะออกพรรษาปวารณาในบริเวณวัดจะคราดคำไปด้วยฝูงชน นำประทีปโคมไฟไปจุดไฟเต็มวัดหมด มีเรื่องที่ควรกล่าวถึงย่อยเล็กเล็กละเอียด ในเทศกาลออกพรรษา

การได้ประทีป เป็นการนำประทีปไปบูชาพระพุทธเจ้า ประทีปนิยมทำเอง ทางวัดจะเตรียมโรงพิธีไว้ให้ทำด้วยกาบกล้วยและกั้นมะพร้าว ทำให้ห่างศาลาและกุฏิวิหารสักเล็กน้อย ประชาชนจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปติดกันเป็นแถวยาวเหยียดในโรงพิธี

การทำบุญดอกฝ้าย (ปราสาทฝ้าย) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปราสาทฝ้าย” ทำเป็นโครงไม้ไผ่ แบ่งกันเป็นกลุ่ม ๆ ประกอบด้วยกาบกล้วย ฉลุสายซึ่งเรียกว่า “แทงหยวก” ประดับต้นปราสาทด้วยดอกไม้ที่ทำจากฝ้าย และนิยมทำรูปคล้ายปราสาท หรือบุษบก จึงเรียกว่า “ปราสาทฝ้าย” แล้วนำไปแห่ถวายภิกษุสงฆ์ในวันออกพรรษา ภิกษุสงฆ์รับแล้ว ก็จะเก็บเอกลี้นถวาย ส่วนโครงปราสาทก็นำไปทิ้ง

การปล่อยเฮือไฟ ในจังหวัดภาคอีสานที่อยู่ติดริมแม่น้ำ จะมีการปล่อยเรือที่ประดับด้วยเทียนหรือขี้ได้ แต่งเป็นรูปทรงต่างๆ ลงลอยตามแม่น้ำ คนจะคอยดูอยู่ริมน้ำประกวาดประชาชนกันแสงเทียน-ขี้ได้ที่จัดที่จัดเป็นรูปต่าง ๆ เต็มไปหมดในท้องน้ำยามค่ำคืน

อย่างไรก็ดี คติสำคัญในวันนี้ก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้ออกพรรษาปวารณาอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ไม่ถือสาหาความ ดังคำกลอนที่ว่า

ฮีตหนึ่งนั้น “ถึงเดือนสิบเอ็ดแล้วก็แมนแนวทางปอง
เป็นคองของพระเคยเข้าแล้วออกมา
ถึงวัสสาแล้วสามเดือนก็เลยออกมา

เรียกว่าออกพรรษาปวารณากว่าไว้เขาได้กล่าวมา”

นอกจากการเล่นนี้แล้วก็มีการถวายผ้าจำนำพรรษา แข่งเรือ เป็นต้น

ฮีตที่ 12 “ทำบุญกฐิน” เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าพรรษาตามฮีตที่ 8 ออกตามฮีตที่ 11 แล้ว แสดงว่าได้จำพรรษาครบไตรมาส คือ 3 เดือน ก็จะได้รับอานิสงส์ พรรษาในฮีตที่ 12 พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์แสวงหาไตรจีวรได้ในท้ายฤดูฝน 1 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่กลางเดือนสิบเอ็ด ไปจนถึงกลางเดือนสิบสอง ซึ่งเราเรียกว่า เทศกาลกฐินนั่นเอง

จากงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ประเพณีฮีตสิบสองที่มีผลต่อการศึกษา โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ รุญเจริญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุดม บัวศรี และอาจารย์ประสิทธิ์คุณรัตน์ ปี 2525 ทุนอุดหนุนจาก โครงการสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี ผลงานวิจัยฉบับนี้ มุ่งวิเคราะห์ประเพณีฮีตสิบสอง ปัจจุบันนี้มีประชาชนนับถือและปฏิบัติอยู่น้อย เพียงใด นักการศึกษามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ และท้ายสุด ต้องการแสวงหาข้อมูลว่าหากมีการปฏิบัติกันอยู่มากแล้ว กระทรวงศึกษาน่าจะจัดการศึกษาประเพณีเหล่านี้เข้าไปในหลักสูตรด้วย

จากผลการศึกษาวิจัยจากตารางดังกล่าวได้นำมาสรุปเพิ่มเติม ดังนี้

1. ประเพณีฮีตสิบสอง เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา
2. ประเพณีที่ประชาชนยังปฏิบัติอยู่ทุกปี ได้แก่
 1. บุญผะเหวด
 2. บุญสงกรานต์
 3. บุญเข้าพรรษา
 4. บุญข้าวสาก
 5. บุญออกพรรษา
 6. บุญข้าวประดับดิน
 7. บุญกฐิน
3. ประเพณีที่ปฏิบัติเป็นบางปี หรือไม่ปฏิบัติเลย ได้แก่
 1. บุญบั้งไฟ
 2. บุญเข้ากรรม
 3. บุญข้าวจี่
 4. บุญคูณลาน
 5. บุญช่าชะ
4. ประชาชนมีศรัทธาต่อประเพณีที่ทำทุกปีก่อนข้างสูง แต่มีศรัทธาต่อประเพณีที่ทำเป็นบางปีลดน้อยลงมาก
5. ชาวอีสานมีการเปลี่ยนแปลงในประเพณี ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ปานกลางผลของการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาแต่เศรษฐกิจ สังคม และเวลา
6. ประเพณีต่าง ๆ ทั้ง 12 ประเพณี ควรได้รับการส่งเสริมโดยเฉพาะประเพณีบุญผะเหวด บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน

อุดม บัวศรี (2540) ได้พิจารณาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นร้อยละของการจัดประเพณีฮีตสิบสองในชุมชน แยกตามประเพณีและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงร้อยละของการจัดประเพณีฮีตสิบสองในชุมชน แยกตามประเพณีและกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อประเพณี	ทำทุกปี		ทำทุกปี		ไม่ทำแล้ว		ไม่มีความเห็น	
	ชาวบ้าน	นักการศึกษา	ชาวบ้าน	นักการศึกษา	ชาวบ้าน	นักการศึกษา	ชาวบ้าน	นักการศึกษา
บุญเข้ากรรม	11.0	24.00	36.57	43.55	47.25	32.05	5.18	-
บุญคูณลาน	42.01	42.16	44.79	29.26	9.03	28.57	4.17	-
บุญข้าวจี	69.06	54.19	15.64	22.23	13.03	23.42	2.28	-
บุญผะเหวด	76.70	87.03	20.39	11.26	0.65	1.70	2.27	-
บุญสงกรานต์	83.39	96.92	9.45	2.73	4.56	0.34	2.61	-
บุญบั้งไฟ	44.34	50.34	41.10	39.56	12.30	10.00	2.28	-
บุญช่าชะ	55.02	30.46	34.95	29.03	6.80	40.50	3.24	-
บุญเข้าพรรษา	97.09	98.28	0.32	1.37	0.65	0.34	1.94	-
บุญข้าวประดับดิน	90.94	81.18	5.83	6.27	0.97	12.54	2.67	-
บุญข้าวสาก	96.12	91.06	1.29	3.78	0.00	5.15	2.59	-
บุญออกพรรษา	97.07	98.30	0.32	1.02	0.00	0.68	1.94	-
บุญกฐิน	92.20	95.23	5.84	4.42	0.00	0.34	0.95	-

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ประเพณีใดที่มีการส่งเสริมโดยชุมชน โดยทางราชการ โดยทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแล้ว จะยังปฏิบัติกันอยู่อย่างหนาแน่น ส่วนประเพณีที่มีส่วนในการไสยศาสตร์และลึกลับ หรือไม่เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มชัด ก็มีแนวโน้มลดความนิยมนับถือลงและจะหยุดการปฏิบัติในที่สุด

3. ผ้าลายจิดกับลักษณะนิสัยที่ดี โดยเฉพาะผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าจิดได้จะ ได้รับประโยชน์ทางด้านลักษณะนิสัยที่ดีหลายประการ เช่น

1. มีความอดทนอดกลั้นในการทำและแก้ปัญหา เนื่องจากการทอผ้าลายจิดมีกระบวนการทำที่ยุ่งยากซับซ้อน ผู้ทำจะต้องพบปัญหาที่เกิดขึ้นหลายอย่าง ความมานะพากเพียรในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ผู้ทอสามารถนำเอาลักษณะนิสัยดังกล่าวมาใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้

2. มีความละเอียด ประณีต เรียบร้อยในการทำงาน เพราะการทอผ้าลายจิดจะต้องคลุกคลีอยู่กับเส้นใยของฝ้ายที่มีขนาดเล็ก ๆ จำเป็นต้องใช้ความเพียรพยายามทำไปทีละน้อยอย่างละเอียดประณีต การยกดอกออกกลายผ้าจิดมีกฎเกณฑ์และขั้นตอนที่มีระเบียบมีเหตุผล ผู้ที่เคยชินต่อประสบการณ์ดังกล่าวจึงได้รับลักษณะนิสัยที่ดีมาใช้ในชีวิตประจำวัน

3. มีความองคเษทางด้านสติปัญญา เพราะการทอผ้าลายจิดที่ทำไปนั้นเป็นการออกแบบ ซึ่งประกอบไปด้วยการใช้ความคิดอ่านที่สร้างสรรค์เพื่อให้ลวดลายเก่านั้นมีความ

เหมาะสมในด้านความงาม ความสมดุล และใช้สติปัญญาแก้ปัญหาระหว่างรูปและพื้นประกอบกับการสร้างจินตนาการเพิ่มเติมรูปแบบให้เกิดความคิดในเนื้อหาและความงามอย่างลึกซึ้ง หรือแม้กระทั่งการเอาแบบลายขีดมาทอดตามตั้งอย่างก็ยงนับว่าเป็นการใช้ความจำที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมองมือและสายตาเป็นอย่างดี

สภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

เอกวิทย์ ฌ กลาง(2544) ได้กล่าวสรุปถึงภาพรวมเกี่ยวกับภูมิปัญญาอีสานว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานเป็นผลของการพัฒนา การปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนอีสานและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในธรรมชาติแวดล้อมอาณาบริเวณที่ราบสูงที่กว้างใหญ่ในภาคอีสาน อันมีแม่น้ำโขงและสาขาชื่อ ชี มูล และสาขาน้ำย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงตอนในของที่ราบสูง และเนื่องจากวัฒนธรรมอีสานกับวัฒนธรรมลาวทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงนั้นมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมาก อีกทั้งมีการอพยพเคลื่อนย้ายต่อเนื่องไม่ขาดสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝั่งตะวันออกมาฝั่งตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้วิถีชีวิตของทั้งสองฝั่งมีความละม้ายคล้ายคลึงจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก โดยเฉพาะในประเด็นสาระสำคัญของมิติประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาอีสาน โดยเฉพาะบริเวณแอ่งสกลนครในอีสานตอนบนนั้น มีรากฐานร่วมกันมากบอณาจักรล้านช้างเช่นเดียวกับล้านนา ในขณะที่เดียวกันบริเวณอีสานใต้ก็ได้รับอิทธิพลอารยธรรมขอม ส่วนแอ่งโคราชก็ได้รับอิทธิพลอารยธรรมกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดมา จึงทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาอีสานมีความหลากหลายมีใช้น้อยตามสภาพภูมิประเทศและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามลักษณะร่วมของภูมิอากาศ ระบบนิเวศ อิทธิพลของพุทธศาสนา วัฒนธรรมข้าว และสายสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวอีสานโดยรวมและเกื้อกูลให้เกิดพัฒนาการทางภูมิปัญญาที่มีลักษณะเด่นเป็นของอีสาน

แนวทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ศิลปวัฒนธรรมของชาติ จะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะอยู่บนพื้นฐานของเอกลักษณ์ของชาติ การเปลี่ยนแปลงที่วัฒนธรรมเป็นห่วงมากที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงที่ไร้ทิศทาง ไร้สำนึก ไร้การศึกษาและคัดเลือกว่าอะไรดี อะไรชั่ว ซึ่งวันหนึ่งข้างหน้าจะทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมของชาติขึ้น

ประเทศไทยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างมากมายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น

1. กรมศิลปากร
2. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
3. กรมการศาสนา
4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
5. สมาคมนิยมไทย
6. คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ
7. มูลนิธิต่าง ๆ
8. สถาบันการศึกษาต่าง ๆ
9. วัดต่าง ๆ
10. สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ ควรจะได้หาทางประสานงานกัน เพื่อวางแผนงานในการส่งเสริมปรับปรุง พัฒนา อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะหน่วยงานของราชการที่อยู่ในข่ายของ กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ น่าจะได้วางนโยบายหลักใหญ่ ๆ ร่วมกัน

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีหน้าที่โดยตรงควรเป็นหลักในการทำงาน อย่างต่ำ ๆ ก็มีหน่วยงานระดับกรมในสังกัดที่มีหน้าที่โดยตรงถึง 3 กรม คือ กรมศิลปากร กรมการศาสนาและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และในขณะเดียวกันควรมีหน่วยงานกลางในการประสานสัมพันธ์กับงานวัฒนธรรมเองทุก ๆ หน่วย

ในส่วนของวัฒนธรรมอีสาน ปัจจุบันนี้นับว่าคนส่วนมาได้เอาใจใส่ และเพ่งมองความสำคัญไปที่อีสาน โดยเฉพาะเรื่องมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของบ้านเชียงตลอดจนเมืองโบราณ ศาสนสถาน หลักฐานทางโบราณคดีอื่น ๆ ทำให้ความเชื่อมั่นด้านวิชาการสูงขึ้น จึงเกิดการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมขึ้นทุกด้าน ทำให้คนมองวัฒนธรรมอีสานในฐานะเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นจริงมากขึ้น

รัฐบาลไทยพยายามที่จะผลักดันให้คนท้องถิ่นสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนเองเพื่อให้คนท้องถิ่นได้มีความภูมิใจต่อถิ่นเกิด เห็นคุณค่าของบรรพบุรุษ และเป็นการยอมรับความสามารถและสำนึกแห่งตนให้สูงยิ่งขึ้น จึงไม่มีการขัดเขี่ยวัฒนธรรมส่วนกลางให้แก่ท้องถิ่นแต่ปล่อยให้ท้องถิ่นฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของตนเองให้มากยิ่งขึ้น และรัฐบาลก็พยายามสนับสนุนให้งานดังกล่าวเป็นไปด้วยดี

การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอีสาน ย่อมเป็นไปได้ และสามารถเป็นไปอย่างแพร่หลายใน ทุกด้านก็ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การสร้างสรรค์ผลงานของคนท้องถิ่นเอง เช่น การทอผ้า การจักสาน การแกะสลัก จนกระทั่งการร้องหมอลำในรูปแบบต่าง ๆ การกระจายของอาหารของอีสานการขยายตลาดผ้าไหมมัดหมี่ และตลอดจำหน่ายเทพหมอลำ หมอแคน ล้วนเป็นบ่อเกิดของการเผยแพร่วัฒนธรรมอีสานทั้งนั้น

2. นักวิชาการของอีสาน ยังเขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของอีสานออกสู่บรรณโลกน้อยมาก จึงควรจรรีบบผลิตเอกสาร เขียนผลงานต่าง ๆ ออกมาให้มากที่สุด เพื่อจะได้เผยแพร่สู่สาธารณชน

3. การเก็บรวบรวมอนุรักษ์รูปแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิมในรูปแบบของการบันทึกต่าง ๆ ควร มีการริบเร่ง และดำเนินการให้เป็นระบบ และมีแหล่งข้อมูลที่ใคร ๆ ก็ศึกษาได้

4. ควรใช้สื่อมวลชนทุกสาขาให้เป็นประโยชน์ เพราะปัจจุบันนี้บรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ ก็ อ้าแขนรับงานด้านนี้อยู่แล้ว เนื่องจากการเผยแพร่ข้อมูลโดยสื่อมวลชน ทำให้ข่าว กระจายแพร่หลายเป็นที่สนใจของทุกคนผู้คน ทุกชาติทุกภาษา

5. ควรเร่งรื้อให้ประชาชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านและสามารถใช้วัฒนธรรมนั้น เป็นสื่อเข้าถึงประชาชน และประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นตนเอง การส่งเสริมดังกล่าว ทำให้เกิดการแพร่หลายของค่านิยม ทำให้คนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการเผยแพร่วัฒนธรรมของตน

สรุปได้ว่า ภาคอีสานซึ่งประกอบด้วยจังหวัดทั้ง 19 จังหวัดดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงดินร่วนปนทรายซึ่งไม่กักเก็บน้ำทำให้เกิดความแห้งแล้งใน ฤดูแล้ง และภาคอีสานมีลุ่มน้ำที่สำคัญประกอบด้วย ลุ่มน้ำโขง ชี มูล ทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุ มีน้อยกว่าภาคอื่นๆ ลักษณะทางวัฒนธรรมนั้นนั้นมีลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์อันที่พี่น้อง อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ ไม่นิยมย้ายถิ่นฐาน และมีพื้นฐานทางขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมคล้ายคลึง กับชนชาติลาวและเขมรเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นอายุธรรมที่มีความยิ่งใหญ่ในสมัยโบราณ ประชากร ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธทำให้เกิดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในชีวิตประจำวันมากมาย และชาวบ้านยังได้แสดงถึงภูมิปัญญาที่โดดเด่นในการแปรรูปวัศดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นให้เกิด เป็นงานหัตถกรรมอันมีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชาวอีสานรู้จักการปรับตัวกับสภาพภูมิ ประเทศที่ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนกับภาคอื่น ทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เป็นมรดกตกทอดที่น่าศึกษาทั้ง ทางด้านวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตมากมาย

บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการศึกษา

ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการศึกษา

เบญจพร เกียรติกำจรวงศ์ (2548) ได้อธิบายถึงลักษณะของคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย ว่า คำว่า “ชาวบ้าน” “ท้องถิ่น” และ “ไทย” เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามาขยายให้ทราบขอบเขตว่าจะกล่าวถึงภูมิปัญญาในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชนย่อย หรือระดับชุมชนใหญ่คือ ประเทศชาติ วิธีการปฏิบัติการใช้สติปัญญาทดลองผิดลองถูกของชาวบ้าน เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในการดำรงชีวิตให้อยู่ได้อย่างปกติสุขในสภาวะแวดล้อมของแต่ละยุคสมัย เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หากวิธีการนั้นเป็นที่ยอมรับนำไปปฏิบัติตามกันอย่างแพร่หลายในชุมชนก็ขยายวงออกไปเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และเมื่อต้องการเน้นความเป็นชาติก็ใช้ศัพท์ว่า “ภูมิปัญญาไทย”

อนงก นาคะบุตร (2531) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักเกิดมาจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มันเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่แยกจากกันเป็นวิชาที่เราเรียน ภูมิปัญญาชาวบ้านต่างจากองค์ความรู้ตรงที่มีหนังสือทฤษฎี ความรู้มากมายอ้างอิงได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีขั้นตอน 3 อย่าง คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ

เสนห์ จามริก (2532) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึงกระบวนการทางปัญญาความคิดเพื่อแสวงหาคำรู้ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ และพฤติกรรม สังคม องค์กรและวัฒนธรรมชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต และในที่สุดการพึ่งพาตนเอง

รัตนะ บัวสนธิ์ (2533) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือกระบวนการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นโดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยนั่นเอง บุคคลที่สามารถปรับแบบแผนชีวิตนี้เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้านหรือ ปราชญ์ท้องถิ่น

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และวิศนิ สิลตระกูล (2523) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาคือ พินความรู้ของประชาชนในสังคมนั้นๆ และโดยสังคมนั้นๆปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อใจ เข้าใจ ร่วมกัน รวมเรียกว่าภูมิปัญญา ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบด้วยตนเอง หรือทางอ้อมที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ ความรอบรู้สะสมเหล่านี้เรียกว่า ภูมิปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟินฟู ประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่าปราชญ์

ชาวบ้าน หรือ ผู้รู้ชาวบ้าน และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2538) กล่าวว่าไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญหาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆเรื่อง โดยไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ จึงจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิต

จารีรัตน์ ปรกแก้วและคณะ (2541 : 26) ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตท้องถิ่นสมัย” พบว่าภูมิปัญญาในวิถีชีวิตสะท้อนภาพของความหมายของวัฒนธรรมทั้งนี้เนื่องจากภูมิปัญญาในวิถีชีวิตนั้นเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ในท่ามกลางการปฏิบัติในการดำรงชีวิตซึ่งเป็นการเรียนรู้ในเรื่องของชีวิต จิตใจ และจิตวิญญาณ เกิดเป็นความรู้อย่างบูรณาการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกด้านที่มีความหลากหลายแต่สามารถดำรงอยู่ได้ร่วมกันอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการศึกษา

สุนทร ดอนอินทร์ทรัพย์ (2546) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการศึกษาว่า เป็นการผสมผสานเนื้อหาสาระ การฝึกปฏิบัติและวัฒนธรรมคุณธรรม เน้นให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณี พิธีกรรม เป็นการฝึกฝนสนใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล และช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยเจตคติที่ดีต่อการทำงาน ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการจัดการเรียนการสอนมีขั้นตอนอย่างคร่าวๆดังนี้

องค์ประกอบในการสอนประกอบด้วย

1. ครู
2. ผู้เรียน
3. สาระ/เนื้อหา
4. วิธีการเรียนรู้

การสอนประกอบด้วย

1. การสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน
2. การสาธิต
3. การช่วยเหลือผู้เรียน
4. การฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะ

อเนก นากะบุตร (2536) มีความคิดเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้

1. มีความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นหนทางเลือกที่เหมาะสมต่อสภาวะท้องถิ่นและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของภายนอกที่มากกระทบ

2. ประเด็นสำคัญ ความรู้ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบคุณค่าเหล่านี้ได้รับการประยุกต์ (Reproduction) และการสืบสานต่อเนื่องโดยคนในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปลักษณะผ่านประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ ตลอดจนการเลือกผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามากระทบจากภายนอก

3. ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน และเครือข่ายของกลุ่มบุคคล ตลอดจนองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ ในหลายกรณีได้มีบทบาทต่อชุมชนใน 3 ด้าน คือ ด้านพัฒนา ด้านพิทักษ์ปกป้อง ด้านการขยายแนวร่วมสู่ญาติมิตร ลูกหลาน เพื่อนบ้าน องค์ประกอบทั้งสามดังกล่าวเปรียบเสมือนระบบภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนของชุมชนซึ่งภูมิคุ้มกันดังกล่าวจะเป็นขีดความสามารถ และหลักประกันในการจัดการแก้ปัญหาพัฒนาตนเองของชาวบ้าน และชุมชนในระดับท้องถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และซับซ้อนของสังคมใหญ่

ประกอบ ใจมั่น (2539) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่น้ำใจดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากสังคมภายนอก

ภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ เพื่อที่จะได้กำหนดทำที่การทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คนไทยได้สร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงชีวิตด้วยความสุขร่วมเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ดังนั้นภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยมีสาระพอสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
2. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
3. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม
4. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
5. ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

ดังนั้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงพื้นความรู้ องค์กรความรู้ ความสามารถและทักษะของประชาชนในสังคมนั้นๆ ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิต มีความหมายทั้งในแง่ส่วนบุคคลและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการสืบต่อมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ส่งเสริมการจัดการศึกษาในชุมชน และเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน

การจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมในเรื่องเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะของเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว จนกลายเป็นวิถีชีวิตของบุคคลในท้องถิ่นโดยมีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแนวพื้นฐาน การคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีการรับและถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งวิชิต นันทสุวรรณ (2534) ได้แบ่งลักษณะของการถ่ายทอดเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย ในชุมชนนั้นจะมีบุคคลที่ต่างวัยอย่างน้อยที่สุด 4 วัย คือ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยชรา คนในแต่ละวัยจะมีความรู้ และประสบการณ์ที่ได้สะสมเป็นของตนเอง และในขณะเดียวกันก็รับและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่กันและกัน

2. การเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับสถาบันต่างๆ ในหมู่บ้าน ถึงแม้ภูมิปัญญาชาวบ้านจะเกิดการสรุปประสบการณ์ชีวิตของคน แต่สถาบันก็มีการสะสมถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นๆ เช่น สถาบันครอบครัว วัด นอกจากนั้นประเพณีและพิธีกรรมก็มีส่วนเสริมสร้างและช่วยให้ภูมิปัญญาชาวบ้านคงอยู่ทั้งสิ้น

3. การเรียนรู้เชิงประจักษ์ ภูมิปัญญานี้เกิดจากการได้เรียนรู้ ได้เห็น ได้เข้าใจ ได้สะสมการปฏิบัติ ได้จากประสบการณ์ทำมาหากิน การบวชเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่การก่อให้เกิดภูมิปัญญาชาวบ้านในตัวบุคคล ชาวบ้านทุกคนได้ใช้สติปัญญาของตน สังสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีสาขต่างๆรวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด เรียนรู้ สังสมต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน

สามารถ จันทสุรย์ (2534) ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. แบบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การเขียนใส่ใบลาน สมุดข่อย หนังสือ
2. แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ทำได้หลายรูปแบบ คือ

2.1 โดยการบอกเล่าจากปากสู่ปาก เช่นการเทศนา การสั่งสอนของผู้ใหญ่แก่คู่บ่าวสาวในพิธีแต่งงาน การสั่งสอนวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

2.2 โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา พิธีแห่บั้งไฟ พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีผูกเสี่ยว เป็นต้น

2.3 โดยแฝงอยู่ในรูปของการบันเทิงต่างๆที่สอดแทรกถึงกระบวนการ และเนื้อหา ซึ่งจะออกมาในรูปของคำร้อง บทร้อง การแสดงต่างๆ เช่นลิเก ลำตัด โนรา หนังตะลุง ซอ เพลงเรือ เพลงอีแซว เพลงน้อย ฯลฯ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่างๆจะไม่สามารถกำเนิดขึ้นมาในชุมชนนั้นได้ หากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ดังนั้นที่ใดมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นั่นก็จะมี การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ส่วนวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมี 2 วิธี คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่า การบันเทิง และแบบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ไบลาน สมุดข่อย

หลักการนำเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน ฌฐยา ทิพย์รัตน์ ,2543) สรุปแนวทางการดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน ควรดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. สำรวจ ค้นหา และศึกษาแหล่งภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ
2. จัดทำข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นของโรงเรียน
3. กำหนดแผนการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น การวางแผนปฏิบัติงาน กำหนดเวลางบประมาณ บุคลากร และสถานที่ที่จะดำเนินงาน
4. ติดต่อประสานงาน เพื่อขอรับความสนับสนุนกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
5. ปรับหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ เช่น จัดทำแผนการสอน การวัดและประเมินผล การจัดคาบเวลาเรียน
6. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งในรูปแบบของการสอนในชั้นเรียน และ/หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับชาวของภูมิปัญญาชาวบ้าน และ/หรือโดยการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านครูผู้สอน
7. ติดตามสนับสนุนการดำเนินการ และประเมินผลการทำงาน
8. จัดทำเอกสารเผยแพร่และยกย่องเชิดชูเกียรติ เจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

ดังนั้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา เป็นวิธีการสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งนี้จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานไว้อย่างเหมาะสม มีการสำรวจข้อมูลสภาพของภูมิปัญญาและสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ควรได้คำนึงถึงความรู้และความสามารถของภูมิปัญญาของภูมิปัญญา

ท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้และงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ควรอยู่ในดุลยพินิจของโรงเรียน ทั้งในด้านความเหมาะสมทั้งกิจกรรม เนื้อหาสาระ วัยของเด็ก และมีการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการนำมาใช้

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วุฒิ วัฒนสิน(2545) ได้กล่าวถึงลักษณะวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า เป็นความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวบ้านเชื่อและสืบทอดกันมา นับได้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านมีส่วนส่งเสริมให้มีการผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านบางประเภทขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจตอบสนองความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ การเกิด การตาย

บัญญัติ เรื่องศรี(2548) ได้กล่าวถึงการนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสู่การจัดการเรียนการสอนโดยเสนอแนะขั้นตอนไว้ว่า

1. ในขั้นแรกโรงเรียนควรทำแผนแม่บทแสดงที่ตั้งของโรงเรียนมีรายละเอียด โครงข่ายเส้นทางคมนาคมและแสดงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์เช่น แม่น้ำ ที่สูง แหล่งน้ำรวมถึงตำแหน่งสถานที่สำคัญภายในชุมชน

2. ควรประมวลข้อมูลบ้านเลขที่ของนักเรียนในปัจจุบันและศิษย์เก่าทุกรุ่นจัดทำเป็นหมวดหมู่และสรุปให้ได้ถึงตำแหน่งของบ้านว่ามีกระจุกตัวหรือกระจายไปซึ่งแผนที่จะช่วยกำหนดให้โรงเรียนได้ทราบว่าการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านบริเวณใดก่อนเพราะบริเวณนั้นมีจำนวนประชากรมากนั่นเอง

3. เมื่อเก็บข้อมูลจากวิทยากรชาวบ้านในภาคสนามควรระบุไว้ในแผนที่ป้องกันการเก็บที่ซ้ำซ้อน ซึ่งผู้เก็บข้อมูลควรศึกษาหาความรู้ให้พร้อมและเตรียมการให้รัดกุมก่อนไปปฏิบัติงานภาคสนาม นอกจากนั้นนักเรียนควรมีบทบาทในการเก็บข้อมูลอย่างยิ่ง ซึ่งจะสอดคล้องกับการผลลาคาดหวังของการปฏิรูปการศึกษาในกระบวนการการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ นอกจากนั้นครูควรอยู่ในลักษณะที่ช่วยสนับสนุนให้นักเรียนได้เตรียมข้อมูลเพื่อทำกิจกรรมในชั้นเรียนเพื่อรายงานหรือเพื่อหาคำตอบในโครงการ หรือแม้แต่ทำการบ้านที่เป็นแบบฝึกหัดต่างๆ โดยที่ต้องเก็บข้อมูลจากวิทยากรในละแวกบ้านของตนมาเรียบเรียง หรือวิเคราะห์ วิจัยตามจุดประสงค์ของบทเรียน รุจิร ภู่อสาร(2545)อ้างถึงในบัญญัติ เรื่องศรี(2548) นอกจากนั้นในการคัดเลือกเนื้อหาที่จะนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้เป็นบทเรียนมีเกณฑ์ที่ควรพิจารณาคือ

1. เนื้อหานั้นมีความเที่ยงตรงแสดงผลการเรียนออกมาได้ตรงตามจุดหมายของการศึกษา
2. เนื้อหานั้นเป็นส่วนหนึ่งของสาระข้อเท็จจริงสัมพันธ์กับวิชาแกนที่จัดให้เรียนอยู่แล้ว
3. เนื้อหานั้นสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนและไม่เกินความสามารถที่ผู้เรียนจะเรียนได้

4. สอดคล้องกับความจริงในสังคมซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจวัฒนธรรม กลุ่มส่งเสริมความคิดและพัฒนาความคิดที่เป็นอิสระ
5. สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตซึ่งเกณฑ์ทั้งหมดสามารถใช้ได้กับเนื้อหาข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นที่ครูคัดกรองนำมาสร้างบทเรียนทั้งในหลักสูตรสถานศึกษาหรือหลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2539) ได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปี 2539 โดยนำเสนอแนวทางการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดย

1. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน มีการมอบหมายงาน กิจกรรมให้นักเรียนไปทำที่บ้าน ครูและชาวบ้านจะเป็นผู้ติดตามประเมินผล

2. ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่นักเรียน โดยนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในชุมชน

3. โรงเรียนและชุมชนประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและชุมชน ในการจัดการเรียนการสอนแนวทางนี้ กรมวิชาการได้เสนอวิธีการดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนปราชญ์ท้องถิ่น
2. เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจ
3. กำหนดแผนการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น การวางแผนปฏิบัติงาน กำหนดเวลางบประมาณ บุคลากร และสถานที่ที่จะดำเนินงาน
4. ติดต่อประสานงานเพื่อขอรับความสนับสนุนกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
5. ปรับหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ เช่น จัดทำแผนการสอน การวัดและประเมินผล การจัดคาบเวลาเรียน

6. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งในรูปแบบของการสอนในชั้นเรียน และ/หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับชาวของภูมิปัญญาชาวบ้าน และ/หรือโดยการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านครูผู้สอน

7. ติดตามสนับสนุนการดำเนินการ และประเมินผลการปฏิบัติงาน

8. จัดทำเอกสารเผยแพร่และยกย่องเชิด

ในปัจจุบันนี้จุดมุ่งหมายของการศึกษามีได้มุ่งเพียงให้แต่คนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และเตรียมบุคคลเพื่อประกอบอาชีพในตลาดแรงงานเพียงเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข มีความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในศิลปะวิทยาการ ขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความรัก และผูกพันกับท้องถิ่น ประกอบกับมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นในเรื่องการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสู่ระบบการศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ควรทำอย่างยิ่ง

สำหรับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ควบคู่ภูมิปัญญาสากล (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.) สำหรับหลักสูตรท้องถิ่น กรมการฝึกหัดครู (2535) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นคือ รายละเอียด เนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นหลักสูตรระดับท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือ หลักสูตรแม่บท ส่วนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การปรับเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหาและจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม

ทัศนีย์ สุขเมธี (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สามารถทำได้โดยการปรับแผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เนื้อหา และวิธีสอนของครูดังนี้

1. การปรับ หมายถึงการปรับเนื้อหา สาระและมวลประสบการณ์ในหลักสูตรแกนกลางให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น
2. การขยาย หมายถึง เนื้อหาใดที่ในท้องถิ่นรู้จักกันดีก็ควรให้ผู้เรียนได้เรียนลึกลงไปอีก
3. การเพิ่ม หมายถึง เนื้อหาบางวิชา เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่ควรรู้ แต่คนในท้องถิ่นอื่นไม่จำเป็นต้องรู้

วิธีการถ่ายทอดเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน

รัตนะ บัวสนธิ์ (2523) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจแบ่งได้เป็น 2 วิธีการใหญ่ๆ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครูซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนที่ ทางโรงเรียนจะให้ครูดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปลี่ยนเป็นปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทนรวมทั้งให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ประเมินการเรียนของนักเรียนด้วย

นอกจากนี้ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวถึงวิธีสอนหรือถ่ายทอดแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าประกอบด้วยดังต่อไปนี้

1. การเล่าเรื่อง การบอก การเทศน์
2. การให้ปฏิบัติจริง
3. การให้ทำเลียนแบบ

4. การให้ลองผิดลองถูก
5. การให้ศึกษาด้วยตนเอง
6. การต่อวิชา
7. การสอนแบบกลุ่ม

ในการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทย คือ การนำเอาเนื้อหา และ/หรือวิธีการสอนของภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการสอน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน หัวใจสำคัญคือ การปรับสภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผล สร้างดุลยภาพกับสรรพสิ่งเพื่อความสันติสุขและยั่งยืน สำหรับวิธีสอนภูมิปัญญาไทยมีหลายรูปแบบ โดยจะเป็นการถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับกระบวนการผลิตซ้ำในด้านคุณค่าให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรม เช่น การเล่าเรื่องราว การให้ปฏิบัติจริง การให้ทำเลียนแบบการให้ลองผิดลองถูก การให้ศึกษาด้วยตัวเอง การต่อวิชาและการสอนแบบเครือข่าย การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการกระบวนการเรียนรู้จะต้องยึดหลักความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้เรียน โดยต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ต้องสอนด้วยความรัก สอนโดยการปฏิบัติ สอนจากเรื่องเดิมและการสอนแบบต่อตัวเป็นรายคน หรือกลุ่มเล็กๆพร้อมเน้นเนื้อหาความรู้และวิธีสอนควบคู่กันไป โดยประยุกต์กับกระบวนการจัดการเรียนการสอนสมัยใหม่ให้เหมาะสม ไม่ว่าจะอยู่ในระบบการศึกษาแบบใด ต้องถือว่าเป็นกระบวนการเดียวกัน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

3.5 การมีส่วนร่วมขององค์กรส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

กรมศิลปากร(2543)ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า เป็นรูปแบบวิถีชีวิตของคนเผ่าต่างๆ ที่เป็นจิตวิญญาณ ทำให้คนมีการดำรงชีพมีความสุขกายสบายใจ ซึ่งแบ่งวัฒนธรรมเป็น 3 ระบบคือ

1. มรดกทางวัฒนธรรมในอดีต (Heritage) คือ หลักฐานที่เกี่ยวกับการดำรงชีพของบรรพชนในอดีต แบ่งออกเป็น

อนุสรณ์สถาน (Monuments) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม รูปเคารพ ที่อยู่อาศัย โบราณสถาน เป็นต้น

โบราณวัตถุ (Artifacts) ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนศิลปหัตถกรรม เป็นต้น

เอกสารตำนาน (Archive) ได้แก่เอกสารที่จดบันทึกบนวัสดุต่างๆ ตลอดจนการบอกเล่าต่อกันมาเป็นนิทาน เป็นต้นานเล่าขานเรื่องภาษาตนเอง

2. วัฒนธรรมทั่วไป (Common Living Culture) ได้แก่รูปแบบและเอกลักษณ์ในการดำรงชีพแบบเผ่าพันธุ์ แสดงให้เห็นรูปแบบของเผ่าพันธุ์นั้น เช่น

การดำรงชีพ (Living) ได้แก่ การทำมาหากิน อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย
ภาษา (Language) ได้แก่ รูปแบบการพูด การอ่าน การเขียนและกิริยามารยาท
ศาสนา (Religion) เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม
ค่านิยม ศิลธรรม จริยธรรมและความสงบสุขของบ้านเมือง

ศิลปะและสุนทรียภาพ (Aesthetic) ได้แก่เอกลักษณ์ของความงามที่แสดงออกใน
ด้านการออกแบบอาคารสมัยใหม่ ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่น ฯลฯ

สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (Social) ได้แก่ รูปแบบของครอบครัว เครือญาติ
สังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง

3. ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี (Wisdom and Technology) ได้แก่ ความรู้ความสามารถ
ของประชาชนในการคิดค้น ประดิษฐ์สร้างสรรค์ เพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

นอกจากนั้น กรมศิลปากร(2543) ยังได้กล่าวถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน
(Native culture or Localization etc.) ซึ่งก็คือ รูปแบบในการดำรงชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น
ซึ่งแสดงให้เห็นในรูปแบบการทำมาหากิน ภาษา ความเชื่อ ศิลปะ สังคมที่ทำให้เกิดความสุขกาย
สบายใจแก่ชุมชน

กระบวนการดำเนินงานในการรักษาเอกลักษณ์ท้องถิ่นของภาคส่วนต่างๆในท้องถิ่น

กรมศิลปากร(2543)ได้เสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ
ในการเร่งศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นว่า การดำเนินงานทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรม
นั้นมี 6 ขั้นตอนในการดำเนินงาน ซึ่งองค์กรท้องถิ่นจะต้องดำเนินการให้เป็นระบบและ
สนองตอบกับกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งชาติ 2540 ดังนี้

1. ต้องศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ชัดเจน อย่างน้อยองค์กรท้องถิ่นจะต้อง
ตอบปัญหาดังต่อไปนี้ให้ชัดเจน

1.1 สภาพภูมิศาสตร์ และกายภาพของท้องถิ่น

1.2 ประวัติศาสตร์ พัฒนาการสังคม และเหตุการณ์สำคัญของท้องถิ่นตั้งแต่ยุค
ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

1.3 จัดทำบัญชีมรดกทางวัฒนธรรม

1.4 จัดทำเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

1.5 จัดทำเอกสารภูมิปัญญา และเทคโนโลยีของท้องถิ่น

2. จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ เมื่อจัดทำเอกสารแล้ว จะต้องจัดพิมพ์ความรู้ว่าด้วย
ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์แจกจ่ายไปยัง
ห้องสมุดต่างๆ เผยแพร่ให้คนในท้องถิ่นเข้าใจเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมภายนอก เพื่อให้เยาวชน
ตระหนักต่อความสำคัญ สามารถป้องกันวัฒนธรรมท้องถิ่นได้

3. การทำนบารอย่างเป็นระบบ วิธีการรักษามรดกทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็นเทคนิค 3 ประการ คือ

- 3.1 กระบวนการป้องกัน
- 3.2 กระบวนการอนุรักษ์
- 3.3 กระบวนการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ฟื้นฟู

4. การสืบทอดทางวัฒนธรรม การสืบทอดวัฒนธรรมมีผลให้ประชาชนเข้าใจ รักษา และ หวงแหนวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวทางในการสืบทอดเป็น 2 วิธีคือ

- 4.1 ให้นำร่องเรื่องราวของวัฒนธรรมท้องถิ่นลงในหลักสูตรการเรียนการสอนแบบ บังคับเป็นการปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กผ่านทางโรงเรียนและสื่อมวลชนต่างๆ
- 4.2 ให้สถาบันครอบครัว พ่อ แม่ ประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานจน เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

5. การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ ไม่มีวัฒนธรรมใดหยุดนิ่งอยู่กับที่ จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ไม่เช่นนั้น วัฒนธรรมจะเกิดการล้าหลัง หยุดนิ่งอยู่กับที่ในขณะที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงฉะนั้นการจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญคือ

- 5.1 การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักความสำคัญของวัฒนธรรมอย่างน้อยในแต่ละท้องถิ่นต้องจัดขึ้นเป็นงานประจำปี เรียกว่า “วันวัฒนธรรม”
- 5.2 การจัดประกวดสร้างสรรค์ทางศิลปะและวัฒนธรรมสาขาต่างๆ โดยพยายาม รักษาเอกลักษณ์ของตนเอาไว้

6. การพัฒนา องค์กรในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น อบต. หรือ อบจ. หรือเทศบาลจะต้องรักษา วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ทันสมัยและก้าวหน้าอยู่เสมอ เพราะหากท่านหรือองค์กรของท่านไม่ ดำเนินการปล่อยให้อุบัติที่นิยมวัฒนธรรมตะวันตกดำเนินการโฆษณาประชาสัมพันธ์แทน วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นก็จะสูญหายไปที่สุด

นิคม มูลิกะคามะ(2543) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการมรดก ทางวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคตไว้ดังนี้

บทบาทองค์กรท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งชาติ 2540 ได้กำหนดกรอบหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชนและ องค์กรท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

1. สิทธิเสรีภาพของชาวไทย

- สิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมอันดีของประเทศไทย
- สิทธิในโครงการหรือกิจกรรมที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน
- องค์กรปกครองท้องถิ่น จะต้องมีส่วนในการบริหาร และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

2. หน้าที่ของประชาชนชาวไทย

- หน้าที่ในการรับการศึกษา อบรม พิทักษ์ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. แนวนโยบายแห่งรัฐ

- รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง และตัดสินใจในท้องถิ่นได้เอง
 - รัฐต้องจัดการฝึกอบรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- ความหมายขององค์กรท้องถิ่น ยังไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอน แต่ในทางเข้าใจกันในวันนี้ หมายถึง องค์กรที่ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นบริหารและจัดการเอง โดยกำหนดออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น

- องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือ อบต.
- องค์กรบริหารส่วนจังหวัด หรือ อบจ.
- เทศบาลระดับต่างๆ
- สุขาภิบาล
- เมือง หรือเขตการปกครองเฉพาะ

บทบาทของท้องถิ่นและอำนาจของส่วนกลาง

ในปัจจุบันอำนาจในการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมทั้งหมด อยู่ในองค์กรส่วนกลาง เช่น การควบคุมตรวจตรา การขึ้นทะเบียน การนำเข้าและส่งออกโบราณวัตถุ (เพราะมีสนามบินและทำเรือระหว่างชาติเพียงแห่งเดียว) แต่ในอนาคตจะต้องกระจายออกไปสู่ภูมิภาค เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) หรือเทศบาล หรือเขตปกครองพิเศษ เช่น กรุงเทพมหานคร หรือเมืองพัทยา โดยให้แต่ละพื้นที่ดูแลการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมครบวงจร

บริบทของวัฒนธรรม

ในปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2504 เน้นหลักฐานสำคัญ 2 ประการคือ

- โบราณสถาน
- โบราณวัตถุ

แต่ในอนาคตจะต้องแบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกให้ชัดเจน กล่าวคือ มรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. อนุรักษ์สถาน เช่น

- รูปปั้นพุทธศาสนา รูปเคารพ อนุสาวรีย์ รูปบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์
- สถาปัตยกรรมแห่งชาติ
- สัญลักษณ์ของเมือง หรือที่หมายตา
- อุทยานประวัติศาสตร์
- นครประวัติศาสตร์
- ย่านประวัติศาสตร์
- แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- ซากโรงงานอุตสาหกรรมในอดีต

2. โบราณวัตถุ(Artifact)

3. เอกสารจดหมายเหตุและบุคคลสำคัญของชาติ (Archive)

งบประมาณในการดำเนินงาน

องค์กรท้องถิ่น จึงต้องจัดทำแผนงบประมาณ เพื่อรองรับค่าหางบประมาณ ดังต่อไปนี้

- งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งจัดสรรเป็นประจำปี
- งบประมาณจากภาคเอกชน
- งบประมาณจากสถาบันอื่นๆ

ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานทางวัฒนธรรม โดยได้ประโยชน์ตอบแทน

- ทรัพย์สินของเอกชนที่ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ไม่สามารถรื้อถอนได้
- ทรัพย์สินเหล่านั้นได้รับการยกเว้นภาษีที่ดิน และภาษีโรงเรือน
- ทรัพย์สินเหล่านั้นได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้
- ทรัพย์สินเหล่านั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการทำนุบำรุงรักษาเงินทุนในการทำนุบำรุงรักษาด้วย

การบริหารและการจัดการ

เพื่อให้การบริหารและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแต่ละสาขาได้ดำเนินการไปตามเทคนิคและวิธีการเฉพาะให้แต่ละองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น มีอำนาจจัดตั้งองค์กรหน่วยงานส่งเสริมสนับสนุนการวัฒนธรรมบางประเภทเพื่อดำเนินการวัฒนธรรมนั้นๆ ในแต่ละท้องถิ่น เช่น

- ศูนย์วัฒนธรรม
- สนามกีฬานันทนาการ
- พิพิธภัณฑ์สถาน
- หอจดหมายเหตุ

- หอสมุด
- โรงละครหรืออุปรากร
- สถาบันในการสืบทอดทางวัฒนธรรมอื่นๆ

กิจกรรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ดังนี้

ขั้นที่ 1 มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่าย

ขั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษาและการพัฒนาสังคม

ขั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

ประเวศ วะสี แนะนำทางเลือกใหม่ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous knowledge) ซึ่งหมายถึงสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้แนะว่าในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวร และกลมเกลียวกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง และภาวะแวดล้อมรอบตัว ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความหมายครอบคลุมไปถึงการดำรงชีวิต และรวมถึงแบบแผนในการดำรงชีวิต

ธีรศักดิ์ อัครบวร(2546) การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และเป็นการช่วยส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจให้ชุมชนโดยมีหลักการว่า

หากนำรูปแบบของการจัดกิจกรรมใน โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนของกรมการพัฒนาชุมชน มาวิเคราะห์ตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แล้วการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นควรเป็นไปในลักษณะการให้ความรู้หรือให้การศึกษาทางด้านการปรับปรุงผลผลิตและการจัดการต่างๆ เช่น ด้านการตลาดการรวมกลุ่มการผลิต การจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อการผลิต เป็นต้น และนำแนวคิดเรื่องระบบการผลิตในยุคอุตสาหกรรมของ อัลวิน ทอฟเฟอร์ (Toffler 1982:46-56) มาประยุกต์เพื่อจัดหมวดหมู่เป็นกลุ่มลักษณะกิจกรรมเพื่อเศรษฐกิจท้องถิ่นได้ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมมาตรฐานการผลิต เป็นการจัดโครงการกิจกรรมที่เน้นให้สมาชิกเข้าใจเกี่ยวกับการรักษามาตรฐานคุณภาพของผลผลิตการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและการรักษามาตรฐานให้เป็นที่เชื่อถือของตลาดจะช่วยให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่นในระยะยาว เช่น การผลิตของใช้จักสาน บ้านพะทาย จังหวัดนครพนม กลุ่มพัฒนาคุณภาพยางพาราจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

2. กิจกรรมส่งเสริมความชำนาญการผลิต เป็นการจัดโครงการกิจกรรมที่เน้นให้สมาชิกเข้าใจเกี่ยวกับการฝึกอบรมหรือร่วมกันสร้างความเป็นเลิศ หรือเชี่ยวชาญในการสร้างผลผลิตหรือสินค้าของตน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ปทุมสูง จังหวัดพัทลุง กลุ่มผลิตหมูย่าง จังหวัดตรัง กลุ่มผลิตแคบหมูและแหนม ชุมชนแม่บ้านดอย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

3. กิจกรรมส่งเสริมการประสานงานการผลิต เป็นการจัดกิจกรรมโครงการกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการผลิต ให้เข้าวงการผลิตแบบอุตสาหกรรมทั้งในระดับชุมชนในท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ การผลิตของท้องถิ่นหนึ่งอาจจะต้องพึ่งพาการผลิตของอีกท้องถิ่นหนึ่งก็ได้ เช่น กลุ่มผลิตไม้กวาดดอกหญ้าจังหวัดสระแก้ว ต้องซื้อดอกหญ้าจากกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตดอกหญ้าจากจังหวัดใกล้เคียง เป็นต้น

4. กิจกรรมส่งเสริมความมุ่งมั่นพัฒนาการผลิต เป็นการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ในการพัฒนาผลผลิตอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรแต่ละท้องถิ่น ให้รู้จักสามัคคีและช่วยกันในวงอาชีพเดียวกัน เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนาบ้านไสกุล อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ฟื้นฟูการปลูกข้าวอดสังข์ เป็นข้าวพื้นบ้านที่เคยโด่งดังมากในภาคใต้ในอดีตด้วยความมุ่งมั่น

5. กิจกรรมส่งเสริมการสร้างประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิต เป็นการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต ส่งเสริมความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการผลิตเพื่อให้ได้สินค้าที่ดีที่สุด เข้าใจคุณค่าของการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดีที่สุด ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในการผลิตให้ได้คุ้มค่าที่สุด เช่น โครงการฝึกอบรมเกษตรกรของเครือเจริญโภคภัณฑ์ กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

6. กิจกรรมส่งเสริมการรวมศูนย์การผลิต เป็นการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการต่างๆ ได้แก่ ระบบการจัดการด้านการตลาด การสหกรณ์ การมอบอำนาจการตัดสินใจให้ผู้นำกลุ่ม เช่น การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านอาชีพพิเศษในจังหวัดต่างๆ กลุ่มผลิตข้าวหอมบ้านหินลุ่ย จังหวัดภูเก็ต สมาชิกแต่ละครอบครัวต่างผลิตข้าวหอม แต่จะประทับเครื่องหมายเดียวกันทั้งหมดบ้าน เป็นต้น

การพัฒนาเอกลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(2546) ได้กล่าวถึงที่มาของการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านว่า ในปี พ.ศ. 2544 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รัฐบาลในขณะนั้นได้พัฒนาแนวทางเพื่อช่วยให้ประเทศพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจ ด้วยการสร้างสังคมประเทศโดยรวมใหม่ ให้เป็นสังคมที่มีพื้นฐานแห่งข้อมูล ความรู้ และสติปัญญาที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญญา รวมทั้งมีความทันโลก และทันเหตุการณ์ (Knowledge-based society) ซึ่งนโยบายของรัฐบาล ที่กำหนดขึ้นนี้เป็นกรอบที่มุ่งพัฒนาประเทศ เพื่อช่วยเหลือประชาชนทุกระดับที่ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจ อันทำให้มีรายได้ไม่พอเพียงกับรายจ่าย ดังนั้น

แนวทางนโยบายจึงเป็นการนำไปสู่การ สร้างขีดความเป็นอยู่ใหม่ โดยการนำเอากลไกทุกส่วนของ ภาครัฐมาใช้ในการสร้างโอกาสให้ประชาชนอย่างทัดเทียมกัน เน้นการใช้ทุนเพื่อการสร้างปัญญา พัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล และการนำสินทรัพย์ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่าสูงสุดและเพื่อเป็น การให้ชาวบ้านได้พัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวบุคคลอันจะเป็นการช่วยพัฒนาองค์ความรู้ในการ พัฒนาการตนเองของชาวบ้านให้ยังเกิดความยั่งยืนและพอเพียง โดยการนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมา ใช้เพื่อการสร้างและพัฒนากิจการ สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นจึงเกิด โครงการที่ ชื่อว่า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ซึ่งเป็น โครงการที่มีหลักการที่เป็นการนำเอาภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น จากคนในท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาพัฒนาเพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนแล้วให้ ชาวบ้านร่วมมือกันทำด้วยความรักและศรัทธา โครงการนี้เป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดการ พัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐานตรงตามความต้องการ ของตลาดสากล อันจะส่งผลให้เศรษฐกิจในระดับรากหญ้าเกิดความเข้มแข็งพร้อมที่จะช่วยเหลือ ตนเองได้ต่อไป ดังนั้นโครงการนี้จึงเป็นการรวมกระบวนการทางความคิด การให้บริการ การดูแล การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษามิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นที่สามารถเป็นที่รู้จัก โดยทั่วไป โดยโครงการนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 ประเด็นด้วยกันคือ

1. การเน้นนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาไปสู่สากล เป็นการเสริมสร้างผลิตภัณฑ์ที่ ชุมชนผลิตขึ้นให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ท้องถิ่นอย่างมีจุดเด่นเฉพาะเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ

2. สนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์เป็นการระดมความคิด ของชุมชนท้องถิ่นในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่าง เหมาะสม ไม่ซ้ำแบบกันและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนท้องถิ่น

3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์เป็นการพัฒนาความคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความคิด กว้างไกล มีความรู้ความสามารถ มีการวางแผน เป็นการพัฒนากิจการท้องถิ่นที่มุ่งเน้นการสร้าง การผลิตการบริการที่คำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2546) ได้ทำการศึกษาและประเมิน โครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านของความคิดเห็นของกลุ่ม ผู้บริโภคเกี่ยวกับความพึงพอใจภายหลังการซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์และสิ่ง ทอ พบว่ามีความพึงพอใจน้อยโดยเฉพาะในด้านการรักษาเอกลักษณ์ไทย(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.19) นอกจากนี้ผู้บริโภคยังเสนอแนะความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงความต้องการของ ตลาด ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อได้ดังนี้

1. ราคาผลิตภัณฑ์ต้องเหมาะสมกับคุณภาพและมีหลายชนิดให้เลือก
2. มีการประกันคุณภาพและควบคุมราคา ทำให้น่าเชื่อถือ
3. มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไม่ให้ดูฉาบฉวย และคงทน
4. ผลิตภัณฑ์มีการพัฒนาตามกระแสนิยม
5. ผลิตภัณฑ์ช่วยคงเอกลักษณ์ความเป็นไทย
6. ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไม่มีการดัดแปลง
7. ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่ซ้ำแบบ
8. การซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ควรทำให้รู้สึกถึงคุณค่าของความเป็นไทย

นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุผลที่ผู้ซื้อใช้ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์และประโยชน์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1. เป็นการรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้
2. ราคาเหมาะสมและย่อมเยาว์
3. เป็นการแสดงถึงคุณค่าภูมิปัญญาไทยและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละชิ้นงานไม่ซ้ำแบบ

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. รายได้จากผลผลิตในโครงการสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้เพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้ผลิต ผู้จำหน่ายทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น
2. การสร้างงานในชุมชนท้องถิ่น ทำให้จำนวนแรงงานอพยพลดลง แม้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2543 จำนวนแรงงานอพยพยังคงเพิ่มขึ้นเนื่องจากโครงการยังไม่เป็นที่รู้จักและรายได้ของผลผลิตยังไม่เด่นชัด แต่ในปี พ.ศ. 2544 จำนวนแรงงานอพยพในท้องถิ่นโดยรวมลดลงแม้ว่าจะไม่สามารถกล่าวได้ว่าโครงการนี้มีส่วนโดยตรงแต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าโครงการนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการช่วยลดแรงงานอพยพ
3. รายได้ส่วนบุคคลของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 14 อย่างไรก็ตามจำนวนรายได้ที่เพิ่มขึ้นมีลักษณะเดียวกันกับจำนวนแรงงานอพยพที่ลดลง

ส่วนในด้านปัญหาที่เกิดในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้นคือปัญหาด้านผลิตภัณฑ์ ไม่มีการประกันคุณภาพทำให้น่าเชื่อถือ ผลิตภัณฑ์ไม่เป็นสากลและยังมีลักษณะของบรรจุกิจภัณฑ์ที่เป็นท้องถิ่นอยู่มากเนื่องจากขาดเทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัย

นอกจากนั้นกรมพัฒนาชุมชน(2545) ได้ทำการประเมินผลเรื่อง “การจัดงานเทศกาลของขวัญปีใหม่ สินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ณ ศูนย์การค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี” ในปี พ.ศ. 2545 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3,846 คน โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า มูลเหตุที่ทำให้ผู้เข้าชมงานสนใจสินค้าชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

เนื่องจากผลิตภัณฑ์เป็นงานฝีมือที่การผลิตมีคุณภาพ ราคาไม่สูงนัก สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณภาพเชื่อถือได้ ค่างานเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมชาวบ้านและชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ผู้เข้าชมงานมีความพึงพอใจในเรื่องของสถานที่จัดจำหน่าย คือ สถานที่ที่มีความโอ่โง่งกว้างขวางและมีสินค้าให้เลือกหลากหลาย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาให้ผู้เรียนได้เกิดความหวงแหนและกล้าแสดงออกซึ่งงานศิลปะที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ผู้สอนควรพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ที่เป็นการเน้นการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและมีสาระการเรียนรู้ที่เน้นถึงภูมิปัญญาของชนในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ท้องถิ่นได้เกิดความตระหนักในการพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม รูปแบบวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง อันจะสามารถต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจในชุมชนเพื่อให้ทุกภาคส่วนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั่นเอง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

ในการวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลต่างๆจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

สน วัฒนสิน (2544) ศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วย ผู้บริหารจำนวน 16 คน ครูศิลปะศึกษาจำนวน 36 คน และปราชญ์ท้องถิ่นจำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ด้านเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1. ผู้บริหารส่วนใหญ่มีปัญหาปานกลางในด้านนโยบาย การดำเนินงาน และผลการดำเนินงาน 2. ครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหาปานกลางในด้านการดำเนินการ และการวัดและประเมินผล และมีปัญหาน้อยในด้านจุดประสงค์การเรียนการสอน 3. ปราชญ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีปัญหาการมีส่วนร่วม ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตร และวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับโรงเรียน ขาดความชำนาญในวิธีการสอน ไม่มีเวลาว่างมาสอนในโรงเรียน นักเรียนไม่ซาบซึ้งในความงามและคุณค่างานศิลปะพื้นบ้าน นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ตั้งใจเรียน เพราะถูกบังคับให้เรียนมากกว่าเลือกเสรี ปราชญ์ท้องถิ่นไม่มีโอกาสแนะนำเรื่องศิลปะพื้นบ้าน ให้กับครูศิลปะศึกษา ปราชญ์ท้องถิ่นไม่นำนักเรียนไปศึกษาในแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และปราชญ์ท้องถิ่นพบว่าไม่ประสบ

ความสำเร็จ ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะปราชญ์ในท้องถิ่นไม่ใช่ผู้ประเมินผลงานนักเรียนด้วยตนเอง

นางเยาว์ เสถียรรัตน์ (2529) ศึกษาความคิดเห็นของเยาวชนเกี่ยวกับกิจกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติในสถานศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วยเยาวชนจากสถานศึกษาทั้ง 5 แห่งในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 392 คน ประกอบไปด้วยวิทยาลัยครูอุบลราชธานี วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน วิทยาลัยอาชีวศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ด้านเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่าเยาวชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่สถานศึกษาจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสถาบันชาติอยู่ในระดับมาก 3 อันดับแรก คือการนำนักเรียนเข้าร่วมแห่เทียนพรรษา การฝึกอบรมนักเรียนนักศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันชาติ การส่งเสริมให้เยาวชนประพฤติหน้าที่พลเมืองดี กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาที่โรงเรียนจัดอยู่ในระดับมากคือ การนำนักเรียนนักศึกษาสวนมนต์ ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่จัดมากที่สุดคือ การจัดพิธีถวายพระพรเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ความคิดเห็นของเยาวชนเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติในสถานศึกษาเยาวชนส่วนใหญ่ส่วนเคยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นเพียง 1 ครั้งต่อปี สำหรับปัญหาในการจัดกิจกรรมตามความคิดเห็นของเยาวชนคือการใช้งบประมาณมากแต่ไม่คุ้มค่า กิจกรรมบางอย่างไม่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าร่วมผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมนั้นและขาดการประเมินผลกิจกรรม

วศิษฐ์ นาสารีย์ (2544) ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาจำนวน 61 คน และแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดกับปราชญ์ท้องถิ่นจำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยได้พบว่า ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาเห็นด้วยมากเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในทุกด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมายในการสอน สนเนื้อหาวิชาที่สอน ด้านกิจกรรมและประสบการณ์ในการเรียนรู้ ด้านวัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนและการสอน และด้านการประเมินผล แนวคิดของปราชญ์ท้องถิ่นในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา มีดังนี้ คือ 1. ด้านจุดมุ่งหมายในการสอน ควรเน้นเรื่องความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศิลปะท้องถิ่น และการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น 2. ด้านเนื้อหาวิชาที่สอน ควรเน้นเรื่องของการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมทางพระพุทธศาสนากับคุณค่าของศิลปะท้องถิ่นที่มีต่อการดำรงชีวิต 3. ด้านกิจกรรมและประสบการณ์ในการเรียนรู้ ควรเน้นใน

เรื่องความซาบซึ้งในศิลปะท้องถิ่น และการมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ศิลปะท้องถิ่น 4. ด้านวัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนและการสอน ควรเน้นเรื่องการใช้วัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น 5. ด้านการประเมินผล ควรใช้วิธีการสังเกตและการมอบหมายการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น

ประกอบ ใจมั่น (2539) วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูผู้สอน 30 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. การเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้คำนึงถึงผู้เรียน หลักสูตร เนื้อหาวิชาและคุณสมบัติภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การเตรียมการ มีการเตรียมครูผู้สอน ผู้เรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อการเรียนการสอน และการเตรียมการเรียนการสอนล่วงหน้าก่อนการเรียนการสอน

3. มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชั้นดำเนินการสอนโดยมีการสาธิต แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติงาน

4. การประเมินผลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการประเมินผู้เรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสังเกตระหว่างการเรียนการสอน

5. ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบคือ ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน งบประมาณไม่เพียงพอ การเบิกจ่ายค่าตอบแทนยุ่งยากล่าช้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ค่อยมีเวลาว่าง และภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะและประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้

6. ครูผู้สอนมีความต้องการงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงานภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่สอนและต้องการที่จะเข้ารับการฝึกอบรมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

จิต แก้วพึ้ง (2530) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของโรงเรียนที่กระทำมากที่สุดและสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูเป็นแบบอย่างที่ดีพร้อม ทั้งชักชวนให้นักเรียนปฏิบัติตามพานักเรียนไปบูรณะไปทำความสะอาด โบราณวัตถุ วัด และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นครูส่วนใหญ่นำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอดแทรกในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับบทบาทผู้บริหารส่วนใหญ่สำหรับการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ใช้การศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านจากเอกสาร ส่วนการเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียนและประชาชน ผู้บริหารใช้วิธีเสนอแนะให้ครูผู้สอนนำความรู้เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอดแทรกในมวลประสบการณ์ต่างๆ

และจัดตั้งกลุ่มสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นในโรงเรียนและเชิญชวนประชาชนที่สนใจมาร่วมกลุ่ม

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2546) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องคุณค่าศิลปกรรมกับเส้นทางชุมชน ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการนำเสนอคุณค่าศิลปกรรมว่ามีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนในทิศทางใดบ้าง ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าศิลปกรรมเป็นแกนสำคัญที่สังคมให้การยอมรับว่า มีคุณค่าทั้งในด้านจิตใจ และวิถีชีวิตซึ่งรวมอยู่ภายใต้ความเป็นวัฒนธรรมของธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในด้านเศรษฐกิจและการอาชีพรวมกันอยู่ภายใต้ความเป็นอุตสาหกรรมการค้าภายในชาติและระหว่างชาติที่ครอบคลุมไว้ทั้งหมดอีกชั้นหนึ่ง

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เจมส์ ดับบลิว เบนควอต (Bequette, James W. ,2007) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบรรจุผลงานศิลปะของผู้คนพื้นเมืองเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปศึกษา ในฐานะที่จะสามารถสร้างความรู้ในแบบสืบทอดตามประเพณี ซึ่งยังคงมีการรวมเนื้อหาด้านเหตุการณ์ ด้านวิถีชีวิต อาณานิคมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องเนื่องในงานศิลปะทั้งในแบบจารีตและงานศิลปะร่วมสมัย ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการสำรวจถึงความเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงชุมชนกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านศิลปะและด้านวิทยาศาสตร์

โอลิเวียร์ กูด (Olivia Gude,2007) ได้ศึกษาถึงความสำคัญของการจัดการหลักสูตรศิลปะว่าการจัดทำหลักสูตรศิลปะควรคำนึงให้นักเรียนและชุมชนได้เข้าใจถึงทักษะและแนวคิดของงานศิลปะ และในขณะเดียวกันก็มีการเปิดโอกาสให้แต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองรวมถึง การสร้างอัตลักษณ์และความหมายร่วมกันถึงแนวคิดศิลปะ

โครงสร้างหลักสูตรที่สำคัญซึ่งครูผู้สอนศิลปะ, โรงเรียนและตำบลหรือเขตการศึกษาควรมุ่งเน้นไปในทางเดียวกันคือ การวิเคราะห์และสำรวจถึงประโยชน์ที่ศิลปะและรูปต่าง ๆ จะส่งผลกระทบต่อโลกหรือสังคมภายนอก เนื่องจากศิลปะเป็นแนวคิดที่ไม่ได้มีคำจำกัดความตายตัว เพราะศิลปะเป็นแนวคิดที่มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีการเชื่อมโยงกับมุมมองร่วมสมัยอื่น ๆ อาทิเช่น การศึกษาด้านวัฒนธรรม, มุมมองที่เกี่ยวกับการวัฒนธรรมและวัตถุ ทฤษฎีด้านการคิดวิเคราะห์ และการตีความด้านจิตวิทยา และการสำรวจด้าน ชุมชนนั้นผู้เขียนได้อ้างแนวคิดของ Tolstoy ที่ว่า ศิลปะที่ดีคือการสื่อถึงประเด็นต่าง ๆ ทางสังคม ที่ทำให้พวกเรามีส่วนในการนำความรู้ ความเข้าใจ ที่มีร่วมกัน มาวิเคราะห์ร่วมกัน ดังนั้นการที่ครูใช้ประเด็นในสังคมร่วมสมัยมาเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนจึงควรจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญ ของสาระหลักสูตร เนื่องจาก

การเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ นั้นจะมีวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ในการสำรวจ และวินิจฉัย เรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญต่อชีวิตจริง

ครูผู้สอนอาจใช้เทคนิคหลากหลายในการแยกแยะและเนะคิดร่วมสมัยต่างๆในสังคมและใช้เป็น โครงร่างหลักสูตร ด้วยการให้นักเรียนได้มีโอกาสอภิปรายถึงประเด็นต่าง ๆ จากมุมมองของแต่ละบุคคลในบางครั้งประเด็นใหม่ ๆ อาจเกิดขึ้นจากผลงานศิลปะใหม่ ๆ อาจเกิดขึ้นจากผลงานศิลปะที่นักเรียนได้สร้างขึ้น

ฮับแบนด์ โอการ์(Olga M. Hubbard ,2007) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการใช้ความรู้จากพิพิธภัณฑสถานเพื่อนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ให้เกิดในผู้เรียน และเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างการสอน โดยใช้วิธีการจัดกลุ่มอภิปรายในพิพิธภัณฑสถาน จากการวิจัยพบว่าผู้เรียนได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมากเกี่ยวกับงานศิลปะ โดยครูผู้สอนต้องมีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างมากต่อผู้เรียน การตั้งคำถามแล้วให้ผู้เรียนตอบเพื่อให้ผู้เรียนรู้ถึงรายละเอียดของงานศิลปะมากขึ้นหรือการให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานศิลปะที่ได้ชมไปซึ่งการอภิปรายกลุ่มไม่ใช่การถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่เราศึกษาโดยใช้เวลาอย่างคุ้มค่า แต่เป็นการส่งเสริมให้ผู้ชมสามารถค้นหาความหมายของศิลปะว่าลึกซึ้งเพียงว่าลึกซึ้งเพียงใดดังนั้นการอภิปรายกลุ่มในงานศิลปะจึงใกล้เคียงกับการวิจารณ์ศิลปะและการตีความศิลปะ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่ผู้สอนมาสรุปว่าจะใช้คืออะไร, ข้อมูลนั้นสนับสนุนหรือมีส่วนช่วยในการเรียนรู้และเป็นมุมมองความซาบซึ้งในงานศิลปะของผู้ชม, ข้อมูลแวดล้อมจะเป็นอุปสรรคหรือส่งเสริมการเรียนรู้ที่นั่นขึ้นอยู่กับผู้ชมว่าจะจัดการกับข้อมูลนั้นอย่างไร ซึ่งครูมีบทบาทในการช่วยนักเรียนให้สามารถใช้ข้อมูลเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยที่ครูต้องปล่อยให้ความคิดและประสบการณ์ของผู้ชมมาก่อนแล้วจึงแทรกข้อมูลเพิ่มเติมเข้าไปโดยไม่ไปขัดขวางความคิดอิสระของเด็ก ข้อเสนอแนะเหล่านี้ถูกใช้เพื่อช่วยในกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของนักเรียน

คาเตอร์และเทมินา (Kader ,Themina,2000) ได้ศึกษาด้านวัตถุทางวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของกลุ่มชนBohra(โบร่า) โดยศึกษาจากทฤษฎีที่กล่าวว่า วัตถุโบราณน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่สื่อถึงศิลปะศึกษา ซึ่งนักวิจัยมองว่าศิลปะและวัตถุโบราณต่างก็เป็นเงาสะท้อนของวัฒนธรรมจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์พิจารณาปัญหาหรือคำถาม 3 ประการ คือ

1. การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของโบร่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะศึกษาอย่างไร โดยเฉพาะภาพวาดกับปูนปั้น
2. อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุโบราณกับศิลปะศึกษา
3. วัตถุโบราณมีส่วนในการชี้เฉพาะเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มคนดังที่เกิดขึ้นในกลุ่มโบร่า งานวิจัยชิ้นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ในมุมมองด้านวัฒนธรรม นักวิจัยเก็บข้อมูลจากการสังเกตการสัมภาษณ์ กลุ่มทดลองมีด้วยกัน 3 ครอบครัว ใช้เกณฑ์การเลือกจากสภาพด้านสังคม

เศรษฐกิจ โดยนักวิจัยต้องคำนึงถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมอื่นๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นทัศนคติของกลุ่มทดลอง การตีความในแง่ความสมพันธ์ของวัตถุโบราณ ตลอดจนหัวข้อปลีกย่อยด้านภาษา ประเพณี พิธีกรรม โดยสมมุติฐานของงานวิจัยนี้มีว่า “ วัตถุทางวัฒนธรรมมีส่วนสนับสนุนที่เชื่อมโยงกับศิลปศึกษา โดยผู้สอนอาจรวมการเรียนรู้วัตถุโบราณไว้เป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนศิลปศึกษาได้

มาเรียม รอส (Ross Mariama, 2000) ได้ศึกษาถึงเอกลักษณ์ในงานศิลปะรูปแบบ Akan ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันมีชื่อเสียงของชาวกานา และนัยยะของการเรียนการสอนในการการศึกษานี้มองถึงผลกระทบของวัฒนธรรมที่มีต่อศิลปะ วัฒนธรรมและการศึกษาในบริเวณภายในท้องถิ่นนั้นๆ รวมไปถึงการที่วัฒนธรรมนั้นๆมีการผสมกลมกลืนกันในภาวะนอกพื้นที่ นักวิจัยใช้มุมมองของนักมานุษยวิทยาในการศึกษา โดยมองงานของศิลปินผู้ที่ผลิตงานที่รวมไปด้วยสัญลักษณ์ เสื้อผ้า สื่อทัศนูปกรณ์ และการโฆษณาในกานา ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการใช้แนวคิดชาติพันธุ์วิทยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ศิลปิน นักการศึกษาศิลปะ ผู้มีส่วนในวัฒนธรรม ตลอดจนการร่วมสังเกตในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน รวมไปถึงแหล่งข้อมูลเกี่ยวข้องอื่นๆไม่ว่าจะเป็นงานตีพิมพ์ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกานา หนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยู เพื่อนำข้อมูลมาตีความ สรุปผลของงานวิจัยได้ว่า ศิลปินมีการดัดแปลงและปรับปรุงสัญลักษณ์โบราณมาใช้ในงานศิลปะของตนเองเพื่อสื่อเนื้อหาที่เป็นประเด็นของปัจจุบัน การเรียนรู้เพื่อที่จะเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมีมากขึ้นตามความต้องการของชาวตะวันตกตามแนวคิดของการขยายตลาดและความหลากหลายของประเด็นการค้า

(Kathleen Simpson, 2001) ได้ศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการมองเห็นหน้าที่และวัตถุประสงค์ของผู้หญิงที่ทำงานด้านการถักทอในประเทศเม็กซิโก เพื่อที่จะมองเห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในงานศิลปะด้านหัตถกรรม โดยจากการศึกษาพบว่าโรงเรียนในอเมริกาส่วนใหญ่มีการคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรมและมีการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหลักสูตรเพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจและสื่อสารกันแบบข้ามวัฒนธรรมได้ โดยงานวิจัยมีทั้งหมดด้วยกัน 5 บทประกอบด้วย

- 1) เป็นการกล่าวถึงมุมมองด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการประโยชน์ใช้สอยศิลปะ โดยผ่านมุมมองการเรียนการสอนในสภาวะหลากหลายทางวัฒนธรรมของโรงเรียนมัธยมในกรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 2) เป็นการเปิดประเด็นด้านความแตกต่างของศิลปะและงานประดิษฐ์ (งานฝีมือ) มีการอธิบายถึงผลงานถักทอของคนใน Santa Ana และหาข้อสรุปถึงเหตุผลที่ศิลปะเป็นตัวแทนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม
- 3) ผู้เขียนอธิบายสถานที่ตนเองได้ทำการทดลอง คือ ชุมชน Zapotec

4) อธิบายครอบครัว Hernandez ซึ่งเป็นครอบครัวที่เป็นผู้ทำงานถักทอ โดยอธิบายความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวกับนักวิจัย ประเด็นต่างๆที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปตามเวลา ไม่ว่าจะเป็นการอพยพเข้าเมือง, การติดสุรา, ความรุนแรง ภายในก็มีการรวมไว้ด้วย

5) ซึ่งให้เห็นว่าศิลปะนั้นเป็นตัวเชื่อมโยงแต่ละวัฒนธรรมเข้าด้วยกันได้ โดยทำให้นักเรียนเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น

บทสรุป

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นนั้นจัดเป็นการทำให้การศึกษาที่เป็นพื้นฐานของทุกคน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์พร้อมจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะมีส่วนในการช่วยอบรมสั่งสอนทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้และพัฒนาเจตคติที่ดีของผู้เรียนผ่านประสบการณ์ทำงานทางศิลปะ ซึ่งประเด็นที่มีส่วนกระตุ้นและยกระดับจิตใจของผู้เรียนคือ ประเด็นเกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม โดยการมุ่งเน้นเพื่อนำศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่นำมาปฏิบัติและสามารถนำมาบูรณาการใช้ในการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา

นอกจากนั้นพื้นฐานในด้านพัฒนาการของเด็กในระดับประถมศึกษาโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาตอนปลายนั้นเป็นช่วงที่มีพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการการรับรู้ทางศิลปะและสังคมรอบๆตัว และสามารถคิดวิเคราะห์ได้มากขึ้นจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากที่ครูผู้สอนศิลปะจะต้องทำความเข้าใจตระหนักกับกระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้ผู้เรียนโดยควรคำนึงถึงองค์ประกอบในการเรียนการสอน หลักจิตวิทยาการศึกษาและรวมไปจนถึงการเสาะแสวงหาสาระการเรียนรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

การพัฒนากรอบความคิดการวิจัย

เนื้อหาสาระ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกของผู้เรียนที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาผลงานทางวิชาการของนักวิชาการ นักการศึกษา สามารถประมวลและพัฒนาเป็นกรอบความคิดการวิจัย ตามตารางดังนี้

นักวิชาการ นักการศึกษา	แนวคิด ทฤษฎี
1. การจัดการเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา	<p>Y การจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้นควรคำนึงถึงองค์ประกอบคือ การกำหนดจุดประสงค์ต้องควบคู่กับการประเมินว่าผู้เรียนได้รับสิ่งใดตามที่ครูต้องการ , การจัดประสบการณ์ที่จะให้อะไรบ้างแก่ผู้เรียน ครูควรช่วยกันวางแผนให้สัมพันธ์ต่อเนื่อง , กิจกรรมและกระบวนการสอนควรเปิด โอกาสให้ผู้เรียนถ่ายทอดฝีมือทางด้านศิลปะ แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกตนเองและสอดแทรกการแสดงออก , วิธีสอนนั้นต้องวางแผนให้เหมาะสมกับวัยและเนื้อหาหรือประสบการณ์ , การประเมินผลมีการประเมินทั้งกระบวนการเรียนและผลการเรียนและควรใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย</p>
Y มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ (2545)	
Y กรมวิชาการ (2521)	<p>Y หลักเกณฑ์การจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย 1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นตามสภาพการณ์ 2. สอนให้ผู้เรียนรู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น 3. เนื้อหาควรประกอบด้วยด้านวิชาการและภาคปฏิบัติ 4. กำหนดเวลาสอนให้เหมาะสมวัย เนื้อหาและกิจกรรม 5. คำนึงถึงการพัฒนาความสนใจพิเศษของผู้เรียนส่งเสริมการทดลองใช้วัสดุใหม่ๆ 6.ควรส่งเสริมความคิดริเริ่ม การขยายประสบการณ์และความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์</p>
Y Chapman,L.H. (1978)	<p>Y การวัดผลทางศิลปะมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการหาข้อมูลต่างๆ สำหรับนำมาใช้ในการประเมินผล โดยการวัดผลที่สำคัญมี 2 ประการคือ 1. การวัดพัฒนาการของนักเรียนที่เกิดจากการทำกิจกรรมศิลปะได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์และด้านสุนทรียภาพ 2. เป็นการพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความคิดความนิยมในศิลปะทักษะการวัสดุอุปกรณ์ทำงานและการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวัน</p>

นักวิชาการ นักการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี

2. การส่งเสริมการแสดงออก
ของผู้เรียน
- Y Linderman, (1997)
- Y เด็กนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 (อายุระหว่าง 11-12 ปี) กำลังอยู่ในช่วงที่มีวุฒิภาวะ ความเข้าใจในศิลปะ ซึ่งถ้าเด็กได้มีโอกาสพบเห็นหรือได้มีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์หรือมรดกทางศิลปะรอบๆตัว ได้มีโอกาสพัฒนาสุนทรียภาพทั้งจากงานศิลปะของตนเอง และของผู้อื่นแล้วทั้งหมดนี้ก็จะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น รู้จักเลือกชอบ รู้จักแสดงความคิดเห็นและมีศักยภาพ
2. การส่งเสริมการแสดงออก
ของผู้เรียน
- Y Bandura, (1986)
- Y การเรียนรู้เป็นกระบวนการประสานสัมพันธ์ความรู้เนื้อหา ความรู้กระบวนการและความรู้เงื่อนไขเป็นลักษณะความรู้ที่สำคัญที่สนับสนุนกระบวนการรู้คิดของบุคคลเพราะเป็นความรู้ที่ช่วยชี้แนะและติดตามกระบวนการประมวลผลข้อมูลของบุคคลและในการพัฒนาบุคคลเพื่อการเรียนรู้สามารถดำเนินการได้โดย 1. พัฒนาความรู้เนื้อหาซึ่งจะช่วยในการผสมผสานความคิดใหม่เข้ากับความคิดเดิมซึ่งช่วยให้บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจ โดยการท่องจำ และฝึกเทคนิคการท่องจำ 2. พัฒนาความรู้กระบวนการโดยมีขั้นตอนการสร้างปัญหา ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยง ขั้นตอนการสร้างความคล่องแคล่วในการใช้ความรู้ 3. การพัฒนากลวิธีการเรียนรู้และทักษะการเรียนรู้
- Y Skinner ,(1904)
- Y การเสริมแรงทางบวกต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์มีหลักคือ 1. การให้ความใส่ใจของครู เช่น การให้ความใส่ใจ การยอมรับ การยกย่อง การให้ตัวเสริมแรงอื่นๆ 2. การเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่ชอบและเกิดมากกว่า 3. การแต่งพฤติกรรม เช่น การให้มีส่วนร่วมร่วมกับเพื่อนในการทำงานและทำกิจกรรม
- Y Erikson ,(1959)
- Y เด็กในระดับประถมศึกษาเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากครูและและเพื่อน ดังนั้นจึงพยายามทำงานต่างๆให้สำเร็จ ครูควรสอนให้เด็กทำงานให้เสร็จสมบูรณ์โดยมีความตั้งใจและขยันขันแข็ง

นักวิชาการ นักการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี

Y Bandura ,(1993)

อันตรายของเด็กวัยนี้คือ การพัฒนาความรู้สึกลดต่ำลง ผู้เพื่อนไม่ได้ ผู้เพื่อนไม่ได้ถ้าเด็กรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถข้อที่ครูพึงระวัง คือ กิจกรรมการสอนของครูจะต้องคำนึงถึงเด็กส่วนใหญ่ที่สามารถปฏิบัติได้ หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่จะส่งผลกระทบต่อจิตใจของเด็กที่พัฒนาการช้ากว่า แต่ให้เลือกใช้วิธีเสริมแรงและให้การเอาใจใส่เป็นพิเศษด้วย

Y นักเรียนที่มีแรงจูงใจที่จะเรียนจะมีความใส่ใจอย่างสูงและต่อเนื่องต่อกิจกรรมวิชาการเพราะนักเรียนมีความเชื่อว่ากิจกรรมดังกล่าวช่วยในการพัฒนาตนเองซึ่งการที่ครูจะจูงใจให้นักเรียนสนใจการเรียนนั้น ครูต้องมีเป้าหมายของการสอน 3 ประการคือ 1. ต้องสร้างสภาพการณ์จูงใจต่อการเรียนโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในห้องเรียน 2. ต้องสร้างคุณลักษณะใฝ่รู้ในตัวผู้เรียน 3. ต้องพัฒนาความสามารถทางการคิดให้กับให้นักเรียน

3. การจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมในเรื่องเอกลักษณ์ท้องถิ่น

Y สุนทร ดอนอินทร์ทรัพย์ (2546)

Y การถ่ายทอดวัฒนธรรมในการเรียนการสอนประกอบด้วย 1. การสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน 2. การสาธิต 3. การช่วยเหลือผู้เรียน 4. การฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะ

Y กระทรวงศึกษาธิการ (2534)

Y การจัดกิจกรรมเสริมนอกหลักสูตรโดยครูเป็นผู้ดูแลและให้คำปรึกษา ที่เป็นกิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จะเป็นการมุ่งส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาในศาสนาและให้พบเห็นศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้รู้จักชื่นชมและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทย

Y ชีร์ศักดิ์ อัครบวร (2545)

Y การจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาในท้องถิ่น เป็นการจัดกิจกรรมในหลักสูตร โดยสอดแทรกในบทเรียนหรือจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปปรับใช้ในท้องถิ่นหรือเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมซึ่งลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดเพื่อการศึกษาในท้องถิ่น ส่วนเนื้อหาและรูปแบบของ

นักวิชาการ นักการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี

กิจกรรมที่มีความหลากหลาย เป็นไปตามจุดประสงค์และปรัชญาการศึกษาที่ชัดเจน

Y กรวมวิชาการ (2542)

Y ควรเน้นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของชุมชน ซึ่งการจัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเข้าชุมชนมากขึ้น ต้องมีการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่หรือศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในชุมชน

กรอบความคิดและประเด็นที่ใช้ในการวิจัยจากการประมวลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ประมวลแนวคิดจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	สาระที่ใช้ในการวิจัย
<p>1. การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน</p> <p>- ให้ความรู้ ความคิด ชี้นำศิลปะท้องถิ่น สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า</p>	<p>1. ให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น</p> <p>1.1 ให้นักเรียน ได้สัมผัสขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น</p> <p>1.2 นักเรียนสามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น</p> <p>1.3 มีความสุนทรีย์ ชื่นชอบ เห็นคุณค่างานศิลปะของตนเองและผู้อื่น</p>
<p>2. การจัดการเรียนรู้แก่เรียน</p> <p>- ประสบการณ์การศึกษาชุมชนท้องถิ่น เพื่อเรียนรู้ สภาพ, ปัญหา, ความต้องการและ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เอกลักษณ์ของชุมชนที่แสดงออกในงานศิลปะ ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของตนเอง</p>	<p>2. กำหนดโครงการสำรวจชุมชนท้องถิ่น สังเกต สภาแวดล้อม, ปัญหา, ความต้องการชุมชนในวิถีดำรงชีวิต</p> <p>2.1 เข้าร่วมโครงการศิลปวัฒนธรรมประเพณีเพื่อเรียนรู้, ชี้นำ เห็นคุณค่างานศิลปะท้องถิ่น</p> <p>2.2 จัดทัศนศึกษามรดกท้องถิ่น ทั้งที่เป็นงานศิลปวัตถุ และแหล่งศิลปะหัตถกรรม</p> <p>2.3 นักเรียนมีโอกาสสร้างงานศิลปะร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อให้งานสร้างสรรค์มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น</p> <p>2.4 นักเรียนมีโอกาสพบปะสนทนากับปราชญ์หรือช่างชาวบ้านอย่างอิสระเกี่ยวกับความสนใจความประทับใจ และการสร้างสรรค์งานศิลปะ</p>
<p>3. สาระการเรียนรู้</p> <p>- ความเป็นมาและความสำคัญของมรดกท้องถิ่นในวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบ</p>	<p>3. ความเป็นมาของมรดกท้องถิ่นที่อยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน</p> <p>3.1 คุณค่าและทัศนคติที่มีต่องานศิลปะ, วัฒนธรรม,</p>

ประมวลแนวคิดจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สาระที่ใช้ในการวิจัย

วัฒนธรรม, ศิลปะ, ประเพณีที่พัฒนาจนเกิดเอกลักษณ์เฉพาะ

- คุณค่างานศิลปะท้องถิ่น ในวิถีชีวิตปัจจุบัน ลักษณะงานศิลปะสร้างสรรค์ใหม่ que แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

4. กระบวนการสอน

- การสอนให้รู้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าศิลปะท้องถิ่น รู้จักศึกษาสำรวจและวิเคราะห์งานพื้นบ้านอย่างอิสระเพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจ เห็นพฤติกรรมเรียนรู้อย่างซึมซับเกิดความเข้าใจ, ความคิด, และปรารถนาจะสร้างสรรค์งานศิลปะของตนเอง ที่สามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

5. การประเมินผล

- การประเมินสัมฤทธิ์ผลการเรียนรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานศิลปะสร้างสรรค์ที่ครอบคลุมในองค์ประกอบของความรู้, ทักษะ, ความคิด, การสร้างสรรค์, และการประเมินงานศิลปะของตนเอง

ประเพณีท้องถิ่น

3.2 วิธีการศึกษาแนวคิด และการทำงานศิลปะของปราชญ์และช่างท้องถิ่น

4. การฝึกปฏิบัติงานศิลปะกับช่างท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน

4.1 การประเมินงานศิลปะเชิงวิพากษ์

4.2 การสร้างทัศนคติที่ดีต่อภูมิปัญญาความคิด และงานศิลปะท้องถิ่น

4.3 กระตุ้นนักเรียนเข้าใจและภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมศิลปะประเพณีชุมชน

4.4 ฝึกให้นักเรียนสามารถศึกษาค้นคว้า, สังเกต งานศิลปะท้องถิ่นที่อยู่รอบๆตัวอย่างอิสระ เพื่อเกิดความเข้าใจซึมซับเกิดแนวคิดในงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น

4.5 เปิดโอกาสให้ช่างท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมให้ความรู้ เปิดโลกทัศน์เพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจแก่นักเรียนโดยมีกิจกรรม

5. มีการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะของนักเรียนเกี่ยวกับการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

5.1 ความรู้ ความเข้าใจในความสำคัญและคุณค่างานศิลปะท้องถิ่น

5.2 บทบาทของช่างและปราชญ์ชาวบ้านที่มีส่วนกระตุ้นและเร้าความสนใจการทำงานศิลปะท้องถิ่น

5.3 ทัศนคติที่มีต่อมรดกท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น วัฒนธรรม, ประเพณี, ศิลปะพื้นบ้าน

5.4 ความคิดใหม่ของการสร้างสรรค์ศิลปะที่เป็นการผสมผสานกับความคิดเชิงประสานงานศิลปะท้องถิ่น

5.5 ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะที่สื่อความเข้าใจถึงคุณค่าศิลปะท้องถิ่นอย่างมีเอกลักษณ์

5.6 ความสามารถในการวิเคราะห์และชี้ประเด็นคุณค่างานศิลปะท้องถิ่นของตนเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างประชากร
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน โดยทำการศึกษาจาก

- 1.1 ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น
- 1.2 ศึกษาหลักสูตรศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2544
- 1.3 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของเอกลักษณ์ท้องถิ่นในภาคอีสานรวมทั้งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากหนังสือ เอกสาร บทความ

2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากร

ในการสุ่มตัวอย่างกลุ่มประชากรใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยทำการสุ่มตัวอย่างประชากรทั้งหมด 360 คน โดยการแจกแบบสอบถาม จากการแจกแบบสอบถามทั้งหมด 360 ชุด ปรากฏว่ามีแบบสอบถามส่งกลับคืนมาทั้งหมด 325 ชุด คิดเป็นร้อยละ 90.28 โดยมีกลุ่มตัวอย่างประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ 4 ขั้นตอน ประกอบการแบ่งชั้น โดยวิธีการดังนี้

ขั้นที่ 1 ทำการแบ่งเขตประชากรครูศิลปะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็น 2 เขตคือ เขตอีสานตอนบนประกอบด้วย 10 จังหวัดและอีสานตอนล่างประกอบด้วย 9 จังหวัด

ขั้นที่ 2 สุ่มจังหวัดจำนวน 2 จังหวัดเป็นตัวแทนในแต่ละเขตด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้จังหวัดทั้งหมด 4 จังหวัด

ขั้นที่ 3 สุ่มอำเภอจากจังหวัดที่เลือกได้ในขั้นที่ 2 มาจังหวัดละ 3 อำเภอโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงรวมได้ทั้งหมด 12 อำเภอ

ขั้นที่ 4 สุ่มโรงเรียนจากอำเภอที่เลือกมาได้ในขั้นที่ 3 มาอำเภอละ 30 โรงเรียนด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงได้ทั้งหมด 360 โรงเรียน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม

แบบสอบถามครุศิลป์ศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลาย สังกัดสังกัดสำนักงานการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบ
เลือกตอบ (Check List) ประกอบด้วยคำถาม ดังนี้ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา
ประสบการณ์ในการสอน ปัจจุบันสอนระดับชั้น วิชาที่รับผิดชอบสอน

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่
ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่
4-6 ในภาคอีสาน โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating
Scale) จำนวน 28 ข้อ จำแนกตามขอบเขตของความคิดเห็นที่ศึกษา 5 ด้านดังนี้

- | | |
|--|-------------|
| 1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน | จำนวน 5 ข้อ |
| 2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน | จำนวน 5 ข้อ |
| 3. ด้านสาระการเรียนรู้ | จำนวน 5 ข้อ |
| 4. ด้านกระบวนการสอน | จำนวน 8 ข้อ |
| 5. ด้านการประเมินผล | จำนวน 5 ข้อ |

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการเรียนการ
สอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในภาคอีสาน แบบปลายเปิด (Open-ended)

วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาข้อมูล จากเอกสาร ตำรา และผลงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการที่
ส่งเสริมการเรียนรู้ทางศิลปะ วิชาทัศนศิลป์ นักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียน
ประถมศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสาระการเรียนรู้ศิลปะ และขอคำแนะนำจาก
อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย

2. นำโครงร่างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว มาตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม
จากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจแก้ไขด้านเนื้อหาและภาษาที่ใช้ให้ชัดเจนและเกิดความเข้าใจมาก
ยิ่งขึ้น

3. นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบพิจารณาความตรงและครอบคลุมด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

3.1 เป็นนักวิชาการทางศิลปศึกษา ที่มีประสบการณ์ในการสอนระดับอุดมศึกษาไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 1 ท่าน คือ

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์นันทภัท ทินานนท์

อาจารย์ภาควิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3.2 เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านทัศนศิลป์เป็นผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษา และเป็นนักวิชาการในด้านการจัดการเรียนการสอนทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษา

มีการผลิตเอกสารวิชาการด้านทัศนศิลป์ จำนวน 1 ท่าน คือ

- ผศ. ลลิตพรรณ ทองงาม

สังกัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

3.3 เป็นครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษาและเป็นครูเกียรติยศทางด้านศิลปะ ในด้านการสอนศิลปะที่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 1 ท่าน คือ

- อาจารย์สังข์ศิลป์ชัย สังข์ศิลป์ สังกัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนนาค นันทาย อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย

4. นำแบบสอบถาม ที่ผู้ทรงคุณวุฒิทำการตรวจสอบพิจารณาแล้ว มาปรับปรุงแก้ไข และให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

5. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาความเที่ยง(Reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (co-efficient) ของครอนบาช (Cronbach)

สูตรที่ใช้ในการหาความเชื่อมั่นคือ

$$\Sigma = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum S_1^2}{S_x^2} \right]$$

k_2	หมายถึง	จำนวนข้อมูลแบบสอบถาม
S_1^2	หมายถึง	ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
S_x^2	หมายถึง	ความแปรปรวนของคะแนนของผู้รับ

การทดสอบทั้งหมด หรือกำลังสองของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ของคะแนนผู้รับการทดสอบทั้งหมด(ประกอบ กรรณสูต ,2538)

การทดลองใช้เครื่องมือครั้งนี้เลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียง คือ ครูศิลปศึกษาที่สอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 30 คน ในพื้นที่จังหวัดยโสธร ได้ค่าความเชื่อมั่นจากแบบสอบถาม = 0.8638

6. นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างประชากร แล้วรวบรวมข้อมูลทั้งหมด เพื่อทำการวิเคราะห์ผลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการดังนี้

ข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำส่งด้วยตนเอง และส่งทางไปรษณีย์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในบางส่วนผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อศึกษาความคิดเห็นครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในภาคอีสาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะเครื่องมือดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวข้องกับสภาพการเรียน การสอนศิลปศึกษา นำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) ของคำตอบ และวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในตารางประกอบความเรียง

หาค่าร้อยละ (Percent) ใช้สูตรดังนี้

$$\text{ร้อยละของข้อใด} = \frac{\text{ความถี่ของข้อนั้น}}{\text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม}} \times 100$$

แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) โดยให้นำมาวิเคราะห์ค่ามัธยฐานเลขคณิต (\bar{x}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่าคะแนนเท่ากับ	5
เห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ	4
ไม่แน่ใจ	ค่าคะแนนเท่ากับ	3
ไม่เห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่าคะแนนเท่ากับ	1

หาค่าเฉลี่ยมัธยฐานเลขคณิต (\bar{x}) โดยใช้สูตร

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

\bar{X}	แทน	ค่ามัธยฐานเลขคณิตของกลุ่มประชากร
$\sum fx$	แทน	ผลรวมของความถี่คูณกับคะแนนทั้งหมด
N	แทน	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

(บุญเรียง ขจรศิลป์, 2539)

หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation (S.D.)) จากสูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum fx^2 - (\sum fx)^2}{N(N-1)}}$$

S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
$\sum fx$	แทน	ผลบวกของผลคูณระหว่างคะแนนกับความถี่
$\sum fx^2$	แทน	ผลบวกของผลคูณระหว่างคะแนนกำลังสองกับความถี่

ความถี่

X	แทน	คะแนนของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละคน
f	แทน	ความถี่ของคะแนน
N	แทน	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

(ประคอง วรรณสูตร, 2538)

เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) แล้ว นำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์เพื่อแปลความหมายคะแนน
ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
4.50 - 5.00	มีระดับความเห็นด้วยมากที่สุด
3.50 - 4.49	มีระดับความเห็นด้วยมาก
2.50 - 3.49	มีระดับความเห็นด้วยปานกลาง
1.50 - 2.49	มีระดับความเห็นด้วยน้อย
1.00 - 1.49	มีระดับความเห็นด้วยน้อยที่สุด

จากนั้นนำมาวิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริม
การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
ในภาคอีสาน นำมาแจกแจงหาค่าความถี่จากมากไปหาน้อย

6. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของตารางประกอบความเรียง โดยแบ่งผลการวิเคราะห์ตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน ตามความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะโดยการแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS/PC+ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

1.1 ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.2 ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน ในด้าน

1.2.1 ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน

1.2.2 ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน

1.2.3 ด้านสาระการเรียนรู้

1.2.4 ด้านกระบวนการสอน

1.2.5 ด้านการประเมินผล

1.3 ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	N = 325	
	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	187	57.5
หญิง	138	42.5
2. อายุ		
20 – 30 ปี	24	7.4
31 – 40 ปี	80	24.6
41 – 50 ปี	149	45.8
51 – 60 ปี	72	22.2
3. วุฒิทางการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	2	0.6
ปริญญาตรี	277	85.2
ปริญญาโท	42	12.9
ปริญญาเอก	2	0.6
อื่นๆ	2	0.6
4. ประสบการณ์ในการสอน		
5 ปีหรือน้อยกว่า 5 ปี	35	10.8
6 – 10 ปี	41	12.6
11 – 15 ปี	44	13.5
16 – 20 ปี	36	11.1
21 – 25 ปี	49	15.1
26 ปีขึ้นไป	120	36.9
5. รับผิดชอบการสอนวิชาในกลุ่มศิลปศึกษาในระดับชั้น		
ป.4	170	54.0
ป.5	178	56.5
ป.6	171	54.3

ข้อมูลทั่วไป	N = 325	
	จำนวน	ร้อยละ
6. วิชาที่สอน		
จิตรกรรม	139	43.3
ประติมากรรม	75	23.4
ภาพพิมพ์	83	25.9
ศิลปหัตถกรรม	126	39.3
อื่นๆ	103	32.1

จากตารางที่ 1 สามารถวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครูผู้สอนศิลปะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานได้ดังนี้

เพศ

จากกลุ่มตัวอย่างประชากร 325 คน เป็นครูผู้สอนศิลปะชายมากกว่าหญิง คือ เป็นครูผู้สอนศิลปะชายคิดเป็นร้อยละ 57.5 และเป็นครูศิลปะหญิงคิดเป็นร้อยละ 42.5

อายุ

ครูผู้สอนศิลปะโดยส่วนมากมีอายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.8 รองลงมาคือ อายุ 31-40 ปีคิดเป็นร้อยละ 24.6 อายุ 51-60 ปีคิดเป็นร้อยละ 22.2 และอายุ 20-30 ปีคิดเป็นร้อยละ 7.4 ตามลำดับ

วุฒิทางการศึกษา

ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากมีวุฒิทางการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 85.2 รองลงมาคือ ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 12.9 และระดับปริญญาเอก ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี อื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 0.6 ตามลำดับ

ประสบการณ์ในการสอน

ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากมีประสบการณ์ในการสอน 26 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 36.9 รองลงมาคือ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.1 ระหว่าง 11-15 ปีคิดเป็นร้อยละ 13.5 ระหว่าง 6-10 ปีคิดเป็นร้อยละ 12.6 ระหว่าง 16-20 ปีคิดเป็นร้อยละ 11.1 และระหว่าง 5 ปีหรือน้อยกว่า 5 ปีคิดเป็นร้อยละ 10.8 ตามลำดับ

รับผิดชอบการสอนวิชาในกลุ่มศิลปศึกษาในระดับชั้น

ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากรับผิดชอบสอนวิชาในกลุ่มศิลปศึกษาในระดับชั้น ป. 5 คิดเป็นร้อยละ 56.5 รองลงมาคือระดับชั้น ป. 6 คิดเป็นร้อยละ 54.3 และระดับชั้น ป. 4 คิดเป็นร้อยละ 54.0 ตามลำดับ

วิชาที่สอน

ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากสอนในวิชาจิตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมาเป็นวิชาศิลปหัตถกรรม คิดเป็นร้อยละ 39.3 วิชาอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 32.1 วิชาภาพพิมพ์ คิดเป็นร้อยละ 25.9 และวิชาประติมากรรม คิดเป็นร้อยละ 23.4 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ในด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี	4.55	0.53	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. เพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น	4.51	0.54	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การทำงานของช่างท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน	4.42	0.60	เห็นด้วย
4. เพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านสุนทรีย์จากการทำงานศิลปะที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น	4.54	0.51	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. เพื่อให้นักเรียนได้สร้างสรรค์งานศิลปะที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ	4.52	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวมเฉลี่ย	4.51	0.55	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอนโดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 4.51$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอนสูงสุดคือ เพื่อให้ให้นักเรียน ได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.55$) รองลงมาคือ เพื่อให้ให้นักเรียน ได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านสุนทรียะจากการทำงานศิลปะที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.54$) เพื่อให้ให้นักเรียน ได้สร้างสรรค์งานศิลปะที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ ($\bar{X} = 4.52$) เพื่อให้ให้นักเรียน ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.51$) และ เพื่อให้ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การทำงานของช่างท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน ($\bar{X} = 4.42$) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี	4.23	0.65	เห็นด้วย
2. จัดโครงการเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่น เช่น การจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือการไปทัศนศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น	4.34	0.70	เห็นด้วย
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และซึมซับงานศิลปะท้องถิ่นกับปราชญ์ชาวบ้านหรือช่างท้องถิ่นอย่างอิสระ	4.37	0.58	เห็นด้วย
4. กำหนดให้นักเรียนได้ทำโครงการศิลปะภายใต้การปรึกษาร่วมกับช่างชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่นและครูผู้สอน	4.30	0.65	เห็นด้วย
5. กำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วม	4.39	0.62	เห็นด้วย

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
กิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง			
รวมเฉลี่ย	4.33	0.64	เห็นด้วย

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียนโดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.33$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียนสูงสุด คือ กำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาคือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และซึมซับงานศิลปะท้องถิ่นกับปราชญ์ชาวบ้านหรือช่างท้องถิ่นอย่างอิสระ ($\bar{X} = 4.37$) จัดโครงการเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่น เช่น การจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือการไปทัศนศึกษาโบราณสถานโบราณวัตถุในท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.34$) กำหนดให้นักเรียนได้ทำโครงการศิลปะภายใต้การปรึกษาร่วมกับช่างชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่นและครูผู้สอน ($\bar{X} = 4.30$) และผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี ($\bar{X} = 4.23$) ตามลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านสาระการเรียนรู้

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของมรดกศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนอาศัย	4.44	0.56	เห็นด้วย
2. ความคิดและภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น	4.35	0.60	เห็นด้วย
3. ความเข้าใจในเอกลักษณ์ในงานศิลปะท้องถิ่น	4.40	0.57	เห็นด้วย
4. สาระความคิดเห็นจากปราชญ์ชาวบ้านและช่างท้องถิ่นในการสร้างสรรค์งานศิลปะ	4.34	0.60	เห็นด้วย
5. แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น เพื่อให้ผลงานมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง	4.46	0.58	เห็นด้วย
รวมเฉลี่ย	4.40	0.58	เห็นด้วย

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านสาระการเรียนรู้ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.40$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านสาระการเรียนรู้สูงสุด คือ แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น เพื่อให้ผลงานมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง ($\bar{X} = 4.46$) รองลงมาคือ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของมรดกศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนอาศัย ($\bar{X} = 4.44$) ความเข้าใจในเอกลักษณ์ในงานศิลปะท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.40$) ความคิดและภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.35$) และสาระความคิดเห็นจากปราชญ์ชาวบ้านและช่างท้องถิ่นในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ($\bar{X} = 4.34$) ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านกระบวนการสอน

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ควรปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะ	4.54	0.53	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ควรขยายการปลูกจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชนโดยใช้ศิลปะท้องถิ่นเป็นสื่อ	4.52	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. ควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น	4.54	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4. ควรส่งเสริมกระบวนการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองก่อนการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะของตนเอง	4.42	0.61	เห็นด้วย
5. ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะตามข้อมูลที่ตนเองค้นคว้ามาโดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและการให้กำลังใจ	4.38	0.68	เห็นด้วย
6. ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานศิลปะที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ความประทับใจในคุณค่าความงามของศิลปะท้องถิ่นเป็นฐานความคิดในการทำงานศิลปะของตนเอง	4.46	0.58	เห็นด้วย
7. เปิดโอกาสให้ประชาชนชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้กับครูผู้สอนเพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจแก่ผู้เรียน	4.43	0.64	เห็นด้วย
8. ให้นักเรียนได้ฝึกอภิปรายวิจารณ์งานศิลปะในประเด็นเกี่ยวกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีในผลงานของตนเองและของเพื่อน	4.47	0.60	เห็นด้วย
รวมเฉลี่ย	4.47	0.60	เห็นด้วย

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านกระบวนการสอน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.47$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านกระบวนการสอนสูงสุด คือ ควรปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะและควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.54$) รองลงมาคือ ควรขยายการปลูกจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชน โดยใช้ศิลปะท้องถิ่นเป็นสื่อ ($\bar{X} = 4.52$) ควรให้นักเรียนได้ฝึกวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะของตนเองในประเด็นเกี่ยวกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีในผลงานของตนเองและของเพื่อน ($\bar{X} = 4.47$) ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานศิลปะที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ความประทับใจในคุณค่าความงามของศิลปะท้องถิ่นเป็นฐานความคิดในการทำงานศิลปะของตนเอง ($\bar{X} = 4.46$) เปิดโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้กับครูผู้สอนเพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจแก่ผู้เรียน ($\bar{X} = 4.43$) ควรส่งเสริมกระบวนการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองก่อนการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะของตนเอง ($\bar{X} = 4.42$) และ ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะตามข้อมูลที่ตนเองค้นคว้ามา โดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและการให้กำลังใจ ($\bar{X} = 4.38$) ตามลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการประเมินผล

รายการ	N = 325		
	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ความรู้ความเข้าใจในสำคัญของงานศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในฐานะมรดกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	4.46	0.55	เห็นด้วย
2. ความสนใจและความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ร่วมกับชุมชน	4.46	0.57	เห็นด้วย
3. ความสนใจและการใฝ่รู้จากการศึกษางานศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน	4.45	0.59	เห็นด้วย
4. ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ใช้ฐานความรู้และความประทับใจจากงานศิลปะท้องถิ่น	4.38	0.58	เห็นด้วย
5. คุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น	4.47	0.57	เห็นด้วย
รวมเฉลี่ย	4.44	0.57	เห็นด้วย

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการประเมินผล มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.44$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นในด้านการประเมินผลสูงที่สุด คือ คุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.47$) รองลงมาคือความรู้ความเข้าใจในสำคัญของงานศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในฐานะมรดกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความสนใจและความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ร่วมกับชุมชน ($\bar{X} = 4.46$) ความสนใจและการใฝ่รู้จากการศึกษางานศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ($\bar{X} = 4.45$) และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ใช้ฐานความรู้และความประทับใจจากงานศิลปะท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.38$)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน

ตารางที่ 7 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆของครูผู้สอนศิลปะ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ความถี่
1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นคว้างานศิลปะท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชนและนอกชุมชนของตนเอง	18
2. เปิดโอกาสให้ปราชญ์ท้องถิ่นและช่างศิลปะให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่น	13
3. ครูควรเรียนมาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรงเพื่อการถ่ายทอดแก่ผู้เรียนอย่างสมบูรณ์	12
4. ควรจัดกิจกรรมในชุมชนหรือโรงเรียนเพื่อให้เห็นความสำคัญของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น	8
5. ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะให้เพียงพอ	8

จากตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยภาพรวมมีข้อเสนอแนะมากที่สุดเรียงลำดับดังนี้ ลำดับที่ 1 คือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นคว้างานศิลปะท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชนและนอกชุมชนของตนเอง รองลงมาคือ เปิดโอกาสให้ปราชญ์ท้องถิ่นและช่างศิลปะให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่น ต่อมาคือ ครูควรเรียนมาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรงเพื่อการถ่ายทอดแก่ผู้เรียนอย่างสมบูรณ์ ส่วนที่เหลือมีความถี่เท่ากัน คือ ควรจัดกิจกรรมในชุมชนหรือโรงเรียนเพื่อให้เห็นความสำคัญของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น และควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะให้เพียงพอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน

สำหรับในการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะ
2. อภิปรายผลการวิจัยจากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะ
3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. สรุปผลการวิจัย

แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ผลการวิจัยจากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะ

- ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะในด้าน
1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
 2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน
 3. ด้านสาระการเรียนรู้
 4. ด้านกระบวนการสอน
 5. ด้านการประเมินผล
- ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากครูศิลปะจำนวน 325 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 57.5 เพศหญิง ร้อยละ 42.5 และมีอายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.8 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.6 ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 85.2 รองลงมาคือ ในระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 24.6 ประสบการณ์ในการสอนของครูผู้สอนศิลปะส่วนมาก คือ 26 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 36.9 รองลงมาคือ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.1 ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากรับผิดชอบสอนวิชาในกลุ่มศิลปศึกษาในระดับชั้นป.5 คิดเป็นร้อยละ 56.5 รองลงมาคือ ระดับชั้นป. 6 คิดเป็นร้อยละ 54.3 วิชาที่ครูผู้สอนศิลปะส่วนมากสอนคือ วิชาจิตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมาคือ วิชา ศิลปะทัศนกรรม คิดเป็นร้อยละ 39.3

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็น เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานของครูผู้สอนศิลปะ ในด้าน

1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน

ข้อที่ 1 ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน พบว่า ครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมมีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เกือบทุกข้อมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ซึ่งระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 1.1 เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.55$) ในส่วนระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 1.3 เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การทำงานของช่างท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน ($\bar{X} = 4.42$)

2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน

ข้อที่ 2 ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียน พบว่า ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วย ซึ่งระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 2.5 กำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง ($\bar{X} = 4.39$) ในส่วนระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 2.1 ผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี ($\bar{X} = 4.23$)

3. ด้านสาระการเรียนรู้

ข้อที่ 3 ด้านสาระการเรียนรู้ พบว่า ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วย ซึ่งระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 3.5 แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น เพื่อให้ผลงานมีเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง ($\bar{X} = 4.46$) ในส่วนระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 3.4 ผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชน ($\bar{X} = 4.34$)

4. ด้านกระบวนการสอน

ข้อที่ 4 ด้านกระบวนการสอน พบว่า ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เกือบทุกข้อมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วย ซึ่งระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 4.1 ควรปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะและข้อที่ 4.3 ควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ($\bar{X} = 4.54$) ในส่วนระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 4.5 ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะตามข้อมูลที่ตนเองค้นคว้ามาโดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและการให้กำลังใจ ($\bar{X} = 4.38$)

5. ด้านการประเมินผล

ข้อที่ 5 ด้านการประเมินผล พบว่า ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วย ซึ่งระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 5.5 คุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.47$) ในส่วนระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 5.4 ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ใช้ฐานความรู้และความประทับใจจากงานศิลปะท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.38$)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าทางโรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นคว้างานศิลปะในท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ทั้งในชุมชนของตนเองและนอกชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของตนเองให้มากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้

ผู้เรียนได้ค้นคว้าอย่างอิสระเกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่น และรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆมาจัดทำเป็นโครงการศิลปะในวิชาเรียน นอกจากนั้นการที่ผู้เรียนได้มีการร่วมกิจกรรมทางศิลปะกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยการส่งเสริมจากครูและทางโรงเรียนจะทำให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจและยังเป็นแรงผลักดันในการสร้างผลงานทางศิลปะที่สืบเนื่องต่อกันอีกด้วย

2. อภิปรายผลการวิจัย

2.1 อภิปรายผลการวิจัยจากการความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสานตามความคิดของครูผู้สอนศิลปะ พบว่า

2.1 ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน

ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในประเด็นการให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี สอดคล้องกับ มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ (2537) ซึ่งกล่าวว่า ในปัจจุบันครูศิลปะไม่ว่าจะในระดับใดมิใช่มีเพียงหน้าที่ในการพยายามสอดแทรกค่านิยม แนวคิดวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและคตินิยมพื้นบ้านไทยไว้ด้วย ซึ่งสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในระยะยาวในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม แลจิตสำนึกที่ดงามต่างๆของนักเรียนทุกคนอันจะก่อให้เกิดค่านิยมในคุณงามความดีและเจตคติที่ดีต่อส่วนรวมในอนาคต สอดคล้องกับ สุนทร ดอนอินทร์ (2546) ที่กล่าวว่า ครูควรผสมผสานเนื้อหาสาระ การฝึกปฏิบัติและวัฒนธรรมคุณธรรม เน้นให้ความสำคัญของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณี พิธีกรรม เป็นการฝึกฝนและให้ความสนใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล และช่วยปลูกฝังนิสัยเจตคติที่ดีต่อการทำงาน กรมวิชาการ(2544) กล่าวว่า นอกจากนั้นครูไม่ควรมุ่งสอนนักเรียนให้เก่งแต่เพียงความรู้อย่างเดียว ครูควรหาวิธีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของสิ่งต่างๆอันมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น การชี้แนะให้นักเรียนเห็นคุณค่า นั้น จะช่วยให้นักเรียนรู้จักสังเกตสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันและได้ใช้ความคิดพิจารณาสิ่งนั้นๆทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับความดี ความงาม ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ถ้าหากนักเรียนขาดการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าท้ายที่สุดเขาก็จะเป็นเพียงผู้มีความรู้แต่ขาดจิตสำนึกในคุณค่าและสุนทรียภาพของสิ่งต่างๆ สอดคล้องกับอุดมศักดิ์ นาดี(2543) ที่กล่าวว่าครูควรเตรียมกิจกรรมการเรียนรู้โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครู และบุคคล สิ่งแวดล้อม หรือ

สื่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ฌัฐยา ทิพย์รัตน์ (2543) ที่พบว่านักเรียนให้ความสำคัญ เห็นคุณค่า งานศิลปะที่บ้านน้อย และได้เสนอว่าควรเน้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ เกิดความรัก ความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของงานศิลปะที่ปรากฏอยู่ในศิลปะที่บ้านอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ในด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็น อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาพบว่าประเด็นที่ครูผู้สอนศิลปะเลือกมากที่สุดคือ การให้นักเรียนได้รู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเกิดจากการที่ครูผู้สอนศิลปะต้องการให้นักเรียนได้ซึมซับและเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่อยู่รอบตนก่อนซึ่งเมื่อได้ศึกษาจนเห็นถึงความสำคัญแล้วจึงจะสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า

2.2 ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นศิรย น

ครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมมีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในประเด็น กำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง ดังที่ กรมวิชาการ (2539) ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่นักเรียน โดยน่านักเรียนไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในชุมชน สอดคล้องกับ ฌัฐยา ทิพย์รัตน์ (2543) กล่าวว่า ครูควรนำนักเรียนไปศึกษาเพิ่มเติมนอกสถานศึกษาหรือไปศึกษาร่วมกับประชาชนชาวบ้าน และ สอดคล้องกับ วิจิต นันทสุวรรณ (2534) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นในรูปแบบ การเรียนรู้เชิงประจักษ์ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดได้จากการเรียนรู้ ได้เห็น ได้เข้าใจ ได้สะสมการปฏิบัติ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆเหล่านี้นำไปสู่การก่อให้เกิดภูมิปัญญาชาวบ้านในตัวบุคคล นอกจากนี้ สามารถ จันทสุรย์ (2534) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนาใน ชุมชนหรือพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา พิธีแห่บั้งไฟ พิธีบายศรีสู่ขวัญ สอดคล้องกับ ฉวีวรรณ กิณางค์(2533) ที่เห็นว่าการที่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นแล้วนั้นย่อมเป็นผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านอารมณ์ไปด้วยกล่าวคือ พัฒนาการทางอารมณ์จะเป็นการแสดงออกของสภาพจิตใจและความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตนเอง และเพื่อให้ผู้เรียนมีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานของตนเอง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า ในด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียนมีความคิดเห็นว่ามีระดับที่เห็นด้วย โดยประเด็นที่ควรนำมาประกอบในการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียนมากที่สุดคือ การกำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง ส่วนในประเด็นของการให้ผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีพบว่ามีความคิดเห็นในประเด็นนี้น้อยที่สุดซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในเรื่องเวลาและความยุ่งยากในกระบวนการจัดการ

2.3 ด้านสาระการเรียนรู้

ครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมมีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในประเด็นด้านแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น สอดคล้องกับ คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543) ที่กล่าวว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนโดยการสำรวจ ค้นคว้า และศึกษาแหล่งภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น สอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2527) ที่กล่าวว่า ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาควรให้ผู้เรียนได้เรียนจากประสบการณ์และการกระทำให้มากที่สุด และควรส่งเสริมความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก เช่น ตามนิสัยทั่วไปทั่วไปของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นไม่ชอบอยู่นิ่ง ซึ่งการจัดประสบการณ์เหล่านี้ในวิชาศิลปศึกษาย่อมจะพัฒนาและเสริมสร้างความเจริญเติบโตในด้านต่างๆ ซึ่ง ฉันทยา ทิพรรัตน์ (2543) กล่าวถึง กิจกรรมศึกษาท้องถิ่นชุมชนว่า ต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือในสภาพแวดล้อมจริง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง ได้แก่ การศึกษานอกสถานที่ การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น การเชิญบุคคลในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร สอดคล้องกับ วัฒนพร ระวังทุกข์ (2522) ที่กล่าวว่า ครูควรออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพโรงเรียนและชุมชน โดยพยายามใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมากที่สุดเช่น หัวข้อที่กำหนดการทำรายงานการศึกษาค้นคว้าโครงการหรือชิ้นงาน ก็ควรเป็นหัวข้อที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบความถนัด ความสามารถและความสนใจเพื่อพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับ ชัยมะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2545) กล่าวถึง การใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นผู้รู้ในชุมชนว่า บุคลากรในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆสามารถมีบทบาทในการใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ อาทิช่างฝีมือประจำท้องถิ่น ช่างสาน ช่างทอ ช่างปูนปั้น ช่างแกะเทียนพรรษา เป็นต้นซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้รวมทั้งกระบวนการทำงานของเขาสามารถใช้เป็นสื่อเรียนรู้ของผู้เรียน

สรุปได้ว่า ในด้านสาระการเรียนรู้ ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ ๒ ระดับ เห็นด้วย โดยประเด็นที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ประสบการณ์จริงในห้องเรียน ส่วนประเด็นสาระความคิดเห็นจากปราชญ์ชาวบ้านและช่างท้องถิ่นในการสร้างสรรค์งานศิลปะพบว่ามีความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจจำเป็นต้องมีการวางแผน การรวบรวม การประมวลสาระจากปราชญ์ชาวบ้านและช่างท้องถิ่น ผนวกกับสาระของครูผู้สอน ซึ่งต้องใช้เวลามาก และอาจจะไม่สอดคล้องในลำดับขั้นตอนในการสอนได้

2.4 ด้านกระบวนการสอน

ครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมมีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในประเด็นที่มีระดับค่าเฉลี่ยเท่ากับ คือ การปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะและประเด็นควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น สอดคล้องกับ กรณวิชาการ (2539) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนควรครอบคลุมถึงกระบวนการให้ความรู้ที่มีลักษณะเป็นการปลูกฝังความรู้ ความคิด ทักษะคิดและทักษะในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้การที่ครูมุ่งสอนเพียงความรู้แต่เพียงอย่างเดียวจะทำให้เด็กเรียนมีโลกทัศน์และทัศนคติที่คับแคบ ขาดการรับรู้ในคุณค่าของคุณงามความดี ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้นครูจึงไม่ควรละเลยโอกาสที่จะสอดแทรกและปลูกฝังให้นักเรียนได้มองเห็นคุณค่าความงามในมิติอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิถีชีวิตไทยมีสิ่งดีงามที่ควรกล่าวในกระบวนการเรียนการสอนทั้งในเรื่อง ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับ มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ ที่กล่าวว่า การชี้ประเด็นในด้านวัฒนธรรมของเด็กในช่วงวัยระดับประถมศึกษาควรสื่อให้รับรู้ในเรื่องใกล้ตัวให้มากที่สุด และการนำสื่อมาให้ผู้เรียนดูควรสะท้อนถึงเอกลักษณ์และลักษณะทางวัฒนธรรมไทย ถ้าเป็นผลงานจิตรศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์นั้น น่าจะเป็นแบบประเพณีที่มีรูปแบบเฉพาะทางวัฒนธรรมของชนชาตินั้นๆ ที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ (2545) ที่ว่า ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูคอยช่วยนำทางและคอยแนะนำช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาทั้งนี้เพื่อให้เด็กรู้จักตัดสินใจเอง กระทำด้วยตนเอง ควบคุมการกระทำของตนเองและนำทางตนเองจนเกิดการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ในด้านกระบวนการสอน ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย โดยประเด็นที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุดมีสองประเด็นเท่ากัน คือ การปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะและประเด็นควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น ส่วนประเด็น ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะตามข้อมูลที่ตนเองค้นคว้ามาโดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและการให้กำลังใจ พบว่ามีความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุดซึ่งอาจจะเป็นวิธีการใหม่ และมีความยุ่งยากในการจัดการสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษา

2.5 ด้านการประเมินผล

ครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมมีความคิดเห็นว่ามีระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะในประเด็นคุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น สอดคล้องกับ จอห์น เอ. ไมเคิล (1983) ที่กล่าวว่า การวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษาเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนสามารถสามารถปรับปรุงพัฒนาตนเอง โดยมีข้อคำนึงที่สำคัญคือ การสื่อสารทางด้านความคิดที่แสดงออกมาในผลงาน และความเชื่อมั่นในการแสดงออกของตนเอง (Confidence / Self esteem) สอดคล้องกับ ประเทิน มหาจันทร์ (2531) ที่กล่าวว่า เด็กแต่ละคนมีความสามารถที่จะสร้างความคิดรวบยอดของสิ่งที่มองเห็น ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงออกของเด็กได้ โดยทักษะในการสร้างรูปแบบของเด็กอันเกิดจากการประสบการณ์และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ด้วยเด็กมีการรับรู้ที่ดี มีความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมและแนวคิดต่างๆ

สรุปได้ว่า ในด้านการประเมินผล ครูผู้สอนศิลปะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย โดยประเด็นที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ คุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ส่วนประเด็นความสามารถในการคิดแก้ปัญหาการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ใช้ฐานความรู้และความประทับใจจากงานศิลปะท้องถิ่น พบว่ามีความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้ในสภาพความเป็นจริงในการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา จะให้ความสำคัญในกระบวนการดังกล่าวค่อนข้างน้อย

3. ข้อเสนอแนะ

จากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูผู้สอนศิลปะส่วนรวมแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 พบว่ามีประเด็นความคิดเห็นที่สำคัญดังต่อไปนี้ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นคว้างานศิลปะท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์ (2522) ที่กล่าวว่า ในการถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นและสัมผัสกับศิลปวัฒนธรรมไทยตลอดจนได้ร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทยด้วย เช่น มีการพานักเรียนไปทัศนศึกษาเพื่อชื่นชมศิลปะและวัฒนธรรมตามสถานที่ต่างๆ นอกจากนั้นครูต้องศึกษา ค้นคว้าและวิจัยวัฒนธรรมไทยเพื่อทราบแก่นสาร เนื้อแท้ของวัฒนธรรมด้านต่างๆแล้วนำมาสั่งสอนอบรมนักเรียนและเผยแพร่ผลการค้นคว้าสู่ประชาชนทั่วไป สอดคล้องกับ บรรเทิง ทานะพันธ์ (2544) ที่กล่าวว่า การสอนโดยใช้ภูมิปัญญาไทย มีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นการเรียนการสอนนอกสถานที่โดยให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ในการเรียนให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาไทย สอดคล้องกับ เบญจวรรณ เกียรติจางรงค์ (2544) ที่กล่าวว่า นักเรียนต้องมีความสนใจใฝ่รู้ ตระหนัก กระตือรือร้น อยากเรียนรู้ โดยปลูกฝังให้เกิดความรักความหวงแหนผูกพันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในท้องถิ่นของตน ใฝ่เข้าใจในคุณค่าภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะเพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ประเด็นความคิดเห็นต่อมาที่ครูผู้สอนศิลปะเสนอแนะ คือ การเปิดโอกาสให้ปราชญ์ท้องถิ่นและช่างศิลปะมาให้ความรู้กับนักเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปะในท้องถิ่น สอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธิ์ (2523) ที่กล่าวว่า การให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนที่ครูนั้นรวมไปจนถึงการให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ในการประเมินนักเรียนด้วย สอดคล้องกับ พรชัย ภาพันธ์ (2545) กล่าวว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาไทย เช่น การที่โรงเรียนนำบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้กับผู้เรียน สอดคล้องกับ มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ (2543) ที่กล่าวว่า ครูศิลปะควรเลือกสรรบุคคลสำคัญของท้องถิ่น เช่น ศิลปินพื้นบ้าน ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนักเรียนจะได้ความรู้หรือทักษะจากผู้รู้ ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยตรง นักเรียนยังเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย

ประเด็นความคิดเห็นต่อมาที่ครูผู้สอนศิลปะเสนอแนะ คือ ครูควรเรียนมาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรงเพื่อการถ่ายทอดผู้เรียนอย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับ เลิศ อนันตนะ (2523) ที่กล่าวไว้ว่า ครูผู้สอนศิลปศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในวิชาศิลปศึกษา มี

ประสบการณ์และจิตสำนึกของการเป็นครูและประการสุดท้ายคือต้องมีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาเด็ก นอกจากนั้นครูที่เคยมีพื้นฐานทางศิลปะมาบ้าง ครูมักไม่ค่อยมีลักษณะเด่นหรือด้อยอย่างชัดเจนจึงทำการสอนได้ระดับปานกลาง

ประเด็นความคิดเห็นต่อมาที่ครูผู้สอนศิลปะเสนอแนะ คือ ควรจัดกิจกรรมในชุมชนหรือโรงเรียนเพื่อให้เห็นความสำคัญของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น สอดคล้องกับ ฌูเลีย ทิพรัตน์ (2543) ที่กล่าวว่า การภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน นอกจากเป็นการอนุรักษ์ยังเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่ต้องการให้นักเรียนเห็นความสำคัญ คุณค่า เกิดความซาบซึ้งในศิลปะพื้นบ้าน

ประเด็นความคิดเห็นสุดท้ายที่ครูผู้สอนศิลปะเสนอแนะ คือ ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนศิลปะให้เพียงพอ สอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2539) ที่กล่าวว่า การเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาซึ่งเป็นวิชาที่มีทั้งการฝึกปฏิบัติและต้องอธิบาย ทำให้การจัดสื่อการสอนต้องมีหลายลักษณะตามไปด้วยซึ่งการนำอุปกรณ์ต่างๆมาช่วยการเรียนการสอนเป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจในการเรียนรู้แต่ละเนื้อหาให้กว้างขวางและลึกซึ้งและแสดงแล้วนำเสนอความรู้ ความคิด ความเข้าใจให้เป็นรูปธรรมขึ้น

3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอนศิลปะ

1. ครูผู้สอนศิลปะควรทำการศึกษาประวัติความเป็นมา แนวทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีระบบ สามารถเข้าใจถึงเอกลักษณ์ที่มีในท้องถิ่นได้อย่างถ่องแท้ จากนั้นจึงวางแผนการสอนศิลปะที่ผสมผสานเอกลักษณ์ท้องถิ่นแก่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ครูผู้สอนศิลปะควรมีส่วนในการกระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของเอกลักษณ์ท้องถิ่น โดยเน้นกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อนำเสนอพัฒนาเป็นหลักสูตรหรือโครงการทางศิลปะ
3. ครูผู้สอนศิลปะและทางสถานศึกษาควรมีกระบวนการประสานงานกับปราชญ์ในท้องถิ่นอย่างมีระบบ นอกจากนั้นครูควรมีความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับชุมชนซึ่งต้องใช้ทั้งด้านจิตวิทยาและการเข้าใจถึงพัฒนาในช่วงนั้นของผู้เรียนเพื่อการจัดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมที่สุดแก่ผู้เรียน
4. การจัดการเรียนการสอนศิลปะที่เน้นถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของผู้เรียน ควรจัดให้มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ท้องถิ่นของวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงตามท้องถิ่นนั้นๆ
2. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ช่วยกระตุ้นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนในระดับประถมศึกษาในภาคอีสาน
3. ควรศึกษาคณะศึกษาที่เกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการเรียนการสอนศิลปะระหว่างโรงเรียนกับปราชญ์ท้องถิ่นและชุมชน
4. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบวิธีการสอนวิชาศิลปะศึกษาโดยเน้นถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นทางศิลปะของครูที่มีผลงานโดดเด่นในเขตชนบทภาคอีสาน



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและวัสดุ ภัณฑ์, 2546.
- กฤตศักดิ์ เรือนนาค. ความคิดเห็นของครูศิลปะเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาใน โรงเรียนประถมศึกษิตตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- กองทัพ เคลือบพณิชกุล. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: พี. เจ.เพลท โปรเซสเซอร์, 2545.
- เกษร ชิตะจारी. กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- คณิงหา สุภานันท์. ความคิดเห็นของครูศิลปะศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา ตามทฤษฎีDBAEในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟิก, 2542.
- คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพมหานคร
- จิรนนท์ อิมสกุล. ความคิดเห็นของครูศิลปะระดับชั้นประถมศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ ตามแนวทางการเรียนรู้ที่มีความสุขโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548
- ชัชวาล อินทุสมิต. ผลการสอนวาดภาพตามกระบวนการของ จอห์น วิลด์ตส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการวาดภาพแสดงมิติสัมพันธ์ของเด็กอายุ 9-11 ปี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- ณรงค์ เส็งประษา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2539.
- ณัฐยา ทิพรัตน์. การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น “หนังตะลุง” ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2544

- ทิสนา เขมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ธิดา สุบรรณาจ. การพัฒนาโปรแกรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- นงเยาว์ เสถียรวัฒน์. ความคิดเห็นของเยาวชนเกี่ยวกับกิจกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติในสถานศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529
- บัญญัติ เรืองศรี. การบูรณาการศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกับงานสอน : ทางเลือกปฏิบัติในชนบท. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (พฤศจิกายน 2547-สิงหาคม 2548) : 18-25
- เบญจพร เกียรติกำจรวงศ์. การศึกษาการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยการใช้ภูมิปัญญาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548
- บรรเทิง ทานะพันธ์ . ภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษาได้จริงหรือ. วารสารวิชาการ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 10 (ต.ค. 2544) หน้า 43-48
- ประกอบ ใจมั่น. การพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ปิยะนุสรณ์ ศิริสุข .การยืนยันในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองในบุคคลที่มีการปะทะสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มานพ ภาสิตวิไลธรรม. มูนมังอีสาน. บทความเนื่องในโอกาสงานแสดงนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมไทย, วิทยาลัยครูสกลนคร 14-16 มกราคม 2526
- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. ศิลปศึกษา ความเป็นมา ปรัชญาหลักการ วิทยาการด้านหลักสูตร ทฤษฎีการเรียนการสอน และการค้นคว้าวิจัย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. กระบวนการเรียนการสอนทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษาสำหรับครูยุคใหม่. ไทยวัฒนาพานิชย์ กรุงเทพมหานคร, 2545.
- แรมสมร อยุธยาพร. เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 , กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

- วศิษฐ์ นาสารีย์ . การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ . ศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2531
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ . ศิลปะเป็นมูลฐานสำคัญ. วารสารครุศาสตร์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (ก.ค- ก.ย. 2536) หน้า 1-12
- วิรุณ ตั้งเจริญ. ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2536.
- วุฒิ วัฒนสิน. ศิลปศึกษา : แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. วารสารรัฐสมิแล. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2542) : 47-60
- วุฒิ วัฒนสิน. ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับรายวิชาทัศนศิลป์ศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ศักดิ์ชัย เกียรติจินาจันทร์. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2542.
- ศักดิ์ดา บุญยี่ด. การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรภาคอีสานตอนล่างของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และนักเรียนระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา และโปรแกรมวิชาศิลปกรรม สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- สน วัฒนสิน. การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุทธีรัช สากร. คุณค่าในผ้าไหมมัดหมี่ตามการรับรู้ของอาจารย์และนักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาบัณฑิต สถาบันราชภัฏในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาพรรณ. เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , 2537.

- สุชาติ เกาทอง . ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีเมียมเฮาส์ , 2532.
- สุชาติ สุทธิ. คู่มือการสอนสุนทรียภาพของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, 2544.
- สุนน อมรวิวัฒน์. วิธีการเรียนรู้:คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย. กรุงเทพมหานคร : พริกหวาน
กราฟิก, 2546 : 30-39
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุงแก้ไข. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- อารี พันธุ์ณี. ความคิดสร้างสรรค์กับการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : ดันอ้อ แกรมมี่ จำกัด, 2540.
- อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2540
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรีเมียมติ้งแอนพับ
ลิชชิ่ง, 2544.
- อารีย์ สุทธิพันธุ์. ทัศนศิลป์และความงาม. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, 2532.
- อำไพ ติรณสาร. ขยายมุมมองการเรียนรู้ศิลปะ. วารสารครุศาสตร์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (ก.ค- ก.ย.
2536) : 64-76

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Chapman,L.H. Approach to Art in Education. New York: Harcourt, Brace Jovanvish, 1978
- Congdon,K.,G.,Blandy,D.,and Bolin,P.,E. Histories of Community-Based Art Education.
Reston,VA : Reston, 2001.
- Conrad, G .The Process of Art education in Elementry School. New Jersey:Prentice-hall,
1964.
- Educators in Georgia. Studies in Art Education 43(2) (Winter 2002) : 141-157
- Efland,A.,D. Art and Cognition : Integrating the Visual Arts in the Curriculum. New York :
Teachers College Press, 2002.
- Efland,A.,D. The Entwined Nature of the Aesthetic : A Discourse on Visual Culture. Studies in
Art Education 45(3) (Spring 2004) : 234-251
- Emme,M.J. Visuality in Teaching and Research : Activist Art Education . Studies in Art
Education 43(1) (Fall 2001) : 57 – 74
- Frank D.Susi. Behavior Management:Principles and Guidelines For Art Education.Art
Education 55 (1 January 2002) : 40-44.
- Geraldine Dimondstein,Exploring the Arts with children. New York : Macmillan , 1974
- Good, C.V .Dictionary of Education .New York : Mc Graw-Hill, 1959.
- Harberman,M. and Stinnett T.M. . Teacher Education and the New Proccession of the
Teaching.Berkeley,California : Mecutchion Publishing Corporation, 1973
- Kathleen Simpson.A bridge across culture .Dissertation Abstract International (November
2001) : 1687-A
- Kader, Themina.Material culture studies and art education.Dissertation Abstract International
(Febuary 2001) : 3029-A
- McFee , J.K , Art Culture and Environment. Belmont : Wadworth , 1977.
- Mary Mayessky,Donald Neuman,Raymond J. Wloodkowski. Creative Activities for Young
Children .New York. Delmar Publisher : Litton Educational Publishing , 1975.
- Mary Jane Zander, Talking ,Think,Responding and Creating: A Study of Literature on Talk
in Art Education. Studies in Art Education 44 (2) ,2003:125.
- Nurit Cohen - Evron. Why Do Good Art Teacher Find it Hard to Stay in the Public
School System ?. Studies in Art Education 44 (1) ,2002: 9.
- Ross, Mariama. Symbols of identity .Dissertation Abstract International (August 2001) : 427

Taba, H. Curriculum Development : Theory and Practice. New York : Harcourt Brace and World, 1962.

Viktor Lowenfeld ,W. Lambert Brittain .Cerative and Mental Growth .New York : Macmillan, 1987.



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ผศ. นนทภัท ทินานนท์ อาจารย์ภาควิชาทัศนศิลป์ศึกษา
 คณะศิลปกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2. ผศ. สถิตพรรณ ทองงาม ครูศิลปศึกษา
 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

3. อาจารย์สังข์ศิลป์ชัย สังกัดศิลป์ ครูศิลปศึกษา
 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
 โรงเรียนด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

ครุศิลปะในระดับประถมศึกษาตอนปลาย
เพื่อการวิจัย

เรื่อง ความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการ
แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน

วิทยานิพนธ์ ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หมายเลขโทรศัพท์ 0-2218-2290

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ปิยะชาติ แสงอรุณ
นิสิตผู้จัดทำ นายธีระเดช ทองอินทร์
หมายเลขโทรศัพท์ 089-9642539

แบบสอบถาม
ครุศิลปะในระดับประถมศึกษาตอนปลาย
เพื่อการวิจัย

เรื่อง ความคิดเห็นของครูผู้สอนศิลปะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการ
แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน
คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครุศิลปะ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอีสาน โดยการวิจัยครั้งนี้ ไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะประเมินบุคคล หรือสถาบันใด และไม่มีการตัดสินคำตอบที่ถูกหรือผิด คำตอบทุกคำตอบจะเป็นไปตามความคิดของแต่ละบุคคล โปรดประเมินความคิดเห็นของท่านทุกข้อความด้วยความจริงใจ คำตอบที่ได้จากท่านผู้วิจัยจะถือเป็นความลับ และนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาเท่านั้น จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในภาคอีสานแบ่งออกเป็น 5 ด้านดังนี้

1. ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
2. ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นศิรียน
3. ด้านสาระการเรียนรู้
4. ด้านกระบวนการสอน
5. ด้านการประเมินผล

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในภาคอีสาน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

เอกลักษณ์ท้องถิ่น หมายถึง ลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนภาคอีสานในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงงานศิลปหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะในท้องถิ่นนั้น

การส่งเสริมการแสดงผลงาน หมายถึง ปัจจัยต่างๆที่ครูศิลปศึกษากระทำเพื่อพัฒนา กระบวนการเรียนรู้และการแสดงผลงานศิลปะ เช่น การใช้หลักจิตวิทยาในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดตอบแบบสอบถามโดยเขียนเครื่องหมาย **ü** ลงใน **☒** หน้าข้อความ หรือกรอกข้อความในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

1. เพศ

☒ ชาย **☒** หญิง

2. อายุ.....ปี

3. วุฒิทางการศึกษา

☒ ต่ำกว่าปริญญาตรี **☒** ปริญญาตรี
☒ ปริญญาโท **☒** ปริญญาเอก
☒ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. ประสบการณ์ในการสอน

☒ 5 ปี หรือน้อยกว่า 5 ปี **☒** 6-10 ปี
☒ 11-15 ปี **☒** 16-20 ปี
☒ 21-25 ปี **☒** 26 ปีขึ้นไป

5. ปัจจุบันท่านรับผิดชอบการสอนวิชาในกลุ่มศิลปศึกษาในระดับชั้น(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☒ ป.4
☒ ป.5
☒ ป.6

6. วิชาที่ท่านสอน

☒ จิตรกรรม **☒** ประติมากรรม
☒ ภาพพิมพ์ **☒** ศิลปหัตถกรรม
☒ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 2

แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย **P** ลงในช่องหมายเลข ให้ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดเพียงข้อละหนึ่งระดับเท่านั้น

ระดับความคิดเห็นในตาราง มีความหมายดังนี้

- 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
- 4 หมายถึง เห็นด้วย เพราะข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านเป็นจำนวนมาก
- 3 หมายถึง ไม่แน่ใจ เพราะข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านบางส่วนและไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านบางส่วน
- 2 หมายถึง ไม่เห็นด้วย เพราะข้อความดังกล่าวไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเป็นจำนวนมาก
- 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะข้อความดังกล่าวไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเลย

ตัวอย่าง

ข้อที่	คุณค่าศิลปะ ในวิชาทัศนศิลป์	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
*	นักเรียนเกิดความรู้เกิดความรู้ ความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น		ü			

- a หมายความว่า ครูศิลปะเห็นด้วย ว่าวัตถุประสงค์ในการสอนควรให้นักเรียนเกิดความรู้เกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

ความคิดเห็นครูศิลปะที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริม
การแสดงผลงานเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ข้อที่	ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่สนใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
1. วัตถุประสงค์การเรียนการสอน						
1.1	เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาทางศิลปะในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี					
1.2	เพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศิลปะวัฒนธรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น					
1.3	เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การทำงานของช่างท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน					
1.4	เพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านสุนทรีย์จากการทำงานศิลปะที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น					
1.5	เพื่อให้นักเรียนได้สร้างสรรค์งานศิลปะที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ					

ข้อที่	ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่สนใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
2. การจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นศิรย						
2.1	ผู้เรียนได้สำรวจสภาพปัญหาและสภาพความต้องการของชุมชน ในด้านการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี					
2.2	จัดโครงการเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่น เช่น การจัดนิทรรศการ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือการไปทัศนศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น					
2.3	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และชิมช้บงาน ศิลปะท้องถิ่นกับปราชญ์ชาวบ้านหรือช่างท้องถิ่นอย่างอิสระ					
2.4	กำหนดให้นักเรียนได้ทำโครงงานศิลปะภายใต้การประกัรร่วมกับ ช่างชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่นและครูผู้สอน					
2.5	กำหนดให้นักเรียนนำประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรม วัฒนธรรมในชุมชนมาใช้เป็นแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง					

ข้อที่	ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่สนใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
3. การจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นศิรย						
3.1	ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของมรดกศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนอาศัย					
3.2	ความคิดและภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น					
3.3	ความเข้าใจในเอกลักษณ์ในงานศิลปะท้องถิ่น					
3.4	สาระความคิดเห็นจากปราชญ์ชาวบ้านและช่างท้องถิ่นในการสร้างสรรค์งานศิลปะ					
3.5	แนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในท้องถิ่น เพื่อให้ผลงานมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง					

ข้อที่	ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่สนใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
4. กระบวนการสอน						
4.1	ควรปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญและคุณธรรมที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดออกมาเป็นงานศิลปะ					
4.2	ควรขยายการปลูกจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชนโดยใช้ศิลปะท้องถิ่นเป็นสื่อ					
4.3	ควรให้ผู้เรียนเห็นจุดเด่นของงานศิลปะท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจต่องานศิลปะท้องถิ่น					
4.4	ควรส่งเสริมกระบวนการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองก่อนการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะของตนเอง					
4.5	ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะตามข้อมูลที่ตนเองค้นคว้ามาโดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและการให้กำลังใจ					
4.6	ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานศิลปะที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ความประทับใจในคุณค่าความงามของศิลปะท้องถิ่นเป็นฐานความคิดในการทำงานศิลปะของตนเอง					
4.7	เปิดโอกาสให้ประชาชนชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้กับครูผู้สอนเพื่อกระตุ้นเร้าความสนใจแก่ผู้เรียน					
4.8	ควรให้นักเรียนได้ฝึกวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะในประเด็นเกี่ยวกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีในผลงานของตนเอง					

ข้อที่	ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่สนใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
		5	4	3	2	1
5. การประเมินผล						
5.1	ความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของงานศิลปะวัฒนธรรม พื้นบ้านในฐานะมรดกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต					
5.2	ความสนใจและความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางศิลปะวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกับชุมชน					
5.3	ความสนใจและการใฝ่รู้จากการศึกษางานศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน					
5.4	ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ใช้ ฐานความรู้และความประทับใจจากงานศิลปะท้องถิ่น					
5.5	คุณค่างานศิลปะสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น					

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้สนับสนุน

นายธีระเดช ทองอินทร์ เกิดวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2525 ที่อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายที่โรงเรียนสตรีสิริเกศ จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิชาเอกศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2548 และได้เข้าศึกษาต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย